
יציאת מצרים

חלק א'

פסח תשע"ד

להערות ולהארות נא לפנות לכתובת 7162173@gmail.com

תוכן העניינים

5	יציאת מצרים
8	שם הויה
14	עם ישראל
19	ה' אלוקינו
23	תורה ומצוות
31	הבריאה ויצא"מ
35	גלות מצרים
44	דרגות יצא"מ
49	זכירת יצא"מ וקרא"ש
56	הקומה של יצא"מ
64	המו"מ עם פרעה
69	יצא"מ משפט וצדקה
72	שם ה'
73	ויהי לנחש
74	למה הרעות
77	אהיה אשר אהיה
78	שליחות משה
80	ויהי בדרך במלון
83	רכוש גדול

85 _____ מכת בכורות

87 _____ אני יוצא בתוך מצרים

88 _____ פסח מצה ובכור

יציאת מצרים

בכל מקום בתורה נזכרת יציאת מצרים כיסוד המצוות, וכסיבה מחייבת לכל המצוות ועבודת ה'.¹

והנה בפשטות יש ביצא"מ שני ענינים שונים, האחד הוא הנסים הגדולים שמאמתים את מציאות הבורא והשגחתו, והשני הוא הטובה שה' עשה לישראל בכך שהוציא אותם ממצרים.

אולם מכך שהתורה מעמידה תמיד את יצא"מ כסיבה לכל המצוות, יש ללמוד שמשמעותה הראשונית והעיקרית של יצא"מ אינה מסתיימת בשני הענינים הללו.

שכן אי אפשר לפרש שהסיבה המחייבת את המצוות היא רק ההוכחה שבאה דרך הנס, שאם כן אין זה אלא אמצעי בעלמא, שיש להזכירו במקומו ושעתו, אבל לא בכל מצווה ומצווה, ואילו בתורה אנו מוצאים פעמים אין ספור "אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" וכדו'.

כמו"כ גם בתורה וגם בנביאים כאשר הם מוכיחים את ישראל הם מזכירים להם ש"הקב"ה הוציא אותם מארץ מצרים" הרי שאין זה הוכחה בעלמא, אלא משמע שישנה כאן דרישה הבאה מכוח יציאת מצרים. וכמבואר בכל מקום שיציאת מצרים היא הסיבה המחייבת את המצוות.

אולם אי אפשר לומר שהכוונה בכל זה להכרת הטוב. שכן הכרת טובה זו היא על שני ענינים, האחד הוא מה שהתורה כותבת שה' היטיב עם ישראל במה שבחר בהם מכל העמים להוציא אותם ממצרים. וזה ודאי שרק אחרי שישנם התורה והמצוות, צומחת הכרת הטוב על קבלתם, אולם אי אפשר לומר לבני ישראל קבלו מצוות ותורה כהכרת הטוב על כך שבחרו בכם לקבל אותם.

¹ [פעם ראשונה משמשת יציאת מצרים במצווה הראשונה: "החדש הזה לכם ראש חדשים", שיסודה הוא יציאת מצרים. וכן בעשרת הדברות נאמר אנכי ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים. וכך בכל התורה, עד "לכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" שגם תאור זה על היד החזקה וה"מורא הגדול", המסיים את התורה, נסוב על ניסי יציאת מצרים, שכמוהם לא היו ולא יהיו].

והעניין השני להכיר עליו טובה הוא, שה' פדה את ישראל מסבלות מצרים. וגם זה ודאי שקיום התורה והמצוות אינם מיוסדים כולם על הכרת הטובה הזו על כך שאיננו עבדים.

לכן עלינו להבין מה התוכן המיוחד שהיה ביציאת מצרים, וכיצד היא יסוד כל התורה כולה.

יצא"מ בריאה של עולם חדש:

והנה אם נתבונן מה נהיה ביציאת מצרים שלא היה מקודם, נראה כי ביציאת מצרים התחדשו בעולם שלשה דברים: "עם ישראל", ("כאמור ביחזקאל: "ומולדתך ביום הולדת אותך" וגו'). "שם הויה", (כאמור "וארא אל אברהם וגו' ושמי הויה לא נודעתי להם"), ומצוות התורה, (שכאמור תחילתם הוא יציאת מצרים- "אנכי ה' אלוקיך וגו'").²

שלושת הדברים הללו נבראו כולם ברגע אחד, הוא רגע התגלות ה' במצרים במכות בכורות בחצי הלילה, ברגע זה: התגלה ה', שוחררו ישראל ממצרים, ועל רגע זה נאמר "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך וכו'".

ומפורש בפסוקים כי ביציאת מצרים מתחדשת התגלות שם ה' לבני ישראל. "וארא אל אברהם וגו' בקל שקי ושמי הויה לא נודעתי להם" ומכאן ואילך בא להתגלות בשם הויה. וכמו שכבר הודיע בתחילת השליחות "ואמרו לי מה שמו... אהיה אשר אהיה" [שהוא כמו שם הויה כמבואר בראשונים כאן].³

² כלומר יצא"מ נוצר הקשר בין ה' וישראל, וממילא יש כאן יצירת ישראל מחד, ויצירת ידיעת השם מן הצד השני, והתורה היא הקשר שביניהם.

³ שמות-חומש של שמות: ובעצם כל חומש שמות הוא חומש של "שמות", בתחילת החומש "ואלה שמות בני ישראל" כביכול מתוודעים אנו כאן לעם החדש שהולך ונוצר, ומכירים לנו אותם בשמותיהם. מכאן ואילך נמצאים בני ישראל כביכול לבד, ואין ה' נמצא עמם, ולכן הם מעונים. בשעה שהם זועקים אל אלוהי אבותם, מייד נגלה ה' למשה שברצונו לגואלם, ושאלת משה היא "מה שמו". ואכן ה' מגלה לו כי שמו הוא "אהיה", [כמבואר בחז"ל ובראשונים כי הוא כעין כשם הויה]. "זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור" כלומר מעתה זה הוא שמי. ואח"כ מתגלה אליו ה' "וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני הויה" ומפרש שאת שמו זה לא גילה לאבות ורק לו הוא מגלה עתה את שמו. כביכול לאחר שראינו את שמות בני ישראל, אנו מתוודעים עתה לשמו של ה'. ועל הים שרו: "הויה שמו" ובנתינת התורה מתחילה התגלות ה' "אנכי הויה אשר הוצאתיך מארץ מצריים מבית עבדים"

ועלינו להבין מזה היה בטרם יציאת מצרים, האם לא היה חיוב לעבוד את ה', האם לא היה גילוי שם הויה, האם לא היה ברית בין ה' לישראל. אם כן, מזה אירע ביציאת מצרים, שבבת אחת נוצר עם ונוצר גם גילוי שם חדש ומצוות מיוחדות. ומהם שלושת היצירות החדשות האלו, שנוצרו ביום אחד.

כביכול עתה בא ה' ומתגלה ואומר אני הוא הויה שהוצאתיך, אני הוא זה. "אשר הלכו אלוקים לפדות לו לעם ולשום לו שם" (ש"ב ז' כג'). ולאחר חטא העגל מתגלה ה' למושה בשמות חדשים הם היג' מידות של רחמים שיסודם בשם "הויה אחר שיחטא" כמבואר שם. [ואף על מעשה המשכן נאמר: ראו קרא ה' בשם, בצלאל בן אורי וגו'].

וכל השמות הללו הם המושך לשמות של ספר בראשית, כי מתחילה קרא ה' שמות לבריא, ולאחמ"כ האדם קורא שמות ליצורים, וה' מתגלה בעולם בשני שמותיו אלוקים והויה. ואחר החטא האדם קורא ג"כ שמות. ולאחמ"כ אז הוחל לקרא בשם ה'. ובדור הפלגה נעשה לנו שם, ואברהם הוא שקרא בשם ה'. ונתברך בואגדה שמך.

ואמנם ידוע כי במצריים נקראו בבני ישראל שמות רבים בשם שקי, כמו צורישדי עמישדי, ואילו לאחר יצא"מ קראו בני ישראל שמות בשם הויה, כמו יהושע [שנקרא כך בשילוח המרגלים] ישעיהו וכיו"ב.

"אני יהוה הוא שמי" (ישעיהו מב)

שם הויה

עניין שמות ה' בתורה צריך ביאור. בהשקפה ראשונה נראה כי פעם מוזכר שם זה ופעם זה בלא שום סדר. ובריש פרשת וארא "ושמי הויה לא נודעתי להם", ולכאורה הלא היו כמה התגלויות לאבות בשם הויה.

ובפרשת בראשית מתוארת בריאת האדם בפעם אחת בשם אלוקים ככל עולם הנבראים, ובפעם שנית מתוארת בריאתו בנפרד מכל הנבראים, בשם הויה.

ובעצם פירוש שם הויה מבואר בדברי ה' למשה (שמות ג' יד' ושם). כי שמו אהיה ולאחמ"כ חוזר ה' ואומר כי שמו הויה, וכתבו הרא' שם כי עניין שתי שמות אלו אחד. ועוד כתבו ששם הויה הוא שם העצם ושאר שהמות תארים, א"כ צריך לבאר מהו פרושו של שם זה. ומדוע הכינוי שקבעו לו הוא שם אדנות.

ובפירוש שמות הללו נחלקו הרא' שם, ועי' רמב"ן שם (שמות ג' יג'), שהוא כבר מזה' תנאים, כי כאמור עניין שם אהקה הוא כעניין שם הויה, ושם אמרו במדרש הביאו רש"י שעניינו שהוא הווה ונמצא לברואיו להיות עמוס וכן שגור בפי חז"ל ששם הויה הוא מדת הרחמים וכן פרשו שהויה הוא ההנהגה העל' טבעית, ולעומת זה אמרו במדרש בשם ר' יצחק שפירוש אהקה הוא ההווה הנצחי המחויב וכן נחלקו בזה הקדמונים.

ובעניין הנהגת הויה ביצא"מ, ג"כ צ"ב כמה שרואים שהתורה העמידה את חיובי עם ישראל על "וידעו בני" כי (אני הויה אלוקיהם" ולא על בריאת העולם וכמו שהעיר ריה"ל (הביאו גם הא"ע בדברות), ומהו החיוב המחודש המיוסד על הידיעה שהויה הוא אלוקינו, יתר על מזה שהאלוקים הוא בורא ואלוקי כל הבריאה כולה. (ויש עוד מצוות מסוימות שהתורה ייחסה דווקא לשם הויה ולא זולתו, כמו שאמרו חז"ל שלא הוזכר בפרשת הקרבנות אלא שם הויה בלבד).

ונביא תחילה מפרשת הבריאה, הנה בפרק א' מתואר בריאת הטבע, והאדם בתאור זה נברא ביום שבו נבראו החיות, (כלומר שמצד בריאת הטבע, ההבדל שבין האדם לחיות הוא פחות מן ההבדל שבין חיה לעוף, כי בטבע בריאת גופו אין חילוק גדול כל כך), והאדם נברא ג"כ זכר ונקבה ככל הנבראים, והחילוק הגדול ביניהם הוא שהאדם בצלם אלוקים.

ובמה דומה האדם לאלוקים, בכך שניתן לו השכל, ובשכל זה הוא שולט בבריאה, כמו שציווהו האלוקים שם, וממילא שליטתו תלויה בבחירתו וברצונו והרי הוא כמנהל עבודה הצריך לייצג את בעל הבית ולנהוג כמוהו בהנהגת כל המפעל.

לעומת ציווי הויה בפרק ב' על האדם שלא יאכל מעץ הדעת, הרי שבפרק א' נצטווה פרו ורבו ורדו בדגת הים, כלומר שהמחויבות לגילוי שם אלוקים המתגלה בבריאת הטבע, היא להנהיג את הצלם אלוקים באופן הנכון. ואז מתגלה האלוקים גם בצלם אשר טבע באדם כי כוחות שכלו ונפשו ערוכים באופן שמייצג נכון את האלוקים, רצון האדם להועיל ושלא להזיק, לוותר למען התועלת הכללית ולבטל רצונותיו מפני רצון האלוקים שיעמוד על משמרת הבריאה, כל אלו הם גופא אספקלריא של גילוי האלוקים בטבעי. (שהרי הבורא אינו רק היוצר בעל הכוחות, אלא בריאתו מתגלה רצונו).

לעומת זה האדם כפי שמתואר בפרק ב', הוא בריאה מיוחדת בפנ"ע, שכל העולם כביכול עומד לקראתו, וחיינו אינם כחיי כל החיות, אלא הויה נפח באפיו נשמות חיים. בתאור מפורט זה מבואר כי גם האדם ואשתו אינם זכר ונקבה ככל החי, אלא הם יצירה מיוחדת של השלמה ואחדות. כאן מצטווה האדם ציווי פרטי מאת הויה שלא לאכול מעץ הדעת, ומאידך כל גן העדן ניטע למענו והוא הושם שם, אדם זה הוא נעלה מאד על התאור בפרק א'.

כלומר שאף כי מצד גופו האדם הוא חלק מן הבריאה בשם אלוקים (ואמנם הוא מיוחד בכך שהוא בצלם אלוקים), אבל מצד חייו בא בהם לידי גילוי וביטוי, בריאה מיוחדת שהיא גילוי שם הויה.

ואם גילוי שם אלוקים כבורא העולם והאדם מחייב הנהגת צלם אלוקים, הרי שגילוי שם הויה מחייב שחייו יהיו מנשמות הויה כביכול, כלומר שעצם חייו נאצלים מגילוי הויה. וכמובן שזה מחייב יותר, ובשם זה הוא מצווה יותר ואף נענש. משום שהוא מושגח יותר בגלל פן זה, שכן אינו רק מנהל עבודה, אלא חייו הם גילוי הויה.

ופירוש המילה אלוקים, הוא מלשון קל' שהוא בעל כח, ואלוקים היינו מקור כל הכוחות, דהיינו בורא עולם. ופירוש המילה י - ה - ו - ה ראינו לעיל שיש בה שני פרושים בחז"ל, משמעות אחת היא מהווה הכל, כלומר ההווה הנצחי שהוא המציאות האמיתית, והמשמעות השנית היא שבניגוד להנהגה הכללית של הבריאה לפי דרכה,

הרי ה' הווה עם ברואיו לעשות להם הנהגה עליונה, כלומר לגאלם ולהטיב להם, (ולהעניש במיוחד ג"כ בכדי להביא לתוכנית הכללית).

וכשנתבונן נראה כי שתי משמעויות אלו הם בעצם עניין אחד. כי הבורא האלוקים המתגלה דרך בריאתו, אינו יורד לברואים לעסוק עמם להביאם לתכליתם. וכאשר רואים שהבורא עושה כך, הרי מתגלה כאן שהאלוקים הוא הווה עליון על כל הבריאה, ומשנה את כלליה כרצונו, ורצונו הוא להנהיג את הברואים לתכלית. ונמצא שיש כאן כמה פרטים שהם הגילוי של המציאות הנשגבה, ההטבה ושינוי כללי העולם עבורה. והם תלויים זה בזה, כי מכיוון שהעולם כמנהגו נוהג, כל עסק פרטי להיטיב לפלוני כביכול, מחייב הנהגה עליונה שמשנה את כל סדרי העולם. וזהו גילוי של ההויה האמיתית של מהווה הכל.

ועוד יש להוסיף ולבאר, כי גילוי אלוקים הוא דרך המציאות בעולם שהיא זועקת את מציאות הבורא, אולם גילוי הויה הוא הפוך, שהמציאות כאן מסתירה את האמת, ונראית כהויה עצמאית. וגילוי הויה בא באופן הפוך, שלעומתו כל המציאות מתבטלת ומתאפסת לעליונותו. ולפיכך בהכרח גילוי הוא לא דרך המציאות הקיימות, אלא על ידי שביירתה בפני דבר נשגב יותר.

וגילוי הויה בחיי אדם ונשמתו הוא, שבעומק אישיות האדם, ידיעתו היא שיש אמת טוב וצדק, ואין זה מפני שכך הוא ראה במציאות, אדרבא נדמה כי המציאות מלמדת לפעמים את ההיפך, אולם אעפ"כ ממשיך כל אדם להאמין כי כך הוא. (וזאת משום שכל צמיחת תחושת ה"אני", גם היא נעוצה בעולם הצדק, הזכות, המשמעות, האמת, הטוב והרע. ללא האמונה בכל אלו אין משמעות לאישיות ול"אני"). ולפיכך בניגוד לכל נברא כאן, הרי שאישיות האדם חצובה במצותה מעולם האמת שקדמה לעולם, ושאיך כאשר המציאות בעולם היא לכאורה הפוכה, אעפ"כ אישיות האדם מלמדת את ההיפך. לפיכך בריאת כל חלקי העולם היא גילוי האלוקות המתגלה בבריאה, והמצווה על פו"ר, ומתגלה בצלמו של אדם הטבעי. אבל מכאן ואילך נוסף מהלך יחודי לאישיות הגבוהה של האדם, והוא יצירת רוחו, וברוח זו הוא מצווה מאת ה' על עץ הדעת, וה' מתגלה כטורח כביכול עבורו ומשגיח, ולפיכך גם מענישו במיוחד.

ואם כן, לעומת שם אלוקים המגולה בבריאה, וגם בני האדם מרגישים יותר את החיוב הנובע ממנו, הרי שגילוי שם הויה, הוא מוסתר וגנוז בעומק רוח האדם. ואם אדה"ר מתחילה היה מגולה לפניו, אולם עצם חטאו הוא התרחקות מגילוי זה. (כמובן

שגילוי הויה הוא עומק גילוי שם אלוקים, ובהסתתר ההנהגה בשם הויה, הרי גם שם אלוקים אינו קרוב כ"כ).

כמובן שהחיוב המוסרי הנובע מגילוי הבריאה, אינו מגיע לדרגת החיוב הנובע מגילוי הויה. שכן כאמור האלוקים המתגלה בבריאתו מחייב בתוך מסגרת הבריאה, אבל האדם הנוכח לדעת את הוית ה' כאן, כלומר את ההויה האמיתית הגבוהה המבטלת את כל המציאות, הרי הוא מבוטל, ומוקדש כולו לשם ה'.

והנה צורת הבריאה הנכונה ומטרתה היא ששם הויה גלוי. וזה נקרא שהויה הוא האלוקים של העולם, כלומר ששם אלוקים מתגלה בעולם כהויה.

אולם כאשר קוראים מה אירע מהבריאה ואילך, נוכחים לדעת כי בני האדם הפרישו והרחיקו זמ"ז, ואלוקיהם לא היה הויה. כמובן שהליכת האדם שלא בדרך הישר, היא סתירה גם להנהגת שם אלוקים. ולכן נוצר עיוות גם בהבנת שם זה.

כשם שהנהגת הצדק הבסיסי היא מחויבת משם אלוקים, כך הנהגת אלוקים בשם זה מנהגת את הבריאה בצדק ומענישה את מסלפי הצדק בעולם. (ולכן נקרא שם אלוקים בחז"ל מדת הדין, כי גם כל עניינו הוא יצירת המציאות המוגבלת והמגבילה). אולם הנהגת שם הויה המחייבת את האדם לא רק לנהוג בצדק, אלא להיות מוקדש אל הגשמת הצדק. גם בהנהגת הויה בעולם אינה רק הנהגה על פי הצדק, אלא השגחה מיוחדת להביא את הברואים לתכלית.

ובסדר הבריאה מסודרים השמות כך, שבריאת העולם היא ע"י אלוקים, והנהגת ההיסטוריה היא בשם הויה, בריאת האדם היא מחד סיום בריאת העולם הפיזי ומאידך היא הפותחת את ההיסטוריה האנושית. מ"אלה תולדות השמים והארץ" מיד מופיע שם הויה. אולם הוא פועל כאן בהסתר, כל זמן שאין כאן מי שמכיר בהנהגתו זו, והיא אינה פועלת בגלוי. ההיסטוריה האמיתית מתחילה ביצא"מ, שם יוצאת התפנית ההיסטורית לדרך, וזה רגע גילוי הויה בעולם.

במהלך ההיסטוריה אחד היה אברהם שהוקדש לשם ה', ונהיה בן בריתו. ובכך בעצם יצא למסע ארוך שמטרתו להחזיר לעולם את גילוי שם הויה שהורחק ע"י אדה"ר וזרעו. ואכן הובטח שהויה יהיה אלוקי זרעו. כלומר שהמצב האידיאלי יוגשם בביתו וזרעו, שאלוקיהם יהיה הויה, ויתגלה בהם התגלות עליונה זו.

אולם באברהם אבינו עדיין לא התגלה הנהגה זו, ואף שהתגלה אליו הויה, אך לא הוגשם התגלות זו ועדיין חי אברהם בהנהגת העוה"ז. הניסים שהתרחשו לו אצל פרעה ואבימלך, לא היו מהפך בעולם ולא גילו כלפי חוץ את מה שידע אברהם במראה ובחזון.

ולא זו בלבד אלא משעת ברית בין הבתרים ואילך חלה למראית עין נסיגה. בית אברהם יצא לגלות, ולמראית עין לא נגלה כלל הוית הבורא עם בניו. והזמן הנועד לתחילת ההתגלות הוא רגע קיום הברית, הגאולה וההבטחות הכרוכות בה.

וזה הודעת ה' למשה כי לא נודע להם עדיין בשמו הויה ומכאן ואילך הוא זמן הקמת הברית, להתוודע ולמען ידעו כי אני הויה אלוקיהם.

כאמור לעיל ראיית שם אלוקים, עדיין אינה מביאה את האדם למצב בו הוא מוקדש לשם ה', ודווקא ידיעת הויה היא המביאה את האדם למצב זה. אפשר לנסח גם הפוך, רק האדם שהבין כי חייו הם למען שם ה', הוא האדם שהשיג את ידיעת הויה.

האדם הראשון והיחיד, שיצא מתוך חייו הפרטיים והקדיש את חייו לדרך של הליכה אחרי ה', לקרוא בשמו, הוא אברהם, ואכן לפני אברהם, גם צדיק כנח לא היה מוקדש לה'. לפיכך אברהם הוא הראשון שפנה אל ה' בתואר אדוני, תואר זה מבטא את חידושו של אברהם, שהוא הגשמתו בפועל של שם הויה בעולם. ולכן הכינוי שנבחר לאומרו ככינוי לשם הויה הוא "אדנות", משום שהשגת מעלה זו שה' הוא אדון שלנו, היא המחויבות הנובעת רק משם הויה, והמגשימה אותה. (שהרי הטעם שאין להזכיר את שם הויה, הוא משום שהשגה זו אינה מגולה לגמרי, ואין לאמר מה שאין אנו משיגים באמת, ולפיכך הכינוי הוא הביטוי שאותו אנו משיגים וחייבים בפועל להשיגו ולהגשימו, ובמקומות שבהם יש גילוי ה', אכן היה מותר להזכירו בשם המפורש).

לפיכך התורה העמידה את חיוב התורה לא על בריאת העולם, אלא על כך שהויה נהיה אלוקינו ביצא"מ. מרגע זה ואילך נהפכנו מאנשים החיים בבריאה, לאנשים החיים בעולם של התגלות הויה ביצא"מ. ולא ראייה חד פעמית בלבד ראינו את גילוי הויה, אלא בכל פעם שאנו רואים את עצמינו, רואים אנו את ההנהגה העליונה. שהלא בדרך הטבע לא היינו כאן, באנו מן האין על ידי גילוי הויה.

ולא ביצא"מ בלבד התגלה ה', אלא מכאן ואילך הרי"ז גילוי קבוע על ישראל. כשם שהתגלות אלוקים בבריאה אינה רק ברגע הבריאה, אלא בכל רגע העולם מגלה את בריאתו האלוקית. כך גילוי הויה הוא מעתה ואילך דבר קיים, והיה הולך לפניו בעמוד ענן וכו'. משעה שנתגלה אינו חוזר ונעלם.

ומכאן אנו מגיעים ליצירה השניה שנולדה ביצא"מ והיא עם ישראל. וכמו שיתבאר בהמשך.

כי אני הויה לא שיניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. [מלאכי ג' ו'].

עם ישראל

היצירה השניה שנבראה ביצא"מ היא עם ישראל. כמתואר ביחזקאל "ומולדתם ביום הולדת אותך" "ואומר לך בדמייך חיי" וכו'.

ובמדרש (שה"ש רבה ה' ב') על הפסוק "יונתי תמותי" כ' ר' ינאי אמר תאומתי, כביכול לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני. ושמעתי לפרש שישאל וגילוי שכינת ה' בעולם נולדו כביכול ברגע אחד, הוא רגע יציאת מצרים, ולפנ"כ היה כמו עיבור, ולכן הם נקראים תאומים. ו נראה לפרש שהכוונה שגודל הגילוי בעולם הוא כפי מצב ישראל, כמ"ש "יגדל ה' מעל גבול ישראל", וכמו שמבואר בישעיה שה' הוא "קדוש ישראל", ולכן אין גילוי השכינה כאן בעולם גדול מקומות כנסת ישראל'.

ובאמת שורש גילוי יצא"מ הוא במראה הסנה, ששם נגלה במראה הנבואה, נצחיות ישראל, והיא היא התגלות ה' באש. א"כ ראשית המחשבה של יצא"מ היא ישראל.

כלומר לידת עם ישראל אינה כלידת כל עם, כל עם הוא תוצר של הנסיבות הקיימות בעולם, ולכן אופיו ומהותו הם פרי תכונות מסוימות שהרה העולם, עם זה באמיצות וגבורה, ועם אחר בהגות ומחשבה, בהתאם להרכבת הנסיבות שהביאו ליצירתו. כל העמים אינם נולדים ברגע א', אלא הם צירוף של גורמים קיימים המצטרפים בהדרגה.

עם אחד בא מן הכלום, ויהי ערב ויהי בקר ויהי העם. זהו ישראל, שלא צורף מתוך נסיבות קיימות כל שהן, אלא נוצר יש מאין. ולפיכך הוא גם ממשיך להתקיים לאחר שכבר צריך היה מזמן להפסיק.

נצחיות ישראל היא מראה הסנה, ותחילת יצא"מ היא שה' בא לגאול את אהוביו, ולהיות עמו. בתפילתו של נקדימון בן גוריון בביהמ"ק, אמר נקדימון רק משפט אחד "רבנו של עולם, הודע שיש לך אהובים בעולמך". כי אכן עצם המושג שלריבון העולם יש כאן אהובים, הוא הפתעה, וצריך שהקב"ה יודיע ויגלה זאת. גילוי ה' המיוחד בעולם, הוא שיש כאן אהובים לה'. שזה מהלך מחודש ונשגב.

¹ ועי' בהגר"א ישעי' פרק א' פסוק ב' שפירש על תורה ומצוות. שהתורה היא גילוי ה' והמצוות הם ההארה של ישראל. ועי' דע"ת קנח' שפירש באופ"א.

וזה מה ששלח ה' ביד משה "בני בכורי ישראל ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך" כלומר משה מודיע לפרעה כי הוא הסתבך בטעות עם בנו של ה'. ונקל להבין שקשה לפרעה להאמין למציאות כזו.

וכיצד באמת יתכן שיש אהובים כאן לריבון העולם, זאת משום שכל מציאות ישראל היא לבטא ולהיות גילוי של שם ה' בעולם.

וגילוי ה' שהתחיל ביצא"מ הוא קבוע ונצחי ולא חד פעמי. שמאז בא ה' להיות עם ישראל, והמושך הגילוי בכמה אופנים כמו שיתבאר. וכשם ששם אלוקים שהתגלה בבריאה ממושיך ונראה בבריאה, כך שם הויה ממושיך ונראה בנבראי הויה, הם ישראל, שגם זו בריאה יש מאין, של שם הויה.

וגילוי ה' הוא באופן קבוע ע"י נצחיות עם ישראל, אולם מכאן ואילך ישראל במעשיהם הם הקובעים איזה גילוי יתגלה עליהם, הגילוי השלם הוא שיצא"מ ממישיבה "וה' הולך לפניו בעמוד ענן, ולילה בעמוד אש להאיר להם" וכך הענן עובר על המשכן, לפני בני ישראל בכל מסעיהם. ומכאן ואילך יש שני אופנים, אם ישראל שומרים את משמרת ה', ומעשיהם הם מרכבה לשמו, ע"י מתגלה שכינתו כאן, ואז כנגד זה ה' מצדו בא ומגלה את שכינתו עליהם בענן ובהנהגה עליונה. ואם ישראל אינם נושאים את שמו ית', אז לא נגזר הגילוי ומוותר רק את נצחיות ישראל כאן, אלא מתגלה בהם אלות הברית שהם ג"כ הנהגה עליונה. ואלו שני אופנים של קיום נצחיות ישראל בהיסטוריה.

הצלם אלוקים הוא גילוי יותר נעלה של שם אלוקים, מגילויי בחי ובדומם, מכיוון שבו הוא מתגלה ע"י בחרת האדם והכרתו. וכך גם ביצא"מ שהיא הבריאה בשם הויה, יש את מציאות קיום ישראל שזה אינו תלוי בהם, ואעפ"כ זו גילוי דרך נבראי הויה, אך יותר מזה כאשר הם בבחירתם משתתפים ומגלים אז הגילוי יותר נעלה, וה' מתנהג כנגדם בצורה הנעלה.

והקשר המהותי בין ישראל לבין שם הויה, הלא הוא האמור בתורה בכל מקום, שהויה הוא אלוקינו. ושיצא"מ לקחנו הויה להיות לנו לאלוקים, ואנחנו נהיינו לו לעם. והיינו, שגילוי והנהגת אלוקים הוא דרך העולם וכוחותיו והעובדים לאלהים אחרים, היינו שמתדבקים ופועלים דרך כוחות מסוימים בבריאה, שעל ידם יתברכו ויצליחו. ובאמת כל הכוחות נובעים מאת הויה, ואי אפשר לפעול נגדו על ידם. אולם אם אדם כל שהוא, ירצה באמת לפנות אל הויה ולחיות ע"פ דרכו, בצדקה ומשפט,

איננו מובטח כלל שדרכו זאת תצלח, ואילו עם ישראל שהויה הוא אלוקיהם, הרי שכל פעולותיהם מצליחות אך ורק לפי חוקי הויה. כשנוהגים בחוקיו אז מעשיהם מצליחים, וכאשר מפרים את הברית, נענשים בעוה"ז. כלומר שהנהגת העוה"ז שלהם היא ע"פ הויה ודרכיו. ומציאות זו שייכת מכיוון שכל בריאתם וקיומם הוא מציאות ניסית ע"פ הנהגת הויה, וכן אופיים ומהותם הוא זה, כמשה"ת לעיל.

וכשם שגילוי אלוקים בבריאה הוא דרך דמות האדם, היינו שכאשר כוחות האדם עומדים נכונה אז הם צלם אלוקים, והאלוקים מתגלה בכל הבריאה, כך גילוי הויה בעולם הוא דווקא דרך דמות האדם, שכאשר ישראל הולכים בדרך הויה, אז דרך מעשיהם ואופיים מתגלה בכל העולם מציאות הויה.

ולכן הדברות שהם רצון ה', ועליהם נכרתה הברית עם ישראל, מוחזקים בידי ישראל, וארון הלוחות נקרא "הדום רגלי אלוקינו" ושומרי הלוחות הם הכרובים שהם מקשה מתוך מכסה הארון, ושכינת ה' היא על הכרובים, כלומר משכנה בעולם הוא על שומרי הלוחות. "יושב הכרובים".

והנה כאשר מציבים במרכז העולם את האדם, לכאורה יש בזה טעם לפגם, כי במרכז צריך להיות ה' ושמו, והאדם הוא דמו מסך המבדיל, מציאותו היא נפרדת ועצמאית, וכולה אומרת היפך שם הויה.

אולם אין באמת כל הבדל, בין הצבת הבריאה במרכז לבין הצבת האדם במרכז. כי גם כאשר העולם במרכז והאדם הוא טפל, הרי ישנם שתי אפשרויות כיצד להסתכל מיהו העולם. אפשר לראותו כחומר בעלמא, ואפשר לראות את גילוי ה' בו. וכך גם באדם, אפשר לקרוא אדם לגופו, ואפשר להעמיד במרכז את נשמת הויה אשר בקרבנו. כלומר באדם עצמו מתגלה בו הכח של ביטולו. מתגלה בו כיצד פועל בו מה שנשגב ממנו והוא בטל אליו, וגילוי זה הוא גילוי הויה שהוצב במרכז הבריאה.

וכאשר נתבונן נראה כי רוב דברי הנביאים סובבים סביב תולדות ימי ישראל, (וגם ספר בראשית עקרו הוא איך מכל הבריאה נבחר עם ישראל). כלומר כי אכן דבר ה' המתגלה בעולם, עקרו הוא ישראל, ומה שאירע לו, זה ספר תולדות ישראל הם תולדות גילוי שמו.

ובדור הקודם היה ויכוח גדול בין המשכילים לציונים, האם היהדות היא דת או לאום, מצד אחד הלא היהדות היא תורות ומצוות ואינה לאומיות, ומצד שני הלא התורות

שייכות דווקא לעם מסויים. א"כ יש כאן סתירה. ומיהו אותו עם שלו שייכת התורה, הגדרת העם היא מי ששומר את התורה א"כ אין זה עם אלא דת? כך נמשך הויכוח והלך על גבי העתונות והספרות.

ובאמת היהדות אינה דת במונח הרגיל, וגם אינה לאום במונח הרגיל, וגם אינה צירוף של שניהם, כי אין שום מכנה משותף לשני מושגים אלו בכדי לצרפם יחד. ישראל הוא "לאום שהוא דת". דהיינו, כל לאום הוא משהו, בני גזע או בני תרבות מסויימת וכו'. וכל דת היא רעיון אוניברסלי שמעצם טבעו הוא בהכרח איננו משפחתי, האמת אינה קניין פרטי, כלומר אלו הם שני הפכים. אולם ישראל נוסד, כאשר משפחה מסויימת אבדה את כל סממני התרבות שלה, ודבקה בהשתייכות לדרך ה' שהיא מצד עצמה דרך מופשטת ולא משפחתית. עתה לפנינו לאום מסוג חדש, בו כל השייך אל דרך ה', אף אם שפתו ומאכליו הם שונים לחלוטין, אעפ"כ הוא נהיה חלק מן המשפחה. שכן שם המשפחה ויסודה הוא השיעבוד והשייכות המוחלטת לדרך ה'. ומי שהולך בדרך זו אבל הוא אינו משועבד ושייך לחלוטין, הוא דומה למשפחה אך אינו חלק ממנה, שכן משפחה הוא מושג מהותי וגזעי.

להגדלת הסתירה, אפשר להגדיר זאת כך: בעצם כל מושג הלאום הוא סוג מסויים של אני פרטי המופיע בצורה של רבים. ולכן הלאום הוא סיבה לעוולות ולמלחמה, כשם שהאנשים הפרטיים נלחמים זה בזה, א"כ ערכו של כל לאום הוא מאד מוגבל. מאידך מושג הצדק הוא ההיפך ממושג האני הפרטי, והוא המחייב פרטים ולאומים ללכת לאורו. הלאום היהודי הוא מי שהאני שלו מבוטל לרעיון הצדק שהוא דרך ה', ובקיומו בעולם הוא משמש ומיצג רק את האמת והצדק שהם דבר ה'. ומתוך מהות זו של הלאום של דרך ה' הצדקה ומשפט, משתלשלים כל פרטי הופעתו וקיומו בעולם, כנושא דבר ה'.

ישנם השואלים מדוע בחר ה' דווקא בעם, מדוע לא בחר בקבוצת אנשים שכל הרוצה מצטרף ושאינו רוצה לא, וכמו כל שאר הרעיונות הסובבים בעולם.

יש לכך גם סיבה בפשוטו, מכיוון שהשלמות אינה יכולה להופיע אלא בציבור של עם החי ומורכב כולו ע"פ ה', כישראל בשעה שיש להם מלך וצבא וסנהדרין ונביא ומקדש וכהן. וקבוצה שאינה חיה כעם הרי היא רק אוסף יחידים.

יתירה מכך הופעת שכינת ה' שנלחם את אויבי ישראל, והולך לפניהם בעמוד אש, ומוריד גשמייהם בלילי שבתות, שייכת רק בעם שללם בארצו, וללא זה אין כלל שכינת ה' בעולם.

אבל להאמור לעיל, הרי שאלה מעיקרא ליתא, שכן אין ישראל רק קבוצת אנשים העובדים את ה', אלא הם בריאה מיוחדת ניסית, ומציאותם ונצחיותם הם קיום יצא"מ ושכינת ה'. והם האהובים שיש לה' יתברך בעולם, כיוון שיש להם מהות מיוחדת, שאינה נובעת מחפצי העולם, אלא מיצא"מ.

היות ישראל פירושו שבן ישראל הוא קנוי לה' ואין זה תלוי בו, ודווקא לכן בנו הוא ישראל גם אם לא ירצה, כי כל מצב פחות מכך התלוי ברצון ובחירת האדם אינו שייכות אמיתית לה', אלא רק "פרויקט התנדבותי".

מצב זה זה' יש לו ברית ושבועה לישראל, נובע מכך שכל היותם של בני אברהם בעולם, הוא לשמו ולכבודו, ורק לכן גם כאשר הם חוטאים, אין הבחירה בהם מופרת. אילו היה הגשמת מטרת יצא"מ תלויה בידי בנ"א, היו החטאים מסיטים אותם מן הדרך כבר אלף ואלפי פעמים, ולכן כל ירידת ה' ביצא"מ הייתה שהוא עצמו יצור כאן בעולם את שמו, וכך יצירה זו היא נצחית, ומובטחת להגיע אל מטרה.

ישראל א"כ, אינם "קבוצת" אנשים העובדים את ה', הם בריאת הנס, שהיא כביכול יד ה' הנמצאת כאן בעולם. ממשות של הגילוי.

"אתה אחד ושמןך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"

"ואנכי הויה אלוהיך מארץ מצרים ואלוקים זולתי לא תדע" (הושע יג' ד').

ה' אלוקינו

הנה בתורה ובנביאים מבואר רבות כי ביצא"מ נהיה ה' לאלוקינו ואנחנו נהיינו עמו, "ולקחתי אתכם לי לעם" (עי' למשל מלכים א' ח' נא' נג'. ירמיהו יא' ועוד). כלומר שהאמור בדברות ובשמע ישראל "שה' הוא אלוקינו" הוא יציאת מצרים, ומשם ואילך. וא"כ יש לבאר מה באור המילים "הויה אלוקינו". (ובכל מושג יסודי א"א להגדירו, אלא לקרב מכמה כיוונים אל הפשטות הבסיסית של המושג).

ראשית יש להסיר אבן נגף בדרך, כי בחלק מן הסידורים נדפס היום שפירוש אלוקינו הוא "בעל הכוחות כולם", ופירוש זה הוא כמעט הכחשה באלוקי ישראל, כי בעל הכוחות הוא פירוש "אלוקים", אבל אלוקינו הוא: שהויה הוא מתייחס בייחס יחודי והדדי אלינו, שזהו החידוש ההפוך מייחס הבריאה הכללי של שם "אלוקים", וקרוב לומר כי מי שמפרש כך לא יצא יד"ח "שמע" מימיו.

והנה כתוב בנביא (מלאכי א' יא') "כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגויים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וגו' אמר ה' צבקות", ובארו חז"ל כי אף שהלא הגויים עובדי ע"ז הם, אבל אין הע"ז במקום שם הויה אתה הוא קודם שנברא העולם, אלא "דקרו ליה אלהא דאלוהיא" כלומר יודעים הם שקדוש הויה ואינם יודעים שמלא כל הארץ כבודו, לפיכך עובדים הן אלוהויות זרות.

אולם מאידך פרעה אמר "לא ידעתי את הויה", ולא משמע שהתכוון סתם להטיח דברי חוצפה בעלמא, אלא כמבו' שרבים שלא ידעו כלל אלא רק את השמש והאלים, כמו שתארו חז"ל במדרש על אברם בילדותו. א"כ מדוע נאמר במלאכי לא כך.

וכנראה שאי"ז שאלה, כי באמת בזמן יצא"מ נשתכח שם ה' מפי כל בריה, אולם בתחילת בית שני כבר ידעו כולם כי הויה הוא מעל כל אלוהים, ואעפ"כ האמינו בשתי רשויות. וזו אכן הייתה אמונת פרס שהתפשטה אז מהודו ועד כוש, ו"כה אמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי הויה אלוקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושליים" וגו'. ואמרי' חולין יג: "נכרים שבחו"ל לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם". ותקופה זו של ראשית בית שני היא זמן ביטול יצרא דע"ז.

והנה מושג אלוהי עם ועם כבר באר הרמב"ם שאינו מתחיל רק מטיפשות. כי אכן לכל עם יש תוכן מסויים שהוא נותן לו את הצלחתו את חוזקו ומשם שפע קיומו.

ודבר זה מתבטא גם במציאות המוכרת של כל עם ועם, ולמשל הצלחת העם האמריקאי נובעת מתרבות מסויימת שהתפתחה סביב הרעיון האופייני להם, ומסביב זה הם חגים כל זמנם, וכל עוד הם דבקים בכך הם משגשים, וברגע שיפוג רעיון זה, מחמת הזדקנותם, או שזמנו בהיסטוריית התרבות פג, לא יעזור להם שום תרופה אחרת. כך ניתן לראות על כל עם ועם.

רעיון זה מתאים ונובע מנקודת מהותו של העם, (עד כמה שרעיון ארעי ומוגבל יכול להיות מהותי). גם בימי קדם כל עם בחר לו את האלוהים המתאים לו ולא רצו. ולמשל מצרים הייתה מעצמה כלכלית, שגם חוזקה הצבאי נבע לא מגבורתם אלא מעושרם שמקורו בנילוס הפורה. לעומת זה אשור היו בעלי טבע גבורה וכיבוש, למרות שבמישור הכלכלי לא היו פוריים כמו המצרים, דבר זה מתבטא בכל מקום וא"מ. בהתאם לכך עבדו בד"כ המצרים את אלוהי השפע הגשמי והפריון, וסביב זה סבבו רוב חייהם וטקסיהם, ועמים אחרים בחרו להם את המתאים להם, ואת מה שסברו שמכוחו הם קיימים ומצליחים.

והנה אף מי שידע שיש הויה שהוא הנעלה על כל המציאות, אולם הרי דווקא משום כך דרכו ומשפטיו הם נשגבים, ולכאורה נראה כי אין עולמינו מתנהל על פיהם. שהלא כל אדם מבין כי האלוקים הנעלה בורא הכל, הוא שלם וצדיק ומטיב ואמיתי, ואילו העולם כאן יש לו כביכול כללים משלו, ובו לא מי שיהיה צודק הוא שינצח, ולא מי שיהיה מטיב הוא שיעשיר, ולא מי שיהיה אמיתי הוא שימשיך להתקיים. ולכאורה דווקא משום שהוא נעלה וקדוש, הרי כאן כללי הקיום הם בהכרח לפי המציאות הנמוכה.

וכאן ביצא"מ נתהווה חידוש שאלוקי ישראל הוא הויה. וכלומר שאכן כל קיומם והצלחתם הוא לפי כללי ודרכי הויה, וכל תרבותם ואופיים הוא מסביב להויה ודרכיו, כי מהותם היא דרך ה', ובסורם מדרכם זו לא יהיה להם קיום, כשם שהאמריקאים שינסו להיות סינים, יפשטו את הרגל מייד.

אולם מושג אלוקי ישראל הוא בעצם ההיפך מכל מושג אלוהי העמים, כי אלוהי כל עם הוא אכן כוח הקיים כאן. משא"כ ישראל שנהיה עם הויה, נהפך להדבק במהות שהיא היפך הקיום כאן. כי האם יש קשר בין צדק לבין נצחון, והאם קדושה מביאה עושר. בדרך זו בא ה' להכריז היפך מכל הידוע והמושג, כי אכן דרכיו הם המה

המביאים את ההצלחה והקיום. ומהות ישראל להיות עם של הקדושה הנבדלת מן העולם דווקא היא המתקיימת כאן יותר מכל עם נורמלי וטבעי.

ואם כן אלוקינו הוא הקשר מאת הויה עלינו, שבקשר הזה, בקיום רצונו שהוא גילוי בעולם, תלוי כל חוזקינו ואף עצם קיומנו. ולפיכך כאשר הויה מוסתר בעולם, גם אנחנו מתמוטטים ונמצאים בגלות, ומאידיך להתבטל – אין אנחנו יכולים. מכיוון שמהותינו היא אלוקותו כאן, שאינה פגה או מתבטלת.

ומשמעות השגחה זו היא שה' שהוא המטיב, בחר בנו לחלקו, וממילא אנו המקבלים ממנו את כל הטוב. וכמבו' בנביאים שיחד עם הזכרת יצא"מ מוזכר בהמשך שמאז ועד עתה הויה מגינינו ורוצה להיטיב לנו (יהושע כד' יז'. שמואל א' י' יח' ועוד).

ובעצם אי"ז רק הסכם, אלא מציאות זו נוקבת ויורדת עד השיתין של קיום העם, שמכיוון שזו מהותו, אין לו אפשרות להיות קיים באופן אחר, ואם יתכן שעם אחר ימיר את הויתו לכיוון חדש ושונה, לא יתכן הדבר בישראל, כי שאר רעיונות וכוחות השוא מטבעם הם מתחלפים ומשתנים, אי"ז מהות נצחית, משא"כ עם הויה. "כי אני הויה לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם" מלאכי ג' ו'.

ומשמעות אלוקינו, הרי"ז יותר מ"מלכינו", כי אי"ז רק שהוא הדואג לנו, אלא בבחינת בורא, כשם שלבריאה האלוקים הוא הבורא שלה, כך עניין האנושיות שלנו כבני עם ישראל, הוא נברא ע"י הויה, וחיינו הם אלוקותו. כי כאמור לעיל השייכות להויה יתברך ממילא אינה כשייכות בעלמא, אלא היא פנימית ואלוקית. והשייך לאלוהי השמש ד"מ, הרי גופו שייך אבל נפשו ונצחיותו בהכרח יותר עלינה ואינה בטלה לכך. ואילו הזוכה להכיר את הויה, הרי נהיה לאיש אחר, ונקודת נשמתו ונצחיותו היא המשייכתו אל ה'.

[הרשעים הם עומדים על אלוהיהם, הם גדולים מהאליל שהוא רק כח טבעי, ואילו הצדיקים אלוהיהם עומד עליהם, האדם מהווה כלי לגילוי הנשגב].

ונקודת העניין היא, כי כשם ששם אלוקים אינו רק מי שברא את הבריאה, אלא הוא נשמת הבריאה, הוא שרשה פנימיותה וחיותה, אין לבריאה מציאות העומדת ברשות עצמה. אינה אלא גילוי רצונו ומאמרו. והקל לעולמו כנשמה לגוף. כך הוא גם משמעות הויה אלוקינו, שאין סוף עניינו בכך שהוא הבורא שלנו כעם וכמציאות ישראל. אלא שהוא נשמת הבריאה הזו הנקראת ישראל.

ועניין אלוקינו הוא ממילא גם שגילוי שמו והנהגתו בעולם הוא דרך קיום ישראל, וכשם שהאבות מרכבה לשכינה, שעל ידי מעשיהם מתגלה עליהם כבוד ה' כאן בארץ, כך ישראל אם ירצו ואם לא ירצו הם יהיו הנהגת הויה בארץ.

ובעניין אלוקינו מונח גם האהבה שמתגלית ע"י בחירתו אותנו, שהלא שאר העמים אינם יכולים לקבל את אלוקות ה', אלא רק דרך הסתפחות לישראל, אם ישראל מסכימים, וכביכול מסר לנו את חותמתו וטבעתו.

ולאמיתו של דבר הויה הוא אלוקי כל הארץ, אבל כאשר כל הארץ פנו לעץ ולאבן ממילא אין להם שייכות אליו, והאלוקות לישראל הוא כמו חלון שבו אפשר לחזור ולראות את האמת שהויה הוא אלוקים בארץ, ואלוקי כל העולמים, כלומר: זה שהויה הוא אלוקינו, אי"ז רק במהותינו ומהות קיומנו, אלא זהו באמת מצב הבריאה, מצב זה היה מגולה בתחילה, ודרך כך שישאל הם המקיימים אותו, על ידם יהא זה מגולה בכל העולם, שה' אחד ושמו אחד, (ולכן מציאות אלוהות הויה בארץ קיימת גם ביחס לעמים אחרים, וביחס לכל אדם פרטי, אלא באופנים שונים, ואכ"מ). ובפועל יחזור מצב זה רק לעת"ל שאז ה' שעתה הוא אלוקינו, יהיה אחד.

"ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת

חקים ומצוות טובים. ומצוות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך"

תורה ומצוות

היצירה השלישית שהתחדשה ביצא"מ היא מצוות התורה, כלומר, האבות שעבדו את ה' לא היה זה לפי פרטי חוקים ומצוות קבועות אלא ככתוב "ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וגו'", ואכן אלו הם העקרונות המבוארים במצוות התורה, אבל במתן תורה קבלו העקרונות הללו אופי של ציוויים מפורטים, מה שלא היה קודם לכן.

ובאמת התורה העמידה במרכז את קיום החוקים, ולימוד ספר התורה, וכמו שהגדיר החזו"א: קיבוץ המעלות כשמתייחדים באדם אחד, מתחלפים בתאריהם... ומן התורה ומדברי חז"ל... למדנו כי האישיות היותר מעולה היא... "חכם"... מה שמו דורש ממנו לישא וליתן בתורה... ובפסקי המצוות. ע"כ. (ואמנם התואר "חכם" הוא מימי בית שני, ובנביאים התואר לאדם השלם הוא ה"צדיק", אמנם בספרי החכמה משלי וקהלת נקרא חכם. כלומר החי ע"פ הצדק והאמת, אבל עכ"פ התורה העמידה במרכז את המצוות והתורות, ובשונה מן הצדיק של דור האבות שהתנהג ע"פ דרך ה' המתגלה, וכמו שהאריך בנה"ח).

והנה צורה זו שהשלמות האלוקית נעשית דרך לימוד הספר, ודרך חוקים קבועים, היא מופלאה מאד, ולכאורה הטבע האנושי הנורמלי הוא כפי השלמות האלוקית שנהגה קודם מ"ת, שהשמיים מספרים כבוד קל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. "ונגולו כספר השמיים". ובאמת עצם הדבר שנאמר שקיום וחיוב התורה הוא מיצא"מ, הוא עצמו מעיד שאדם נברא רגיל שלא היה ביצא"מ, אינו אמור לקיים את התורה כך. כלומר שהנהגתו ע"פ תורה אינה הנהגת אדם נברא נורמלי, אלא היא על פי מציאות יחודית שבאנו ממנה. (ואף אברהם שלא היה ביצא"מ, עבד את ה' באופן אחר).

[הערה: יתכן אמנם לומר, כי מפני שהתורה נתנה לעם ולדורות, נוצר הכרח שהעקרונות ינתנו בחוקים קבועים. אולם נר' שאין זה מספיק כלל, ואי אפשר לבאר דבר שהוא מרכז התורה, שיסודו בהכרח טכני].

ובנושא זה נחלקו הקדמונים, כי הנה ברש"י הראשון שאל מדוע לא התחילה התורה מ"החודש הזה לכם", שהלא התורה מבוססת על יצא"מ, ולמה לנו כל תאור הבריאה

ומה שלאחמ"כ. ולעומת זה האבן עזרא ועוד, שאלו על הפסוק אנכי ה' אלוֹקִיךָ, מדוע לא כתוב אשר בראתי שמיים וארץ כלומר הם סברו שיסוד המצוות נובע בעיקרו מן הבריאה.

(ובשל"ה האריך על נושא זה, ושאל איך יתכן שהתורה הנצחית נובעת ממאורע שהיה. ובכלל דבריו דברינו).

אברהם ומשה:

ולבאר זה נקדים לעמוד על הבדל יסודי בין הנהגת אברהם להנהגת משה. כי אם נתבונן על הנהגת האבות, הרי שהלכו באמונה אחר ה', ולא שאלו כלום. ותחילת דרך אברהם היא לך לך מארצך אל הארץ אשר אראך ועד לך לך אל ארץ המזויה, וכמו שאמרו חז"ל (הובא ברש"י ריש וארא) שלא הרהרו אחר מדותי. ואילו במשה נראה לכאורה את ההיפך הגמור. מתחילה הוא מתווכח עד ויחר אף ה' במשה, ולאחמ"כ שואל למה הרעות, ואח"כ הן בני" לא שמעו אלי, וכך לאורך כל שליחותו הוא שואל ודן כל דבר לפני ה' [לא יוכל העם לעלות וגו', למה יאמרו מצרים, מאין לי בשר, עוד מעט וסקלוני].

ובחז"ל אמרו על שאלת משה "והן לא יאמינו לי" "הם מאמינים בני מאמינים ואתה אין סופך להאמין", וכן בתחילת וארא השוו את הנהגת האבות להנהגת משה. אולם עדיין צריך באור מה זה ועל מה זה.

ורואים אנו כי יש כאן שתי הנהגות, הנהגת אברהם היא ללכת בחשך אחרי ה' "ויאמן בה". ואילו הנהגת משה היא לראות ולגלות את ה'. וכך שואל משה מתחילה מה שמו, והראיני נא את כבודך, אתה החילות להראות – אעברה נא ואראה, ותמונת ה' יביט, ותחילת גילוי ה' אליו הוא וירא ה' כי סר לראות. ואכן לעומת לך לך הפותח את דבר ה' לאברהם, הרי במשה נאמר בא אל פרעה, משום שבתחילת שליחותו נאמר לו כי "אהיה עמך".

ומובן כי הנהגה זו מקומה דווקא אחרי אברהם, כי לאחר שישראל מאמינים בני מאמינים, וקשורים לה' אף בחשך, אז הזמן להביא את אור ה' וגילויו לעולמינו כאן, "העם ההולכים בחשך ראו אור גדול". ובאמת תכונת ישראל אכן להאמין בלי גבול ולדבוק בה' לעשות רצונו אף כאשר האופק כולו חשוך לחלוטין. מאידך עם ישראל

ידוע גם כהעם המפולפל ביותר, השואל על כל דבר ואינו מקבל דבר כמובן מאליו. ואלו הם שתי תכונות אלו מידת אברהם ומידת משה.

והנה תחילת מעשי משה (לפני שנתגלה אליו ה'), מיד בצאתו מארמון פרעה וירא מצרי מכה ויך את המצרי. ולמחרת ויאמר לרשע למה תכה רעך, ולמחרת כשבורח למדיין ויצילם וישק את צאנם. כלומר אין הוא רק חי בצדק אלא מן הרגע הראשון הוא תובע שהצדק ייושם בעולם מייד. ועל כן נקרא שמו משה שהוא מציל, אך אין זה רק משום רחמים וחסד, אלא תביעה תקיפה ליישום מיידי של הצדק. ואף שליחותו בה הוא מתגלה כרועה נאמן לישראל, אין הוא מרחם או מבקש רחמים אלא בתקיפות ובתביעה. בהנהגת משה נמצא "ויקצוף עליהם משה" "ויקצוף על אלעזר" "ויקצוף משה על פקודי החיל", "ויצא מעם פרעה בחרי אף" ועוד. כי מדתו היא גילוי האמת והצדק, ואינו יכול להניח לשום עיכוב בזה. ונוסח תפילתו בעד ישראל היא ויצעק אל ה', ואם אין מחני נא מספרך, למה יאמרו מצרים וכו'.

ולכן משה הנבחר להוריד התורה משמיים לארץ, כי זה כל מדתו שלא תהא חציצה בין השמיים לארץ, והכל יהיה גלוי בפועל כאן, והוא אספקלריא המאירה, דהיינו שאור ה' מאיר דרכו כאן בלא שום חציצה. ובמדרש אמרו כשנולד נתמלא הבית כולו אורה. וא"כ אברהם חיבר את השמיים לארץ, שגם בארץ החשוכה ילכו על פי ה' אף שאין רואים כאן מאומה. ומשה העפיל אל השמיים והוריד משם את התורה לארץ, שכאן יהיה גלוי בפועל שכינת ה' ורצונו וידו הגדולה.

ולכן משה בכל ביתי נאמן הוא, וכל מעשיו שליחות ה', ולא ציווי אליו כאברהם, כלומר הוא עצמו אין לו אופי מסויים "לית ליה מגרמיה כלום", אלא רק לגלות ולהוריד את אור ה' שייראה כאן. איש האלוקים, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו.

ואמנם כדי שבנ"י יוכלו לקבל את מדת משה, היו צריכים לחזור ולהדבק באמונה, ויאמן העם, וישבו ויחנו על פי החירות, דבר אל בנ"י ויסעו, נעשה ונשמע ומאידך גיסא דרכו של אברהם אל האמונה התחילה בחיפוש ארוך של עשרות שנים עד שהציץ עליו בעל הבירה.

הרי שהתחילו בדרכים הפוכות, ההצצה על אברהם הייתה הרגע של תחילת האמונה. ומאידך המפגש של עם ישראל (אחרי האמונה) עם ה', היה תחילת החקירה, ההבנה והגילוי.

במה אדע:

בהשתלשלות ידיעת ה' היה שלב נוסף, שהלא גלות וגאולת מצרים הובטחו בברית בין הבתרים, בעקבות שאלת אברהם "במה אדע", דהיינו, שעל בשורת הזרע שנתבשר אברהם האמין בה', ויחשבה לו צדקה, כי הלא יתכן שיגרום החטא, ולא הייתה כאן ברית ולא שבועה אלא אמירה, ואעפ"כ אברהם לא הרהר מה יהיה, אלא הילך אחר ה' בתמימות, ואם לא יהא מגיע לו קיום ההבטחה למה יבקש עליה שבועה, ה' הטוב בעיניו יעשה ואין להרהר אחר העתידות. אבל על בשורת הארץ שאל אות שאכן תתקיים, ורצה שיהא זה ידיעה שכך יהא, ועל כך נענה מאת ה' "ידע תדע". כלומר אם רצונך בידיעה, אכן תדע זאת בוודאות, כי אני אעשה זאת ועל ידי גלות וגאולה. דהיינו, דבר שמאמינים בו, ממשיכים להאמין עד שמקבלים. אבל מי שרוצה להחזיק את הודאות בידו, על כך יש לשלם את המחיר. ומחיר הבטחון שה' נותן על הארץ, הוא שה' עושה זאת באופן שיהיה בטוח שלא יפסק ע"י חטא, וזה על ידי ברית שנכרתת בתוך גלות וגאולה.

רואים אנו כי דרך האמונה מביאה את העולם והאדם לתכליתם בדרך קצרה, וכאשר יש חסרון בדרגת האמונה, והאדם רוצה לדעת, הרי הדרך לדעת היא קשה וארוכה. ושורש דבר זה התחיל בחטא הראשון, שבגלל רצון האדם לדעת, נאלץ לצאת לגלות קשה וארוכה, שם ידע את ה' בדרך הקשה שבחר בה. (וכאמור לעיל, מתחילה היה שם הויה גלוי בעולם והאדם יכל לדעתו אם היה הולך ישר אחר ה', ובחירתו ע"פ רצונו ושכלו היא שגרמה שלא יודע שם ה').

מי שהתחיל ללכת בדרך ההפוכה מאדה"ר, בדרך האמונה, הוא אברהם ובדרך זו התחיל להחזיר את ידיעת ה' בעולם. אך כשרצה לדעת על דבר אחד, הוצרכו בניו להגיע לדעת ה' ע"י גלות וגאולה.

במקום הדעת טוב ורע - ידיעת הויה:

כהמשך לשאלת אברהם במה "אדע" ומוענה ה' "ידע תדע", שהם שורש יציאת מצרים כמבואר בספר בראשית, ספר הראשיות, ספר השורשים. הרי בספר שמות ברגע שה' רוצה לגאול את ישראל מוסיפה התורה "וירא אלוקים את בני ישראל" ו"ידע" אלוקים", והרי זה בדומה לנאמר לאחר חטא עץ הדעת, "והאדם ידע את חוה אשתו" כלומר בלשון חיבור (רמב"ן, ריקאנטי). וגם כאן הקב"ה בא להתחבר עם בני ישראל ולדעתם ("כי אהיה עמך"). ולאחר מכן מודיע ה' כי לאבות "שמי ידוד לא נודעת

להם", ומעתה אני נודע בשמי. [ובהושע: "ואלוקים זולתי לא תדע" ואין הכוונה שלא תכיר שיש אלוהי העמים, אלא שלא יהיה לך שייכות עמם. הרי שלשון ידיעת ה' היא השייכות ולא ההכרה הנקרא בימינו ידיעה. ויתכן כי "נודעתי" הוא ההודעה "אני ה'" שמשמעותה אני הוא הבא להתגלות ולהיות. ובאבות לא נאמר כך מעולם בסתם, (אלא אני ה' אלוקי אביך וכיו"ב)].

ולאחר שגילה ה' את שמו, אמר פרעה "לא ידעתי את הויה" כלומר אינני רוצה לדעת את השם הזה. והקב"ה עונה למען "תדע" כי אין כמוני בכל הארץ, וידעו מצרים כי אני הויה, וכן רבות. כלומר פרעה שבידו כביכול היה המפתח להתוודעות ה' לישראל, איננו רוצה לאפשר ידיעה זו, והקב"ה אומר ידע תדע אם תרצה ואם לא תרצה "וידעו מצרים כי אני הויה", ואתה "למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני הויה". "אות היא ביני ובינכם לדעת כי אני ה' מקדשכם" ועד סיום המשכן בו נאמר "וידעו כי אני הויה אלוקיהם אשר הוצאתיך אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם" (כט' מו').²

² **שמות-חומש של שמות:** ובעצם כל חומש שמות הוא חומש של "שמות", בתחילת החומש "ואלה שמות בני ישראל" כביכול מתוודעים אנו כאן לעם החדש שהולך ונוצר, ומכירים לנו אותם בשמותיהם. מכאן ואילך נמצאים בני ישראל כביכול לבד, ואין ה' נמצא עמם, ולכן הם מעונים. בשעה שהם זועקים אל אלוקי אבותם, מייד נגלה ה' למשה שברצונו לגואלם, ושאלת משה היא "מה שמו". ואכן ה' מגלה לו כי שמו הוא "אהיה", [כמבואר בחז"ל ובראשונים כי הוא כעין כשם הויה]. "זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור" כלומר מעתה זה הוא שמי. ואח"כ מתגלה אליו ה' "וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני הויה" ומפרש שאת שמו זה לא גילה לאבות ורק לו הוא מגלה עתה את שמו. כביכול לאחר שראינו את שמות בני ישראל, אנו מתוודעים עתה לשמו של ה'. ועל הים שרו: "הויה שמו" ובנתינת התורה מתחילה התגלות ה' "אנכי הויה אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" כביכול עתה בא ה' ומתגלה ואומר אני הוא הויה שהוצאתיך, אני הוא זה. ולאחר חטא העגל מתגלה ה' למשה בשמות חדשים הם היג' מידות של רחמים שיסודם בשם "הויה אחר שיחטא" כמבואר שם.

וכל השמות הללו הם המשך לשמות של ספר בראשית, כי מתחילה קרא ה' שמות לבריא, ולאחמ"כ האדם קורא שמות ליצורים, וה' מתגלה בעולם בשני שמותיו אלוקים והויה. ואחר החטא האדם קורא ג"כ שמות. ולאחמ"כ אז הוחל לקרא בשם ה'. ובדור הפלגה נעשה לנו שם, ואברהם הוא שקרא בשם ה'. ונתברך בואגדה שמו. ומכך נשתלשל ששם ה' ושם של ישראל נהיה לדבר אחד, "אלוקי אברהם יצק ויעקב זה שמי לעולם". ה' קרא לישראל את שמו, כשם שקרא שמות בבריא. ואף במעשה המשכן נאמר: ראו קרא ה' בשם, בצלאל בן אורי וגו'. כי זה הוא עסק השכנת ה'. [וידע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמיים וארץ"].

וההתגלות במשכן בעצם איננו דבר חדש, אלא התגלות ה' במצרים "וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן ולילות בלילה בעמוד אש להאיר להם". התגלות זו ממשיכה להר סיני, וירד ה' על הר סיני, והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו הויה באש". ואת דבר יציאת מצרים אמר ה' בדברות אנכי הויה אשר הוצאתיך, ולכן באים הדברות הבאות. וכאשר נתנו הדברות בלוחות משיים לישראל, הרי שהם שכינת ה' והשכינה שוכנת ומתגלה עליהם. וזה הארון, וזה המשכן. וכאשר חטאו בעגל עמוד הענן על אהלו של משה מחוץ למחנה, [שמות לג' ט']. ולאחר מכן כאשר נתנו הלוחות בשנית לישראל, הענן מלא את המשכן ומלפני ה' יצאה האש אל המזבח. כלומר כל התגלות זו של המשכן היא היא התגלות יציאת מצרים, התגלות הויה כאן בעולם בענן ואש. ועליה נאמר "וידעו כי אני הויה אלוהיהם אשר הוצאתיך אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם".

וצירוף הידיעה והשם נמצא גם בהחזרת שכינת ה' על ישראל (בתפילת משה בארבעים יום), "ואתה אמת ידעתך בשם" (היינו במצרים בפרשת שמות ובריש פרשת וארא), ולכן "ואדעך למוען אמצא חן בעיניך" ונענה "גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם". ואז ה' נודע לו בה' לאחר שיחטא, ומחזיר שכינתו. ובסיום התורה: "אשר ידעו ה' פנים בפנים".

והנה מי שהביא ידיעה זו הוא משה, שמדתו היא הידיעה שאחר האמונה כאמור לעיל. והיינו שכנגד החסרון באמונה, אי אפשר לחזור ולהאמין, אלא התיקון והתוצאה הם להביא לכאן את ידיעת ה', ובמקום הרצון לדעת טו"ר שהוא גרם את הריחוק מאת ה', בא לעולם דעת ה'. שהיא הדעת באופן הקדוש והחיובי.

ודעת זו היא האמור לעיל שהויה התחיל להתגלות בעולם ולבא להימצא ולשכון כאן. שזה עניין פעולת משה. ומשמעות ידיעת ה' באופן זה, היא מצוות ופרטי חוקים וספר תורה, שלא היו כל אלו אצל האבות.

ואמנם ידוע כי במצרים נקראו בבני ישראל שמות רבים בשם שקי, כמו צורשדי עמישדי, ואילו לאחר יצא"מ קראו בני ישראל שמות בשם הויה, כמו יהושע [שנקרא כך בשילוח המרגלים] ישעיהו וכיו"ב. "ואוודע להם בארץ מצרים".

מצוות וחוקים-

ומשמעות דעת ה' בתורה ובמצוות, היא, כי כל זמן שה' אינו נמצא לעמו כאן, א"כ הצדק והאמת הם עקרונות שמימיים, שאנו מגשימים אותם כאן, אע"פ שאין להם כאן מציאות קיימת. והגשמת עקרון דרכה שהיא נעשית על ידי שהאדם משווה מול עיניו את הרעיון הנעלה, וכך הוא מיישם אותו על כל צעד ושעל. אולם מעת שהויה בא ומתגלה כאן בעולם, הרי שכל אותם רעיונות של צדק, וצדקה, קדושה וטומאה וכו' אינם כבר דברים רחוקים, אלא הם מציאות קיימת כאן, כשאנו מסתכלים סביבנו אנו רואים דברים טמאים ודברים טהורים, מקום קדוש ומקום שאינו קדוש, נטיעה שהיא ע"פ חוקי ה' ונטיעה שאינה כחוקי ה', וכך כל חפץ וכל מעשה נראים באור ה' כפי ערכם ושמן האמיתי.

ואם נקח למשל איסור אכילת שרץ, הרי ע"פ התורה השרץ אסור גם באופן שאין הוא מבטא במצבו העכשוי את רעיון טומאת שרצים, ולאידך גיסא בשר שרץ שנתערב עם שתי חתיכות בשר כבש, נאכלים כולם בבת אחת, ואין כלל טומאה, שכן הוא "הותר". כלומר אין דנים אותו בהתאם לרעיון הנישא, אלא בו עצמו מונח שמו וערכו, והם כחלק ממצויאותו, כתואר גשמי, לח או שקוף וכיו"ב. ולכן כששמו עליו הוא טמא, ובהעדר שמו אין הוא טמא. אבל אם ננסה לדמיין את קיום מצווה זו קודם מ"ת, הרי שכל זמן שרעיון טומאת שרצים מתבטא בו, הרי זו התטמאות, ואם אינו מבטא את הרעיון אין כאן התטמאות. וכך בכל חוק ומצווה.

ואכן כל דיני התורה נדונים כמציאות קיימת, וכך אין איסור חל איסור, ושבע ליה טומאה, ובתר מעיקרא אזלינן, ויקץ כישן הפיגול, וכך בכל דין ודין. והיסוד לדבר זה הוא עצם היות דרך ה' באופן של חוקים, שזהו יחס לאור ה' כאן כמציאות קיימת. וכדרך שבטבע הכל קיים כחוקים, משום שהוא מציאות. וכך מי שחי את התגלות ה' כאן, הרי האיסורים הם בגדר "לא תוכל" והטומאה עוברת דרך חלון, ומעשה מזיק הוא כלי שבור.

כי אמונת אברהם היא החיבור לשמיים נגד הקיים כאן, ודרך האמונה היא לדון כאן כל מעשה איך הוא נשפט מזווית הראיה השמימית. אך דרך דעת ה' היא לחוות כאן את תורת ה'. ומזווית הראיה שלנו רואים אנו אור וחשך, אמיתי ושקרי. ועיקר קיום התורה הוא בזמני האור, בארץ ישראל וביהמ"ק. אבל בגלות אנו הולכים מכוחה של

אמונת אברהם, שאף כאשר האור מוסתר, אנו פועלים על פיו. (אמנם אחר מ"ת אנו הולכים באור התורה, ואי"ז אלא בבחינת אמונת אברהם ואכמ"ל).

נמצא א"כ כי חידוש מצוות ותורה חד המה עם התגלות הויה שהתחיל ביציאת מצרים, וכל מצוות התורה ופרטיה, הם תאור המציאות לאור גילוי שם הויה. וכביכול בסיני בא ה' ואמר רק אנכי הויה אלוקים, וממילא מזה מתחייב המשך הדברות והמשפטים. וכן בפרשת קדושים ההמשך הוא שהלא הויה קדוש, וא"כ ממילא זה מחייב להיות קדושים וכו'. ושם הויה ומצוות התורה חד המה. ועצם התופעה שיש כאן ספר תורת אלוקים ובו ציוויים ופרטי חוקים, זהו דעת הויה המתגלה מיצא"מ.

וכל גילוי זה הוא בכח ובזכות אברהם שע"י אמונתו זיכה את העולם בהתגלות ה', ומכאן אברהם שלח ה' את משה.

הבריאה ויציאת מצרים

הוזכר לעיל שאלת השל"ה איך דבר ה' הנצחי נובע ממאורע כמו יצא"מ. ובאמת יש להרחיב ולדון מהו המחייב את בן ישראל למצוות האם היותו נברא או יצא"מ, וכמו שהוזכר לעיל מחלוקת הראשונים. והנה האבות היו קודם יצא"מ, ואעפ"כ הם הם מיסדי דרך ישראל, הרי שהיות ישראל אינו נובע לכאן מ'יצא"מ, אמנם מאידך התורה תולה את היותינו עם ה' שנלקחנו לו לעם ביצא"מ. כן יש לדון בבני נח שלא יצאו ממצרים, האם הם נתבעים ליותר מז' מצוות, שה' יהיה אלוקיהם, או שיקבלו עוד מצוות, ומצינו בזה מחד שהתיר ממונם ישראל (בנזקי שור), הרי שאין להם את הזכויות הבסיסיות שהיו להם קודם מ"ת, ומאידך חביבים הם שנבראו בצלם וכו'. והנה יש פלו' תנאים מהו גר תושב, שאינו ישראל אבל מצווים להחיותו, דעה אחת שמקבל עליו רק ז' מצוות, ודעה שניה שמקבל רוב המצוות ורק אוכל נבלות וכעין זה. הרי שנחלקו מה נתבע מגוי בכדי שיהא לו דין אדם.

וכבר הוזכר לעיל שאם נאמר שיהודי המקיים מצוות אינו משום חיוב האדם הנברא הנורמלי הנמצא בבריאה, א"כ לא יתכן שאין בזה סתירה לצלם אלוקים הפשוט, שמצדו אין מחויבות לכך, ואין זה הוספת איזה מעשה, אלא סוג חיים אחר לגמרי. ובאמת התורה מבארת במצוות רבות שהם מחויבות מצד עצמם, כמו איסורים משום תועבה ומשום טומאה, והכי מי שלא יצא ממצרים לא נדרש ממנו שלא לטמא ושלא לעשות תועבות, וכן להיות קדוש וללכת בדרכי ה', ואף מצוות כמו שלא לשנוא, מחייב אותם גם שכל אנושי, אם לא הסיר מעליו צלם אלוקיו. ולעומת זה יש מצוות שטעמם מפורש משום בנים אתם לה' אלוקיכם.

יש א"כ נדון עקרוני עד כמה יהודי הוא נובע מ'יצא"מ ועד כמה מהבריאה, והאבות הם מצב של יהודי קודם יצא"מ, שבאמת הוא באופן שונה כאשר התבאר, וכל זה צריך באור.

והנה התבאר כי בבריאה ובמעשה האדם התרחק והוסתר שם הויה, וא"כ המצב בזמן האבות היה, שהחייב הנובע משם הויה היה כעין אינו מצווה ועושה. ובני נח אינם מחויבים אלא לדבר הגלוי והעומד שהוא להיות בצלם אלוקים, ואברהם הוא כעין אינו מצווה ועושה. (כמובן שהבורא יכול לצוות חיוב זה, אבל אם אינו מחויב מצד הנגלה כאן, אין זה במעמד של מצווה).

ולפ"ז אכן אברהם מקיים את מה שלפי האמת אדה"ר ג"כ היה חייב, ומכיוון שלא היה יכול בכח אנושי להביא מצב זה בשלמות, השלים ה' מצדו ובא להתגלות ביצא"מ.

ואכן אינו מאורע חד פעמי, אלא כמו שהתבאר שהוא מציאות חדשה קיימת, שעם ישראל הוא עם ה', ומתגלה בו הויה.

וא"כ רואים אנו שלא חזר המצב שהיה אצל אדה"ר, כי אז הבריא הייתה יסוד הגילוי, ואילו עתה באמת אינו מצד האנושיות, אלא כמו עולם מתוקן הבנוי על גבי חרבות הבריא.

ובאמת החילוק בין עולם יצא"מ לעולם החיצון הוא גדול מאד, שלפנ"כ מעמד האדם היה שווה בין איש לרעהו, ולא היה להשי"ת בנים נבחרים, ולא כנשואין ורעיה, וא"כ לא היה כלל מושג האהבה וההדדיות כביכול. (וחילוק זה של הקירבה וההדדיות, כאמור לעיל הוא גם יסוד חידוש התורה והמצוות בעולם, וגילוי ה'). א"כ מהו השינוי בעולם זה, מלבד המחויבות הנוספת, שהוא על ידי אהבה ובחירה.

והנה גם לפני עניין הבחירה, יש כאן כאמור הבדל, שהחיוב מתחילה היה מכח שם אלוקים, ועכשיו הוא חיוב מצד גילוי יותר נשגב, וממילא הוא יוצר עולם נשגב וקרוב יותר, אבל יש להתבונן על אדם זה איך השתנה שעכשיו הוא נקרא בו לשון רעות וידידות כלפי מעלה.

והנה מעמדו של האדם הנברא, הוא כדבר ששילח ה' בעולם לעשות את תפקידו, ככל חיה ועוף, וכשמש וירח. ובמעמד כזה אין לו ישות עצמות, והוא נטפל ונכלל בבוראו, וממילא לא שייך אהבה הדדית, כשם שבן אין לו אהבה כ"כ לאביו, אלא כולו תלוי באב ונכלל בו להיות המשכו וחלק ממנו. מאידך האב אוהב את בנו אבל אי"ז הדדי. אהבה הדדיות קיימת רק בבחירה, וכמו בין איש לאשתו, שהם שוים, ובוחרים זב"ז, ומתיחדים זל"ז, וכל עוד האדם הוא כולו נברא, אין לו כל אפשרות לפגוש כביכול את הגילוי הנשגב יותר מעל הבריא, כי כולו טפל למאמר בו טפל למאמר בו הוא נברא, ואין לו אלא את שליחותו.

ואמנם במצב זה בו אדה"ר היה מתחילה, היה קרוב משורש בריאתו ואלוקי כל הבריא היה הויה, ודבר ה' עמו בגן, והתהלך בגן, והשגת אלוקים הייתה מאוחדת עם מקורה ושרשה.

אבל משעה שחטא והתנתק, הרי נדמה מעתה כי האדם הוא מציאות עצמאית לעצמו, וכביכול הוא יפרד, והרי קנה לעצמו בחירה לדעת טו"ר ולהיות כאלקים. עכשיו אינו יכול לחזור ולהיות נברא פשוט, כעץ תם שכולו אין לו מעצמו כלום.

ועכשיו מי שכביכול מיסב פניו כלפי הבורא, הרי זה בבחירה ורצון, ויש כאן אהבה הדדית, וכביכול רעות וידידות, ומתוך השגה זו יש התבטלות יותר, כאשר אל בעלה, שמדעתה מתבטלת, ונהיים בני ברית ומציאות אחת יותר מבן לאביו.

וזה האמור בתורה "פנים בפנים דבר ה' עמכם מתוך האש", וכן במושה "אשר ידעו ה' פנים בפנים". משא"כ ההשגה של הבריאה היא כביכול רק כעבד לרבו שאינו יכול לעמוד לפניו פנים בפנים, אלא שומע דבריו וזהו, ואין להם התקרבות.

ועצמאות זו שנדמית לנברא שהוא נפרד, היא מכך שאכל מעת הדעת, ותו אינו תם הנמשך מאליו בשרות, אלא הוא היודע והמחליט לפי הווייתו ורצונו. ולכן התיקון לזה כמשה"ת לעיל היא שדעתו תתמלא דעת ה' שהיא הידיעה מצד הקדושה, ואז חוזר להתבטלות ע"י "הדעת אותי", שזהו התורה והמצוות והבחירה.

וא"כ אינ"פ שבמתן תורה לא הוזכר אהבת ה', והוא שיא הנשגב בתורה שנאמר ע"י משה כשבאר התורה בערבות מואב, ואילו מתחילה נאמר ויראת מאלוקיך, וחייב עם ה', וכן מצוות הצדק ומשפט שהם החובה היסודית של דרך הישר. אעפ"כ שורש הכל הוא האהבה שהיא בעצם יצרה את המצב בו הצדק והיראה הם הדבר הפשוט המחויב, (אלא שהיא אינה מתגלה רק עד שיוצאים לפועל החיוב והשעבוד לה', שהם יסודי התורה והמצוות).

ונותר לבאר מהו חלק האבות ומהו חלק יצא"מ.

והנה להאמור החלק האנושי, היצירה של אהבת ה' והשעבוד המוחלט, עד כמה שיד אנוש משגת, היא הכח אברהם יצחק וישראל, והחלק האלוקי של התגלות ה' בזה הוא מיצא"מ.

וא"כ כוחות הנפש, וסוג האדם הראוי להבחר ולשמוע ולקיים, זה יצירת האבות, אבל המחויבות לכך בפועל, וזה שזה נהיה מציאות מוחלטת, ושייכות לה', זה פעל ה' ביצא"מ.

וכן המצב בזמן האבות היה כמו אירוסין, שהייתה בחירה אך לא היה עדיין בפועל, אז היה סיבת כריתת הברית ויצא"מ הוא הקמת הברית בפועל.

וא"כ יהודי פירשו בן אברהם, וה' נקרא אלוקי אברהם ולא אלוקי יצא"מ, אבל הקשר בין בני אברהם לאלוקי אברהם הוא נעשה ביצא"מ, אז נהיו לעם ה'. "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלוקים לפדות לו לעם ולשום לו שם" ש"ב ז' כג'. ובתפילה אנו פונים אל ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, והנה אלוקי אבותינו הוא שם ה' קודם יצא"מ מצד בן האדם שנבחר, הוא אברהם, אבל אלוקינו, עקרו הוא מה שנהיה ביצא"מ, שמאז הוא אלוקינו.

ובגלות מצרים נמחקה מציאותם האנושית לגמרי, (ונשאר רק היותם בני אברהם), אבל בני אדם רגילים או עם לא היו, ואז יצרם ה' בידו החזקה, ובזה נהיה כל בחירתם לסוג חדש.

ומה אם כן מעמדו של בן נח בזה"ז, אותה בחירה חדשה לא השאירה את הצלם אלוקים במעמדו הישן, ואותו עולם חדש שנבנה על גבי העולם ההרוס נתן מעמד חדש לכל מי שנשאר בחוץ.

מעתה אי אפשר כבר לקיים את החיוב לאלוקים רק בדרך ישנה של היות אדם נברא, השגה זו כבר אינה מספיקה להראות לאדם את הדרך לבוראו, נהרס ונתרחק אותו זמן בו האדם היה קרוב לבריאתו, ועתה הוא כבר נפרד, ואין לו דרך אחרת אלא להשתייך כולו אל שם הויה.

וקיום האומות רק שלא יקלקלו את העולם, ואינם עוד כוונת הבריאה, ואף גר תושב להלכה שאינו מקבל אלא ז' מצוות, ואז מצווה להחיותו, אעפ"כ לר"ש אינו מטמא באהל, כי אין זה האדם שנברא בצלם אלוקים. בשעת הבריאה היה הצלם אחוז בשרשו, ועתה אינו אלא זכר לצלם אלוקים.

להאמור אין אפשרות לאדם וליהודי לבנות עתה את אישיותו מכח הצלם אלוקים אשר בקרבנו, ועליו להאיר את הצלם באור נשמת הויה, ורק מכוח הגילוי הנשגב, קיים גם הצלם הפשוט האנושי, ואור ה' מאיר בבריאה רק ע"י הגילוי של תורת יצא"מ וישראל.

גלות מצרים

טעם גלות מצרים צריך באור. הלא מטרת זרע אברהם לזככם ולרוממם, ואיך בא זיכוך ורוממות על ידי גלות, ועבדות, באומה השפלה ביותר. ואכן מבואר בחז"ל שהיו עובדי ע"ז כמוצרים, ולא שמרו אף את ברית המילה. וגם העבדות הביא לשפלות נפשית גדולה כידוע בחז"ל, וגם על בנ"י אמרו שהיו כתרנגולים המנקרים באשפה. ואם היה מגיע להם עונש, מדוע יש לטמאם ולהשפילם לחטאים ותועבות.

ושאלה זו היא שאלה כללית על כל גלויות ישראל, וביסודה היא שאלה יותר כלליות על כל מושג הגלות בעולם בכלל, שעם או אדם כי יחטאו, יענשו בייסורים וצרות המעבירים את האדם על דעתו עול דעת קונו, ואיך מתוך זה יכול לבוא תועלת.

ובזה יש להבדיל בין ההתדרדרות האנושית הכללית, לבין גלויות ישראל. שהנה שורש הגלות בבריאה הוא מייד אחר חטא אדה"ר "ויגרש את האדם" "וישלחוהו" אלוקים מגן עדן. (והרי זו גלות, שזהו מקומו, וגם עתיד לחזור לשם). ומאז הוא הולך מגלות אל גלות, ויורד מחטא לחטא ומדחי אל דחי.

ושורש גלות ישראל הוא מאת היה דבר ה' אל אברם "לך לך מארצך" ומאז הם הולכים מארץ אל ארץ, עד שיתקיים בהם "ונברכו בך כל משפחות האדמה". ואף לאברם לא הייתה תחילת דרכו סוגה בשושנים שהרי נאמר לו "ומקלך אאור" ואח"כ "ונברכו בך כל משפחות האדמה", הרי שיש כאן ב' שלבים בתחילה אכן יהיו מקללים, והם יענשו, ובסוף הדרך יתברכו כולם בו. ואכן כך היה שירד למצרים ופרעה הזיקו, ונענש על זה.

אך ההבדל הגדול הוא שאברם הולך ומתקרב "אל הארץ אשר אראך", הוא הולך לכיוון מסויים, אל משאת חפצו, מה שאין כן אדה"ר שולח "לעבוד את האדמה אשר לוקח משם", הוא משולח ללא כיוון.

ישנם א"כ שני דרכים, האנושות מתחילה הולכת בדרך ומתרחקת, ומ"לך לך" ואילך מתחילים אברהם וזרעו את הדרך חזור, בכיוון אל גן עדן, וגלויותיהם הם דרך עליה אל מחוז חפצם.

[ובפסוקים מבואר כי בגלל הדעת טוב ורע נפסל האדם מלבא בדרך עץ החיים, ועל כן הושמו שם הכרובים לשמור את דרך עץ החיים, והאדם בחוץ. לעומת זה באברהם נאמר כי "ידעתיו" משום שהוא ובניו יישמרו דרך ה', הם שומרי דרך ה', ואכן

הכרובים שומרי הלוחות, שהם שומרי דרך ה', הם על ידי ישראל, מהיכן שגורש אדם, לשם חוזרים ישראל].

נבאר א"כ קודם את דרך אדה"ר, שהיא דרך האנושות בכלל, ולאחמ"כ איך הדרך חוזר עוברת ג"כ בגלויות.

"ויגרש את האדם"

השאלה הכואבת היא איך דווקא ע"י ירידה וריחוק יובא האדם לשוב ולעמוד לפני ה', ומכאן כאמור שורש כל מציאות היסורים והטרגדיה בעולם, וכל מקרה בפנ"ע הוא העמקת המציאות של חטא האדם ובעקבות כך הוא מעמיק ונופל לתהום חדשה. ולכן יש להתבונן בפרשה זו.

בפשטות ניתן לומר כי אכן יותר קל ומועיל היה אילו במקום שהאדם יפול בחשך, יהיה להיפך, כלומר הוא יזכה יותר לאור פני ה', ואז ודאי יתעורר לשוב מחטאו. שכן להשאיר במצב הקודם, זה בוודאי לא פתרון. אך תשובה כזו אינה מכח האדם, היא התעוררות אלוקית, וחלקו של האדם בה קטן מאוד. רק מתוך קושי גדול יותר יכול האדם לחזור ולשוב למצבו הראשון.

אמנם נראה כי בעצם היסורים יש תועלת. רוב האנושות אינה מבינה בלא"ה את מטרת היסורים, ועל אדה"ר מבואר כי רצה להיות כאלוקים, ונאמר לו שישב לעבוד את האדמה אשר לוקח משם... כי עפר אתה ואל עפר תשוב, משמע כי הגזירה משיבה אותו אל מקומו הטבעי. גם בנו קין לאחר שרצח נאמר לו נע ונד תהיה בארץ, שזהו עונש הגלות שנאמר ברוצח בשוגג, כלומר החוטא אינו זכאי ואינו יכול יותר להיות במקומו, ולכן עליו לצאת ולברוח.

תופעה זו תארו חז"ל לגבי השב בתשובה, באמרו כי פתחה של האות הא צר למעלה, בכדי שהחוטא אשר יצא בפתח הרחב יוכל לחזור ולהדחק בפתח הצר, כי לחזור בפתח שיצא כבר אינו יכול.

כלומר לאחר שהאדם אכל ופגם בתומתו, אין דרך בעולם להשיב את התום האבוד. מה שהיה לא יהיה עוד. מעתה עליו לגלות את מציאות ה' במציאות שבה הוא נמצא. לגבי שאר הנושאים, הרי"ז בלתי אפשרי למצוא בכיוון ההפוך את מה שהתרחק ממנו בצד אחד, ההולך לצפון לא ישוב אל הדרום. ומי שאבד את היושר, לא יצאנו בהתמודדות עם חבורת סוחרים נובלים. אולם על ה' נאמר אם אסק שמיים שם אתה

ואציעה שאול הנך, כלומר אף שהאדם בחר להתרחק ממציות ה', ועתה הוא חבוי ומוסתר בין עצי הגן. אעפ"כ שם בתוך אותו מצב של הסתר אותו יצר, אם ימשיך שם ימצא ויגלה את התגלות ה' שם מהכיוון ההפוך.

אביהם של כל בני האדם בחר להתחבר לעולם, להיפרד מן הבורא, ולכן אע"פ שאת הנעשה אין להשיב, אולם עתה יתמודד עם מצב נמוך ושפל זה, ובתוך אותו עולם רחוק כביכול, שם יתגלה כי "גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך" וכך אע"פ שלא יחזור למצב הראשון, אדרבא, מתוך ההיפך ימצא ה'.

וכך בכל טעות אנושית של בריחה מאת ה', רק ההתמודדות עם הסתר פני ה', המתבטא בטרגדיה, רק היא יכולה להביא מחדש את גילוי ה', באופן חדש.

[וברמח"ל משכני עליון ביאר כי מה שלפי סדר עליון הוא קלקול, כאשר יורדים להנהגה וסדר של רבדים נמוכים יותר, שם אין זה נחשב לקלקול אלא למצב אפשרי, בו מתקנים ובונים. ובכל גלות יורדים יותר למטה, ושם מתחיל בניין חדש ברובד הנמוך).]

ומתוך הריחוק הגדול קם אברהם ופתח את הדרך החדשה, בה דווקא הריחוק נהפך לבחירה, ודווקא הדעת נהפך לדעת אלוקים.

כך למדה האנושות שעדיין לא נכנסה לאהלו של אברהם, דווקא בדרך הקשה, פרקים רבים מתוך פרקי האמת שעליה ללמוד.

"לך לך מארצך"

דרכו של אברהם התחילה בגלות, בכדי לעזוב את מציאותו ולהאחז בדרך ה' האבודה. אולם מלכתחילה נועדה הדרך להיות דרך עליה ללא כל ירידות באמצע.

התחלת הירידה הייתה כשאברהם ירד למצרים, ובכך נקבע כי קיום הארץ לא יהיה בלתי תלוי. ומכאן זה לאחמ"כ כשהוצרך לכריתת ברית על הארץ, נגזר כי גר יהיה זרעך.

מציאות זו של גרות בני אברהם, שונה לחלוטין מגלות בני אדם. אדם הראשון שגלה, לא נשתייר בו ממקומו הראשון אלא זכרון. ואילו בגרות בני אברהם, הרי מוכרז בזה כי הם יישארו כחטיבה בפני עצמה.

אין עוד בעולם מציאות כזו של דבר הגולה ממקומו, ואעפ"כ הוא קיים. א"כ גם כאשר דרכם יורדת לגלות, הם ממשיכים בתפקידם ובדרכם, אלא שהדבר נעשה בצורה שונה.

והנה שונה גלות מצרים משאר הגלויות הבאות אחריה. שכן בגלות בבל ולאחר מכן, יצאו ישראל לגלות כשספר תורה עמם. וידעו בגלות כי הם נענשים על חטאיהם, ואכן אנו מוצאים כי כאשר שבו ובנו את בית שני לא חטאו עוד כלל בחטאי בית ראשון. הרי שהגלות אכן הועילה תוך דור אחד. גם בגלות חורבן בית שני מייד בתחילת הגלות אנו רואים כי אין עוד זכר לצדוקים ולבריונים ולכל כתות השווא, ואף המינות (הנוצרים) עזבה תוך זמן קצר את קהל ישראל.

כל זה אינו נראה בגלות מצרים, שם לא חיו במצרים עם התורה, ואכן אין אנו רואים את התועלת. (וא"א לומר שכל הירידה למצרים הייתה רק בכדי שיהא אפשר להוציאם). מצד שני, עצם זה שהיו בני אברהם כחטיבה גדולה בפנ"ע הרי"ז המשך הליכת אברהם. ולכן גלות מצרים היא כמו ממוצע בין גלותו של אדה"ר לבין הגלויות שאחר מ"ת, וראשית יש להקדים מה אירע בגלויות ישראל, ולאחמ"כ נשוב לגלות שהייתה יצירת ישראל.

כאשר עם ישראל נמצא בגלות, הוא ללא ארץ, לאחמ"כ גם ללא חיים אנושיים נורמאליים, או אז הוא איננו בן אדם. כלומר, כאשר עם ישראל חי בארצו, הוא מבחינה מסוימת עם ככל העמים, אך כאשר הוא עם מרחף, עם ללא עם, כפי שהוא בגלות, הרי שיש כאן רק "מקיימי תורה". יהודי החי בגלות, ללא מקורות פרנסה, ללא הווי משותף עם בני עמו, ללא מולדת וללא בית, בעצם אין הוא חי. מבחינה אנושית אין כאן שום סממן של חיים. חיי מתמצים אפוא רק לנקודה אחת, "ושמרו דרך ה'".

אמנם הקיום האמיתי של התורה הוא רק בחיים. כוונת התורה היא שאדם חי בביתו ובארצו ובמשפחתו, יחיה ע"פ ה'. וכאשר אין לו את כל זה, אין הוא מקיים את התורה. עם ה' הוא עם ששדותיו מקיימי מצוות, ומשאו ומתנו הוא ע"פ ה', אבל אם אין לו את כל אלו, לא תתכן עליו השראת השכינה, בחו"ל אין קרבות ואין ראיית פני ה', אין נבואה, ואף קיום המצוות אינו מיועד אלא לארצם של ישראל.

כל זה הוא קיום התורה, אבל נקודת התורה וישראל, היא הנקודה הפנימית שאמורה להתלבש בכל התפאורה הזו, והיא שייכות ישראל לה'. וכאשר נקודה זו מתפשטת

בכל שטחי החיים, אז הוא קיום התורה. אולם כאשר הנקודה קיימת בפנ"ע ואין לה שום שטח חיים להתקיים בו, אלא כל החיים מתרכזים אל הנקודה הזו, אז כל העם כולו הוא אך ורק עם ה'.

והנה אם ישראל מגשימים את המצוות בארצם, אז אין צורך לזקק נקודה זו, שכן אז היא בולטת וחייה בכל עיר ושדה בארץ ישראל. אבל אם ישראל שוקע אך תוך השדה, והנקודה הפנימית כמעט ואינה נראית, או אז צריך לקלף ממנו קליפה אחר קליפה, עד שנשאר רק הנקודה הפנימית.

ואם היו לוקחים גוי מגויי הארצות, והיו מנסים ג"כ לקלף ממנו את התנאים החיצוניים, מתחילה לקחת את ארצו, ולאחמ"כ את מקור פרנסתו, ולאחמ"כ את הווי חייו וכו', אז לאחר קילוף מועט לא היה נותר מאומה. מכיוון שכל חיות הלאום היא מאחת מקליפות אלו. וגם משפחה או אדם פרטי יונקים את חיותם מפרטי סביבתם, ואילו יושמו בגטו ורדיפות, ייאבדו את טעם חייהם ומתו. נסיות זה הנקרא גלות יכול להיעשות רק במי שנקודת חייו היא "אנכי ה' אלוקיך", הנצחיות קיימת גם לאחר הסרת כל הקליפות.

ובמהלך הגלות, מתחילה הוסרה רק קליפה אחת, ואז מתקרבים ישראל אל זהותם צעד אחד, ובאם עדיים אין זה מספיק, מתקלפת עוד קליפה, "בצר להם ובקשו את ה' אלוקיהם". אין זה רק חיפוש הפתרון לצרה, אלא ככל שנעשה צר יותר, כך נותר בפנים רק הקב"ה.

עם ישראל בבית ראשון, קיים את התורה, אבל הוא קודם כל חי, ולאחמ"כ כתנאי כפול הוא חי ע"פ התורה, אולם כאשר הוא יוצא לגלות הוא מגלה כי חייו הם קודם כל התורה, ורק לאחמ"כ כתנאי שאינו כפול, גם לחיות חיי בן אדם, בשלב זה הוא שומר תורה, אבל אינו יכול לחיות על פיה. לאחמ"כ כשהוא נגאל וחוזר לארצו, אין הוא חוזר למקום שממנו יצא, את החיים העליונים שהוא רכש בגלות אין הוא משאיר שם, אלא תפיסת חיי הגלות מתלבשת ומחיי באופן נעלה את חיי ארץ ישראל. עתה הוא לא רק חי ע"פ תורה, אלא כל חייו המלאים הם הגשמות התורה.

אם נתבונן נראה כי בארץ ובגלות מודגשות בחינות שונות. כאשר נמצאים בגלות אופן קיום התורה נהיה מופשט יותר. כי בזמן שישראל על אדמתם, הרי בעד המצוות הם מובטחים "ונתתי גשמיכם בעתם", בעד המעשרות הם מובטחים "אפתח לכם את ארובות השמיים", ה' שוכן ביניהם בארצם וממילא תביעת הקדושה היא ממשית

מאד. כל עוד שקיים יצרא דעבודה זרה, הרי ממילא כנגד זה גם הרצון לקרבנות ולעבודה הוא מוחשי מאד. כל אלו וכאלו נעלמו בזמן שישראל אינם בארצם, בגלות אין הפרט רואה לא את גשמי השדות, ולא את העבודה והקרבנות. הוא מקיים את המצוות כולם כחוקים נצחיים. ככל שמתרחקים מחיים על האדמה, כך מקבלת התורה צביון יותר נצחי ויותר מופשט.

אם בארץ ישראל מתקיימת התורה מפני שזה טוב וזה מתאים, הרי בגלות מתקיימת התורה אע"פ שכאן בעוה"ז אין מכך שום רווח וגם אין זה מתאים. ואמנם התורה צריכה את גילוי שני צדדים אלו, גם שהיא הטוב והמתאים ביותר, אבל גם שאף כאשר אין זה מביא מייד טוב אע"פ כן זו חובה ואמת שאינה תלויה במאום.

ואכן הגלות מפארת את התושבע"פ ע"ג התושב"ב, והדרש ע"ג הפשט, ופרטי הלכה קבועים ע"ג הנהגה פרטית, והסייגים ע"ג גופי תורה, והפרט ע"ג הכלל, והקדושה ע"ג הצדקה ומשפט, וקבלת יסורים ע"ג השמחה, והעוה"ב על פני "ונתתי משכני בתוכם".

"תושבע"פ ע"ג תושב"ב" כיצד, שאין הנבואה שורה אלא בארץ, וסיום כתבי הקדש היה לאחמ"ב, ולאחר"ז התחילה תושבע"פ. וכך ראוי להיות כמשה"ת, שבארץ ישראל התורה חייה, ואין צריך לפלפל בדבר שהוא חי, ורק משעה שהתורה נהיית דבר שהוא נצחי, ומקויים כאן אע"פ שאיננו בסביבה המתאימה והאידיאלית לקיומו. משעה זו ואילך יש מקום לפלפל בו ולהגדירו בחכמה ותבונה.

[יש להאריך בנושא זה ולבאר את כל עניני ותיקוני הגלות, והוא עניין בפנ"ע ואין כאן מקום להאריך].

נמצא א"כ שהגלות אצל ישראל, היא העלאת ישראל לרובד מופשט יותר, שם בהכרח מתגלים הצדדים המיוחדים יותר של ישראל התורה ועבודת ה', הן בקבלת יסורים, והן בנצחיות המצוות, וראשית לכל מתגלה לישראל מהותם שהיא נבדלת ונצחית והיא התורה. וכל אלו מקבילים זל"ז והם דבר אחד, כי בגלות מקבילים ישראל צביון נצחי, ולפי זה גם ה'אלוקי ישראל' מובן יותר כנצחי, וממילא גם התורה מובנת מול זה יותר באופן נצחי.

אולם אע"פ כל זה אינו כוונת התורה, וכמו שאמר מרע"ה למלאכים, וכי יש לכם אב ואם, אע"פ שבוודאי המלאכים לומדים את התורה באופן נשגב יותר מישראל, אלא

שכוונת התורה היא שכל התורה תוגשם בחיי ישראל. והגאולה היא הצירוף של שניהם, שאחרי שישאל קנו את תורת המלאכים, הם גואלים את התורה הזו מגלותה בלא גוף, ומלבישים אותה בלבושי עולם המעשה.

ומשל הגלות למה הדבר דומה, לאדם ששכח שנשמתו אצולה מאת ה', והגוף נהפך לו לעיקר, ובכדי לרפאותו מוציאים את הנשמה מן הגוף, ואז הוא מזוהה עם נשמתו, ומשכיל יותר ממה שאפשר לנשמה בגוף, ועם כל השגה וחוויה זו, חוזרת הנשמה לגוף על מנת להיות בו בפועל.³

עתה נשוב לגלות מצרים.

במצרים היו ישראל ללא תורה, אך ראה זה פלא שהיה בהם כבר תכונת ישראל, שנשארו חטיבה בפנ"ע בגלות, והיו מיוחסים ומצוינים שם. ובעצם זה דבר מפליא שלא היה בידם תוכן או מצווה ששמרו עליה, אבל שמרו על עצמם כעם בפנ"ע. ודבר זה אינו אפשרי אם לא שהיו מצפים לגאולה. ואכן מייד בבא המבשר "ויאמן העם".

והנה התבאר לעיל שהיות נבדל, עם גולה ממקומו, ונשאר בייחודו ללא תנאים, בזה בעצם מונח רעיון הנצחיות, וכמו שמראה הסנה הוא "סנה בוער באש והסנה איננו

³ א"כ עניין תיקון הגלות הוא נטילת גוף האומה של ישראל, ועי"ז נשאר הנשמה לבד, וממילא בטל כוח היצירה, וכשם שגוף ישראל בטל וממילא הנשמה בגלות, כך בטל גוף התורה ורק נשמתה נשארה והיא גולה ממקומה, וכן השכינה בטל גופה והיא הולכת וגולה ממקומה. וכולם מצפים לחזור למקומם לגוף שלהם. ובגלות לא זו בלבד שנשאר רק הנשמה, אלא בגלל שהיא בלא גוף היא משיגה אורות גבוהים יותר, וכן בתורה וכן בשכינה ובשם ה', אבל כל האורות האלו גולים כנ"ל. ועניין הגאולה שהנשמה עם כל האורות תחזור ותכנס בגוף ואז כל האורות יאירו בתוך הגוף.

ובטרם הגלות היה מאיר בגוף האורות המועטים והגוף היה מתרומם להידבק ולהאיר מאור זה, אבל לעת"ל בצירופי הדורות יאירו שבעת הנרות.

ועניין זה מוסיף והולך בכל גלות וגלות מגלותינו, גולה אחר גולה גלתה יהודה כולה, ובכל פעם הוא מדרגה אחרת ואור אחר.

ועניין ההארה היא להבדיל את שם ה' מן החומר, ובזה נולד ההארה של תושבע"פ, להפשיט התורה מחמורה. וכעניין חכם עדיף מנביא, ובשם ה' מתברר השגתו ללא חומריות כלל, ותחת אשר בזמן הנבואה מתגלה דרך החומר, מתגלה בגלות בביטול החומר.

אוכל" ובעצם אופי ותכונה זו הם המשך מצב ה"לך לך" של אברהם, שצורתו להיות נבדל מכל תנאי העולם, וללכת לקראת מטרה שאינה נראית.

ובאמת תכונה זו בלי שום תוכן, ובלי ידיעת ה', היא כלי ריק. הרי לנו עם שאינו מתבולל, אינו נכנע לתנאי הסביבה, מצפה ליום שבו ייצא ממצב זה, אבל אינו יודע למה ובשביל מה, מדוע כיצד מי ואיך. מאומה.

א"כ כל עם הוא בהכרח כאמור קשור ושייך למציאות חייו, ישראל מציאות חייהם היא התורה, אבל במצרים היה זה שלב ביניים, בו היו ישראל מציאות של נאמנות וציפייה, ללא התשובה והחיבור למה הם נאמנים.

וכמו שראינו לעיל, כי בגלות אף שאין חיי תורה, אבל הנקודה של השייכות המוחלטת ושל נצחיות התורה, הם הם נשמת ישראל ואוריינתא, המופרדת מן הגוף. כך אנו רואים במצרים איך נבנה גופם של ישראל בטרם נופחה בו נשמה. שכל תוכן הגוף ואופיו הוא הנאמנות והציפייה, בהתעלמות מן המקום ומן הזמן, ואף כאשר אין שום ידיעה באופן למה מצפים.

ואף שאין כאן הגשמה של עבודת האבות, כי אין זו אמונת אברהם, וגם לא עקדת יצחק, ואף לא תמות יעקב, אבל ג' עמודים אלו, הם הגשמת המידה וחיותה. ובמצרים היו בנ"י בנקודה הנפשית הקיצונית ביותר של שלשה עמודים אלו, אף שהיה ללא תוכנם החי. כי עם נבדל, ששורד עינוי ועבדות ההופכים אותו לאין ואפס, ואעפ"כ הוא קיים, הרי שסוד קיומו הוא תכונות אלו, להיות נאמן, להיות עקוד, ולהיות כבש תם. מה שאצל כל אדם ועם נחשב כשוללי הקיום, אצל ישראל במצרים היה דווקא יסוד הקיום.

וקיום כזה הוא הגוף והכלי ששם זרע אברהם יצחק ויעקב נקרא עליו, ורק חסר הוא את ההסבר, לפגוש ולדעת את אלוקי אברהם יצחק ויעקב. שזה היה ביציאת מצרים.

זה מבואר בכל מקום שיצירת כלים היא ע"י הסתלקות האור. וכמבואר בבראשית. וזה סוד כל סילוקי האור בעולם הזה. [וידוע שהאור המתגלה מכך מתקן וגדול יותר].

וא"כ מבואר שגלות מצרים היה סילוק האור ליצירת הכלים. והבריאה של שמות היא ג"כ כבריאת בראשית, שספר בראשית הוא בבחינת עולם התווה שהאורות היו

גדולים, אבל הכלים לא החזיקו, והכל חרב, ומה שנשאר הוא רק ניצוצות בקליפות. ויצא"מ היא הבריאה של עולם התיקון.

והנה פרשת גלות מצרים היא פרשה מפורשת בתורה כי הייסורים מעבירים את האדם ממהלך האבות למהלך של מתן תורה. כמו גלות מצריים. וזה המבואר בחז"ל שכדי לזכות לתורה צריך לעבור או ייסורים, (תורה נקנית ביסורים), או שיהא ממית עצמו עליה.

שלשה דרגות ביצא"מ

בחלקים קודמים התבאר כי אנו מוצאים ביצא"מ שלשה דברים חדשים:

א' שם הויה

ב' עם ישראל

ג' תורה ומצוות.

ויצא"מ היא הסיבה והיסוד של שלשת אלו. ושלשתם בעצם הם דבר אחד.

התבאר כי בעצם אין אלו דברים חדשים יש מאין, אלא מה שהיה אצל האבות בכוח נהיה ביצא"מ בפועל.

כלומר, לאבות היו דברים אלו מכוח הבריאה, אולם לא היה זה בפועל. האבות עשו את החלק האנושי, וה' ביצא"מ את החלק האלוקי. האבות בנו את היצירה הישראלית, וה' לימד אותנו את התורה האלוקית, שהיא החיבור המגולה בפועל.

א"כ יצא"מ היא המהפך שגילה בפועל את מה שגילו האבות בכוח.

והתבאר עוד כי אותה העבודה שעבדו האבות, היא היא מלובשת במצוות מכח הגילוי של משה. [ועוד מבואר כי העולם כולו התקדם והשתנה וא"א היום לעבוד באופן של האבות, לא בבני"י ואף לא באומות. שכן מצב האומות כולם השתנה].

והנה במצרים היו שלשה דברים:

חוזק מצרים - לי יאורי

טומאת מצרים - כמעשה ארץ מצרים.

ראשית מצרים - ראשית אונים באהלי חם⁴

⁴ (על במת ההיסטוריה עלה ראשון שם: בבבל. ולאחר מכן חם - מצרים).

מחוזק כלכלי וצבאי נובע טומאת מצרים, ואילו החלק השלישי (דהיינו שהם "ראשית" - עם נבחר) איננו דבר שלישי חדש, אלא סיבה וגם תוצאה, הם נולדו ראשית, והצלחה גוררת הצלחה, ומביאה תפארת ושם עולם.

אלו שלשת מרכיבי השיא בעולם בכל תקופה, ואכן "כל הארץ באים אל מצרים".

לתוך זה נפלו ישראל... וממילא מתוך כל אלו הייתה יציאת מצרים...

נגד חוזק מצרים עשה ה' ניסים - ויד חזקה.

ממילא כנגד הטומאת מצרים נתהווה קידוש ישראל, "הקדשתי אותם לי"

ומתוך אלו נוצר הבחירה בישראל, שהם "ראשית" ו"בך בחר ה' אלוקיך"

כלומר מתוך החוזק של גילוי ה' נובע הקדושת ה' וממילא קדושת והבדלת ישראל, - "המעלה אתכם מאר"מ", "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי". והדבר השלישי כאמור אינו דבר נוסף, אלא הוא בעצם הסיבה והתוצאה, בחירת ה' מביאה את שני חלקי ההתגלות, וההתגלות המיוחדת מביאה את התפארת, של להיות נבחר, עד לאהבה הדדית.

על גילויים אלו נאמר בתורה:

אנכי הויה אלוקיך – חומש שמות

אני ה' מקדישכם – חומש ויקרא

אני ה' אוהבכם ("רק בך חשק ה' לאהבה"). – חומש דברים.

ועל אלו באים הכינויים :

אני אלוקיכם- אתם עמי: עם ה'.

אני מקדשכם- אתם עבדי: "עבדי הם"

אני אוהבכם- אתם בני: "בנים אתם לה' אלוהיכם"

החלקים האלו הם הבונים את ג' חלקי המצוות:

צדק ומשפט- נובע מהתגלות ה' אלוקינו, והיותינו עמו. – חומש שמוות.

צדקה וקדושה - נובע מקדושת ה' המקדש את ישראל, והיותינו עבדיו המוקדשים לו. – חומש ויקרא.

אהבת ה', ואהבת התורה- נובע מאהבת ה' והיותינו בניו. – חומש דברים.

מפרעה קבלנו :

חסות, כלומר לחם, הגנה, וקיום.

שייכות, כלומר אורח חיים, תרבות.

ויעוד, היינו שאיפות ותכלית, הרצון להדמות למצרים המצליחים ולהדבק בהם.

וכנגד זה התגלה שם הויה:

שהוא הנותן חסות, לחם, הגנה, וקיום.

ממילא השייכות היא למציאותו, והוא המתווה את אורח החיים.

ושאיפתנו היא להדבק בו.

[מי שמקבל עוה"ז חזק כיסוד מלא, ממילא ההמשך של תרבותו זה שהוא נטמא. ומי שמקבל עליו אלוקים חזק כיסודו, ממילא להיפוך הוא לאחמ"כ מתקדש].

החלקים האלו הם הם שלשת היצירות החדשות שהתבארו בחלקים הקודמים
שביאתם לעולם ויצירתם הייתה ביציאת מצרים, ואלו הם:

התגלות הויה,

יצירת ישראל,

גילוי התורה, שהיא החלק המקשר בין הויה לישראל.

ככל הדברים האלו שלח ה' לפרעה ביד שלוחו משה:

מתחילה: כה אמר הויה אלוקי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר.

אח"כ: שלח את עמי ויעבדוני במדבר.

ולבסוף: בני בכורי ישראל, הנה אנכי הורג את בנך בכורך.

ואכן סדר המכות היה :

וידעו מצרים כי אני ה'

והפלה ה'

הנה אנכי הורג את בנך בכורך

והנה בתפילין אנו קושרים עלינו:

היד החזקה

קידוש הבכורות

ה' אחד

ומוסף עליהם השכר והעונש של השגחת ארץ ישראל.

בתפילין דמארי עלמא כתוב :

א: כי מי גוי גדול - בחד ביתא,

ב: לבא לקחת לו גוי מקרב גוי- בחד ביתא.

ג: ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ - בחד ביתא.

ד: ולתתך עליון - בחד ביתא,

נמצינו למדים כי בעצם כל התורה כולה, כלומר כל יסודותיה, שהם כותרות המצוות (המתפרטות לאחמ"כ לכל פרטי המצוות), ואלו הם: הצדק, והקדושה, שהם חלקי היראה, ולאחר מכן מצוות האהבה, כולם הם בעצם פירוש ארוך של יציאת מצרים.

מצוות זכירת יציאת מצרים ומצוות קריאת שמע

מכיוון שכל מציאותינו נובעת מיצא"מ, והיא יסודינו, ממילא מתבקש, ומובן מאיליו ריבוי המצוות היסודיות הסובבות על יצא"מ, כגון בכורים, פסח, יו"ט, מצה, ועוד. ובנוסף לזה יש מצווה להזכיר במפורש יציאת מצרים ביום ובלילה. א"כ נצטוונו לזכור את יצא"מ, וכמובן המכוון היה שהדבר יהיה העבר המכונן את כל מהלך החיים.

[והנה אין לשאול מדוע אין מצווה לזכור באיזו דרך גם את יסודות ספר בראשית כגון הבריאה והמבול והאבות, משום שהמצוות שיש לנו הם עצמם האבות באופן של הגילוי שאחר יצא"מ].

והנה שיא האהבה והתורה מבוטא ב"שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" פסוק זה הוא יסוד האהבה ותלמוד תורה.

פסוק זה הוא המשך ישיר של אנכי הויה אלוקיך, הוא חוזר עליו ומוסיף את ביאורו כי הויה אלוהינו הוא אחד.

בתפילין ובהזכרה [בתפילה] נמצאים גם יצא"מ וגם קריא"ש שהיא כאמור ההמשך של יצא"מ והמשך ופירוש גילוי אנכי ה' אלוקיך.

ונבאר מקומם של של שני חלקים אלו: יצא"מ, ושמע ישראל. כאמור לעיל גם שמע ישראל והאהבה הנובעת ממנו הכל נובע מיציאת מצרים, אולם הם כמו שלב שני. ועל כן אפשר לומר: שיצא"מ [אנכי ה'] היא ההתחלה, וה' אחד הוא הסיום. כאשר יתבאר.

יצא"מ היא גילוי מציאות הויה- סיבת הכל, וסיבת המצוות.

ו"ה' אחד" הוא תכלית הכל, ותכלית כל המצוות, וסוף תכלית האדם וההיסטוריה כולה.

יצא"מ היא גילוי שנהיה בפועל במציאות, ומאז הוא קיים נצחי מגולה כאן.

וה' אחד- הוא רמז מוסתר שבכח האמונה שאנו מאמינים בו, הוא יתגלה כאן באחרית הימים.

יצא"מ היא קודם כל יראה- מציאות מחויבת ומחייבת.

ה' אחד - הוא גילוי האהבה, מציאות שכוללת הכל, (וממילא גם טובה בתכלית).

יצא"מ היא גילוי ה', אך עדיין הניחה כביכול מקום לרע.

ה' אחד הוא הגילוי שיראה שאין כלל רע.

יצא"מ- התחלת ההשגות ושורשם.

ה' אחד- סוף כל ההשגות ותמציתם, כל מה שיושג הכל כלול ב"אחד".

הבדל נוסף: יצא"מ היא דבר פרטי לישראל, היא גילוי ה' אל העם דרך העם וההווה עמו.

ה' אחד הוא גילוי שפונה לכולם, ושייך גם לכל אדם ואדם.

וא"כ בעצם כל ההיסטוריה של הכלל ושל כל פרט, היא הדרך מיציאת מצרים ועד ה' אחד.

והנה: ישנם מצוות מיוחדות רק ליצא"מ, כמו בכור פסח יו"ט ומצה, וכל עניני "זכר ליצא"מ".

וישנם מצוות מיוחדות רק ל"שמע ישראל" כמו מזוזה.

מהו א"כ היחס בין זכירת יצא"מ לקריאת שמע ישראל?

יצא"מ הוא מה שאנחנו מחויבים, הוא מציאותינו העכשווית הקיימת בנו, איננו צריכים ליצור כאן חידוש, אלא להיזכר במציאות הקיימת היינו: מציאות ה' הנגלה על עמו.

ואילו שמע ישראל הוא מה שאנו מאמינים בו למרות שאיננו נראה כלל כאן. הוא מה שאנו שואפים להגיע אליו.

קריאת שמע הוא פנייה לישראל לשמוע היטב את האמונה הנצחית וליצור על פי זה סולם של שאיפה ואהבה עד אין סוף.

לפיכך לא נמצא בתורה חובת זכר לקריא"ש, ולא חובה לתת את יצא"מ על לבבינו.

שכן על יצא"מ אנו צריכים לספר, ("למען תספר"), אותה אנו צריכים לזכור, ("למען תזכור"). אבל היא איננה עניין לתת אותו על הלב, היא מציאות עצומה וחזקה בתוכינו שאנו צריכים פשוט לפקוח עיניים ולראות שהיא קיימת. היא מציאותינו אנחנו.

ואילו לאחדות ה' אין לעשות זכר כי זכר אפשר לעשות רק לדבר קיים. ולא לדבר נאהב ונשאף אך איננו נמצא כאן בגילוי בפועל עדיין.

למי שהיה כאן עושים זכר, ולמי שעתיד להגיע לכאן מתגעגעים ושואפים.

מצוות חיינו הם בכללם המשך יצא"מ: מועדים, תפילין, ציצית, וכו'. ואילו המצוות שנצטוונו בפרשת שמע הם אהבת ה' המתבטאת בלימוד התורה בכל זמן בלי גבול, ולפחות והיו הדברים האלה על לבבך בשכבך ובקומך, ובין עינך, ועל ביתך.

א"כ במצוות שמע אנו מקבלים על עצמינו את אחדות ה'.

ולאחר מכן אנו מזכירים לעצמינו כי אכן פגשנו באופן אישי וממשי כאן את ה' האחד הזה אשר אנו מאמינים בו, ומאז הוא קיים בתוכינו ואנו עמו.

כלומר בשמע אנו מקבלים אמת אין סופית נשגבה וסוחפת, וביצא"מ אנו מזכירים כאילו פתאום אנו פותחים את עינינו להתבונן במציאותינו ואנו נזכרים הלא זה האלוקים האדירים שפגשנוהו ואנחנו זוכרים שראינו את מציאותו מתגלה כאן, אכן הקשר החי הקיים בינינו עודנו חי וקיים.

ההזכרות הזו, מולידה ממילא את התעוררות התגלויות ה' כדרך שאדם ישן מתעורר מראשו.⁵

ההשגה של שמע ישראל היא דבר שיתגלה בעתיד ואין אדם יכול לחיות חיים ממשניים כאן רק מתוך השגה שהוא מאמין שהיא תתגלה, אם עדיין אין כאן שייכות וחיבור אל הגילוי הזה.

ניתן לחיות כך רק חיים מופשטים בלא שום שייכות לעולם המעשה, למידות, ולמעשים.

לכן מציאות חיינו כאן קשורה בקשר בל ינתק להויית המציאות המיוחדת שלנו כאן כבני אדם מסוג שונה, הוייתנו זו נקראת בקיצור יציאת מצרים.

וזכירתה היא החובה להכיר כי לא רק מצד העוה"ב יש להיות קשורים לה' אלא מצד העוה"ז ג"כ זו היא המציאות הפשוטה. [נכון אמנם שבמצבי גלות קשים מאד, קשה לראות זאת, אולם עדיין תמיד מחוייב שתשאר נקודה כזו].

לסיכום: אף שאנו משיגים את אחדות ה', ומתוך כך אהבה, איננו יכולים לחיות רק מתוך זה. אלא מתוך מציאותינו היסטורית האישית עם ה' במצרים ובמדבר, ועל זכרוננו ההיסטורי המבדיל אותנו מכל בני אנוש וקושר אותנו אל אלוֹקינו.

⁵ ויש זוית ביאור אחרת לענין הזכר ליצ"מ, וקריאת אחדות ה'.

שאת מציאות הבורא א"צ להזכיר, צור עולמים הוא עצם המציאות, וכל אדם וק"ו יהודי, יש לו אלוֹקים, וכך הוא חי.

אבל את יצא"מ, כלומר ההשגחה הנוכחות ההתערבות ההטבה. את זה שוכחים, ואת זה צריך להזכר. כי ההשגחה ההטבה, הם דבר הנשכח כאן.

משא"כ יחוד ה' הוא לא דבר הנשכח ח"ו. אלא הוא פירוש עמוק על מציאות ה'. ומכיוון שכך היא אופי האמונה של המציאות, ממילא מי שמבין זאת, כך נראית אמונתו הפשוטה שהיא המצב הבסיסי כנז"ל.

רק הסיבה שצריך לקרוא זאת עוד פעם ועוד פעם, משום שזה עמוק מאד. ואין לדבר סוף.

בנוסף אחר: האמונה והכיסופין להתדבק באין סוף הנעלם, הוא באמת נשגבות הגילוי האלוהי בחיי האדם, אבל מכך עדיין לא נהיר לו כ"כ האור הפשוט כאן בעולם של הצדק ומשפט הצדקה והקדושה, [מכיוון שזה איננו קיים כאן בהכרתינו הפשוטה]. היושר שה' האיר כאן בעולם נובע מההכרה במה שכן ראינו והתגלה אלינו.

מצוות מזוזה איננה זכר, ולא כתוב בה בתורה זכר, אלא היא חיוב אהבה שיהא הדברים האלה על ליבינו בשכבינו ובקומינו ועל ביתינו. ולכן אין בה יציאת מצרים, כי לא נצטוונו לשים זכר על הבית. ובא וראה שמזוזה א"צ לעבד הקלף לשמה, שכן הדין הוא וכתבתם על "מזוזות ביתך".

ציצית: על הבגד נצטוונו לשים בחינת זכר, [לא כתיבת תורה] ולכן זה קשור קצת ליצא"מ, [ודווקא על הבגד שייך זכר, משום "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" והבגד הוא עניין המראה].

ותפילין הם שני דינים: "אות" שזה תוצאה של יציאת מצרים, ובחינת התורה: "והיו הדברים האלה על לבבך וקשרתם".

התפילין הם אות של חוזק היד, שמטרתו היא תורת ה', ולכן יש בה יצא"מ ושמוע ישראל.

הבגדים של האדם הם יציאת מצרים, על השלט הוא כותב את שמוע ישראל, והוא עצמו אות על יציאת מצרים שקשור אל התורה ה' שה' אחד.

בגלות, אכן גילוי יצא"מ הוא מכוסה, ועיקר אחיזתנו היא דרך האמונה הכללית של שמוע ישראל.

ואכן באחרית הימים יגיע הגילוי בפועל של אחדות ה', ולא יאמר עוד ה' אשר הוציא וגו', וככל שמתרחקים על מפת ההיסטוריה מיצא"מ, ומתקרבים לאחרית הימים, מומילא אנו רחוקים מיצא"מ ומתקרבים לשמוע ישראל.

ובגלות, עניין עם ישראל נחרב ונעלם (ובבחינת מה שהיה במצרים), ואנחנו העצמות היבשות, ובשר המות אינו מרגיש.

על כל פנים הא מיהת כו"ע מודו כי ברור שגם בהמשך הדרך אי אפשר להתנתק מהשורש ומההתחלה. היינו היצירה של הפרי הסופי אכן איננה דומה במראה לזרע הראשוני הנובט, אבל תמיד אנו שייכים ובנויים על השורש. כי אחרת הצמיחה כולה נפסקת.

והגילוי ה' של יצא"מ ממשיך בגלות רק דרך ישראל, ומי שחי את עם ישראל נמצא בהמשך הנ"ך שיכתב לעת"ל, וכך הוא נמצא בהמשך יצא"מ.

ובאמת כל אותם רעיונות אישיים לאומיים כמו עם ה' ובני ה', בעצם יש בהם תוכן רעיון אוניברסאלי מחייב שכלי ונצחי, וכדרכו של הרמב"ם, וכן האריכו במקובלים, אלא שבפועל התגלות רעיונות אלו בעולם הייתה דרך צורה זו של בחירה והבדלה, כי באמת גילוי ה' אינו חל במציאות העולם, ומהותו היא הבדלה והרמה. ולכן אנו זכינו להיות הנושאים החיים שלהם.

(וגם בכך שהם התגלו דווקא באופן אישי יש רעיון שכלי ונצחי הנוגע לכל יצור ופעול, וכמו שהתבאר ד"מ שהבחירה עצמה היא גילוי הרוממות וההבדלה).

ובלשם כ' דבבריאה מתחילה כ' שם הויה אלוקים, כי היה לפני החטא הויה אלוקי כל הארץ, ורק לאחמ"כ לא נודע שם הויה, ונסתלקה השכינה מן הארץ, וביצא"מ חזר הויה להיות אלוקי ישראל.

ואמנם הגילוי של ה' אחד ושמו אחד, ואלוקי כל הארץ יקרא, וביום ההוא יאמרו עמי מצרים ומעשי ידי אשור ונחלתי ישראל, הגילוי הזה נתגלה בחלקו, משעה שנעקר יצרא דע"ז, שממילא גדול שמי בגויים ומוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה. כי גאולת שיבת ציון, יש בה בחינת גאולה העתידה במקצת ובחינת יצא"מ במקצת, וכמבואר בספר משכני עליון על צורת בית שני ביחס לבית הראשון והשלישי, וצורתו שלמעלה.

ההבדל בין פרשת ואהבת לפרשת והיה אם שמע:

בואהבת כתוב: והיו הדברים האלה על לבבך, ושונתם לבניך, וקשרתם, וכתבתם,

בוהיה אם שמע כתוב: על לבבכם ועל נפשכם, וקשרתם, ולמדתם לבניך, וכתבתם,

כלומר בואהבת מדברת הפרשה על התעוררות האהבה, ובוהיה אם שמע מדברים על שמירת פרטי המצוות כתוצאה מכך.

בוהיה אם שמע מזהירה התורה שאם תתבטל האהבה יאבדו מהרה, ולכן שימו דברים אלו על נפשכם כי בנפשכם הדבר, וקודם כל וקשרתם, ואח"כ ולמדתם. ומסיימת למוען ירבו ימיכם... ולכן הפתיחה היא אם תשמעו אל מצוותי לאהבה וגו'

כלומר האהבה מפרשת שאיננה הצעה נעימה כדרך דברים האהובים, אלא היא מצוות שבנפשינו ונקשרנה כדי שירבו ימינו על האדמה. כי ארץ ישראל היא ארץ העומדת על האהבה, "תולה ארץ על בלימה" ואם נחלשת האהבה ממילא נופל ונאבד המקום עליו אנחנו יושבים.

הקומה של יציאת מצרים

יש לבאר למה האפשרות לקשר עם הקב"ה היא דרך יצא"מ. הזכות לעבוד את ה' מדוע היא בנויה דווקא על יצא"מ.

והנה: הצורה של הבריאה ויצא"מ היא שהבריאה זה קומה ראשונה ויצא"מ זה קומה שניה. מקומה שניה הכל נראה אחרת.

יצא"מ זה לא משהו שהיה פעם, אלא דבר הווה, זה הקומה השניה. אנחנו מוצאים ועומדים ממצרים.

הקומה ראשונה שנקראה בהתחלה בריאה, נקראת כרגע מצרים, "כגן ה' כארץ מצריים" "והשקית ברגלך כגן הירק". קומה זו מאוכלסת במצרים. ולכן יציאת מצרים, זה היציאה מקומה ראשונה לגור בקומה שניה.

ובהווה יש מצרים, ויש ישראל, שהם קומה שנייה, על הבריאה, מציאות שמוצאת ממצרים.

הדרך של הבריאה בספר בראשית, ירדה למצרים. ונגזזה שם. לא הצליחו לבנות את הקשר של הקב"ה לעולם, במסגרת של הטבע, שהבריאה עצמה תאפשר את השראת השכינה.

כלומר האדם כאדם בקומתו הראשונה, לא הצליח להחיל בו את ההתגלות האלוקית, [באדם הטבעי]. לא הצליח להפוך את הטבע שבו את האדם שבו, למחובר למקורו לקב"ה.

ולכן אחרי כל העבודה הטבעית, האדם שקוע בעצמו, והוא נשאר בדד.

אמנם בתחילת ספר בראשית מתרגשים מאד, ומרגישים שם את השייכות אל הבורא. ואכן האדם תמיד מרגיש שנקודת המוצא שלו היא אלוקית וזה מאד מרומם ומרגש. אבל בסופו של דבר האדם נשאר זר ומנוכר, ריק ותקוע.

ונשאלת השאלה איך יוצאים מכאן. לאן מתקדמים.

והתשובה היא יציאת מצרים. כלומר היציאה מקומה זו שהיא מצרית, אל המהלך העמוק יותר.

הבשורה היא : יש קומה שניה בעולם.

והנקודה היא שהקומה הזו, המציאות הזו, קיימת- לא ברובד הבריאה, אלא ברובד ההיסטוריה. לא ברובד הטבע, אלא ברובד ההשגחה. לא ברובד הסדר הקבוע של העולם, אלא להיפך ברובד הנפשי של ההליכה לקראת התכלית העמוקה של העולם.

וזוהי הקומה הגבוהה יותר של האדם. והקב"ה אומר לישראל כל הזמן, אחרי שהעלתי אתכם לכאן, אל תרדו למטה. ולא ישיב את העם מצריימה.

ומהות הקומה השנייה הרי צריך להיות משהו שנותן מבט אחר על כל העולם.

זה לא פרט אחר, אלא קומה מעל. כלומר שכל פרט ופרט בעולם ובחיים נמצא שם בקומה אחרת. (עי' ואולך אותכם קוממיות וברש"י שם).

וזה רובד נוסף במציאות, פנימי וסודי יותר. רובד שהאבות היו בו, אבל הוא לא התחבר לעולם כאן, והיה צריך לשם כך לעשות פה מהפך.

ובמילה אחת שמו של הרובד הזה הוא שם הויה, וזה סוד גדול מתפרט לכל הפרטים ונותן מבט אחר גם על כל הבריאה שנמצאת בקומה הראשונה.

השם הזה, זה הגילוי של מי שאמר והיה העולם, המידות של ה' שהם הם המתגלות בפנימיות הבריאה. הגילוי שיש רצון קדוש ונשגב שהוא המתגלה בפנימיות העולם.

ולכן אם לפני כן משפטי הממון היו פשטניים ופרקטיים, מעתה כל היחסים בין בני האדם צריכים להעשות בהתאם להשלמות האדם והעולם, באופן שיתאים עם ההרמוניה הכללית. באופן אמיתי ומתאים למהות ולסוד הפנימי.

ובקומה שנייה כל הריהוט הוא שונה. ואף שיבחיצוניות זה נראה רק מורכבות יתר. אבל זה בעצם יציאה מן החיים הסטאטיים, לעבר חיים נצחיים, אלוקיים, א"כ זה סוד חיים פנימי ונסתר.

א"כ, אם אדם אומר אני רוצה לצאת לקומה ראשונה, מה תגיד לו. מחד ברור שהוא שובר את כל הכלים, הכלים שלו של ההיסטוריה שלו, של העם שלו, של העתיד שלו. אבל כל עוד הוא חושב שקומה ראשונה זה יותר כף, זה קשה להשאיר אותו בקומה למעלה עם איום. הקב"ה הראה לעם ישראל שקומה שניה זה גבוה יותר. אבל מי שנסחף לקטנות ורוצה חיים סטאטיים, אז מה שחסר לו זה גדלות המוחין.

אפשר לומר שעם מבט קטן ונמוך כזה, אז כבר עכשיו הוא בבחינת נמצא בקומה ראשונה. והוא צריך פשוט יציאת מצרים פרטית. היינו שייחשף לקומה העליונה שלו, ולאפשרות שלו אכן לצאת לשם.

ולכן כשהקב"ה מדבר עם ישראל על יצא"מ, הוא מדבר על כך שהוא הוציא אותם למשהו חדש.

והקב"ה לקח את ישראל דווקא משפל המדרגה, כי אדם שחי לו סתם בקומה ראשונה לא יצא משם, הוא לא יכול לצאת. רק מי שהקומה ראשונה שבורה אצלו, יכול לצאת ממנה. הם ראו את הרוע של הקומה הראשונה, איך זה מצרים. והקב"ה הראה להם שיש משהו אחר. יהיה לנו ארץ ישראל עם השראת השכינה, עם השגחה ותכלית.

העולם הזה, שיש מהלך שהקב"ה מוביל את ישראל לתכלית. שהשם שלו [שם הויה] הוא הוא הדרך הזו. והשם של ישראל נקרא עם שמו, כלומר מהותם היא כזו. העולם הזה קיים ועומד כל הזמן.

לכן אף שאתה יכול להסביר את זה גם לגוי, אבל מי שגר בקומה ראשונה, קשה להסביר לו קצת. אמנם מי שבפנים והוא מכיר, יש לו יצא"מ.

והמצווה של זכירת יצא"מ היא לדעת שאתה בקומה שניה. כי מי שלא יודע שהוא בקומה שנייה, אז א"כ הוא בקומה ראשונה.

אי אפשר להעמיד קומה שניה אלא רק על גבי קומה ראשונה.

ואי אפשר להעמיד את הקומה הזו על פני הקרקע. כי היא סוג ואופי שהיא בהכרח לא מציאות פשוטה.

אם הבריאה הייתה נעלמת, אז אכן (כמו לעת"ל) לא יצטרכו כ"כ להזכיר את היציאה. אבל כיון שיש כאן בריאה, אנחנו צריכים לחיות את זה שאנחנו "יוצאים".

ומדוע העולם הגבוה הזה חייב לבא בתור שלב שני. [אחרי הבריאה המהווה קומה ראשונה].

כי כל המהות של החיים האלו שהם לא חיים סטאטיים, אלא התהוות מתמדת. חיים של "להוות ולהתהוות". אנחנו כל הזמן במצב של מתיחות. זה המציאות של העולם מול האידאה שלו.

כגודל הסיכוי כך גודל הסיכון, וזו אחריות ודרך ומהלך. ולא מצב קיומי פשוט. המצב הקיומי הפשוט זה המצב של הבריאה. ואדם שקם בבוקר צריך להוות אצלו את שם הויה. לא יכול להיות סתם בן אדם.

ובגאולה העתידה, כשכל הבריאה תתעלה, כשהקומה הראשונה תהיה מלאה דעת את ה', אז יצא"מ תהיה טפל. וכדי שזה יגיע לשם, צריך לזכור את יצא"מ.

ולכן יש היום אדם רדוד, פשוט, שחי. ואדם עמוק מרומם רציני. כלומר ישנם כאן בעולם שני מציאויות, יש אדם סתם, שהוא רדוד, ויש אדם מיוחד.

ואמנם אדם חכם אינו צריך לזכור כל יום שהוא חכם. כי מהות החכם זה שהוא בעיניים פתוחות. אינו צריך לעשות את עצמו חכם מחדש, אלא כך הוא רואה.

אבל כאן בעולם לא עוזר להיות חכם, אדרבא לפעמים עוזר דווקא לעצום את העיניים. אל יתהלל חכם בחכמתו. מה שכאן עוזר בעולם זה לא להיות חכם אלא להיות בעל זכרון.

כלומר שאתה לא חי במציאות של הרגע עכשיו. אלא אתה חי כחמשך של משהו, אתה שייך למשהו גדול, אתה לא חי את ה"כאן", לא את המקום, אלא חי על ציר זמן ארוך. לא מה שקיים כרגע.

החכם רואה את העתיד, ובעל זכרון רואה את העבר.

בעל זכרון זה אחד שלא נולד עכשיו, הוא רואה את המציאות מפרספקטיבה אחרת.

הרי ברור שהיום מפרספקטיבה של אלפי שנים רואים את כל העולם אחרת. וזכר ליציאת מצרים פירושו – להיות בן שלושת אלפים וחמש מאות.

ואז ביצא"מ הם נהיו זקנים ברגע אחד, כשהקב"ה אמר להם תלכו אחרי, תראו אותי.

וזה מה שהקב"ה אמר להם החדש הזה לכן וגו', אתם לא הולכים לחוות מקרה של יציאה, אלא לייצר מהלך.

הוא הזמין אותם לעלות על הלוח שנה.

ללכת ולכתוב את ההיסטוריה של העולם.

כשאתם רואים שיש פה מהלך של שם הויה, אז אתם רואים את סבת הבריאה, מזה שמסתתר במחשבת ה', את ההטבה ואת גילוי שמו. והכל נראה אחרת.

יש זקן סיני שיש לו נסיון חיים, זה זכרון של ידע.

אבל יצא"מ זה לא ידע שהיה, אלא השייכות לזה. שאני בן לעם הזה. אני חווה את החוויות שלהם. יש לי את הזכרון ההיסטורי שלהם. זה המסר של המעל הזמן.

יצא"מ זה המגדיר של המציאות הזו. ואמנם אנחנו מהמרחק שלנו היום, כאשר כבר התוצאה של יצא"מ היא הנמצאת במוקד ההסתכלות, אז אנחנו רואים זאת שיצא"מ היא המגדיר של כל התופעה, שהקב"ה הוא המוציא אנשים לקומה השנייה. המעלה אותם לעולם שלו.

והנה יש לשאול, הלא בנביאים רואים שהם אומרים לישראל, הקב"ה הוציא אתכם מצרים ולכן כך וכך. משמע שעצם הסיפור שהיה הוא הוא המחייב. וכן ביחזקאל משמע שהנקודה היא, שה' הוא שדאג לנו במצבינו הבודד והעלוב. ולא כל מה שהתבאר עד כאן.

אבל כשהקב"ה אומר שהוא הוציא ממצרים - הלא הוא לא בא בדרישות בגלל משהו שהיה לפני אלף שנה. זה לא הגיוני, וכי מפני שדאג לנו פעם אחת לפני אלף שנה הוא אלוקינו בבבל. – ואם זה לא אומר לנו כלום, סימן שאנחנו חסרים את הרקע שלהם לדיבורים האלו. אנחנו צריכים להבין את הרקע והשפה.

לכן צריך לקרוא את זה בעברית של תנ"ך, העברית כצפוי משתנה במשך אלפי השנים. בעברית של תנ"ך אלוהי העם הוא הסוד של הכוח של העם, הוא הדואג והאחראי. וכו' וכשאומר להם אני אלוהיכם זה במושגים האלו, כמו שלנו בשפתינו יש את המושגים שלנו שלא יבינו אותם בעוד אלפי שנים.

לכן יחזקאל לא מדבר על טובה שהייתה. אלא על המהות שלכם כיהודים, שבלעדי אתם אבק ולא אדם. וכשהוא מזכיר הויה, הלא הפירוש ההטבה המלאה. השראת שכינה, בחירה בחיים. וכך צריך לקרוא את הפסוקים הנ"ל. והנביאים אומרים

לפעמים על דרך שאדם אומר לחבירו כמו שאומרים אצלינו: הרי אנחנו מכירים לא מהיום, וכו' וכו' אז איך אתם מתנהגים ככה.

וענין המופתים ביצא"מ שהאריכו בראשונים, הוא שבזה נפתח לנו חלון לראות את ההנהגה העליונה.

ואף שהיה מופתים גם קודם. אבל אינו דומה אם אני עם כח מתערב בעיריה ומצליח להזיז דברים, זה לא אומר שיש לי דבר מהותי ביסוד העיריה.

וגם מבחינת ההוכחה אנחנו יודעים שמופת סתם אין לו משמעות של הוכחה בקנה מידה בין לאומי, הוא תופעה חד פעמית ולא חלק מהמציאות, וגם לשייך הערבי של אום אל פאחם יש מופתים. ולכן כאן מדובר על סוג אחר שמחולל מהפך בעולם. ודווקא מהלך היסטורי שהוא רוחני. או הניסה אלוקים לקחת לו גוי באותות. היסטוריה זו מציאות.

משל למה הדבר דומה: הכיבוש המונגולי היה אדיר בעצמותו והיקפו, ואעפ"כ אין לזה משמעות מהותית בהיסטוריה האנושית יותר מאשר סופת הוריקן שדוחפת שבטים מכאן לשם. ואילו הטיול הקצר של אלכסנדר מוקדון, הפך את כל העולם באופן מהותי. ובאופן יותר קטן אפשר לומר כך גם על נאפוליון.

וזה משום שהיה לו אמירה תרבותית רוחנית. היה לו משהו להגיד.

והנמשל, שהקב"ה ביצא"מ לא בא להתמודד עם מהפכי המונגולים, כי זה לא סיפור שיש בו תוכן. אלא המהפך של יצא"מ בא להעמיד כנגד המהפך מסוג של אלכסנדר מוקדון, יצא"מ יצרה היסטוריה שמשמעותה רוחנית. וזו אמירה שנוגעת לכל אדם, שהתנהלות הדברים בעולם יש לה גורם רוחני. והוא משמעותי באופן שהעיתונים צריכים לדבר עליו. זה מפגש בין הדבר הכי אלוקי לבין העיתונים.

וזה מה שכתוב שאלכסנדר ראה ששמעון הצדיק מנצח לפניו כל מלחמותיו וזה תימא.

אלא שבאמת היתה לו דמות שהוא דימה שמנצחת לפניו בכל מלחמותיו, כנראה של אריסטו, כמו שידוע שהיה תלמידו, אבל כשראה את האדם הקדוש והגדול, אמר: זו היא הדמות האמיתית שמנצחת לפני, זה הוא האידיאל השלם.

גם הוא באיזה שהוא מקום, בעצם חיפש את התכלית שמנסרת מהר סיני באזני הבריות.

כשהגורם המכריע בעולם בפועל בהיסטוריה הוא הגורם הרוחני, אז זה מהפך בתפיסת העולם, זה אומר שהוא אלהי עולם כאן.

ולכן אין שאלה למה לא כתוב בתורה שיש שכר ועונש אחרי המוות. כי זה לא הנושא, זה גם המצרים ידעו שכל דבר טוב ישתלם בסוף וכן להיפך, וכידוע מכתביהם. אבל זה לא קשור למסר העיקרי, שהוא שכאן העולם הוא שונה. שכאן קיים המהות האלוהית.

וזה סוד גדול שגם היום לא כל האנשים חושבים כך. חושבים שיש כזה דין להגיד אחרי כל דיבורים ריאליים לסיים שאלינו זה לא נוגע כי אנחנו מאמינים בני מאמינים ובלע המוות לנצח ובא לציון גואל וכו', הוא לא חושב שזה באמת ריאלי. ואילו הקב"ה כאן הוא רוצה להיות הקומה הראשונה ולא שמצרים זה יהיה הפירוש הריאלי של המציאות.

ובעצם דבר זה גם קובע מהו הטוב כאן, שהלא באמת אין אפשרות לומר: שכאן בעולם משתלם משהו מסויים מצד צורת העולם וטבעו, אבל הטוב [ה"מוסרי"] כאן הוא משהו אחר לגמרי. באמת א"א לומר כך. [אלא רק כמצב זמני של גלות וכי"ב]. וממילא באמת, העמדת צורת העולם כאן, ודוקא כאן, היא הקובעת מהו הטוב והרע. הקביעה שכאן ישנה המציאות של דרך הויה והשגחתו, היא היא המעמידה את דרך זו כמרכז הכל. כקובעת טוב ורע.

א"כ הכל יודעים שהנכון משתלם, זה מוסכם גם על המצרים. אבל מהו הנכון, על זה רבו הפירושים, והתורה אומרת, דרך הויה, זה הטוב, פתח עיניך וראה. ועל תדבר על עולם נעלם אחרי המוות ותספר עליו מה שאתה רוצה. אל תספר שהוא המשך של העולם הזה ולכן צורת החיים כאן היא לפי זה ...

ורק אחר שנסתלק מושג הע"ז מן העולם, וכיוון דרך הטוב מורגש אצל כל אחד, אז ניתן לדבר על המשמעות העתידית של זה, וזה גם העמדת המצפון הזה במרכז.

ויצא"מ ומותן תורה: זה דבר אחד ולא שני דברים, כל היציאה זה תעבדון את האלוקים. והתורה זה הפירוש של יצא"מ,

ול להיות לעם של ה': זה יצא"מ, וזה גם הברית של מעמד הר סיני. [להיות לעם סגולה] וזה כמה שלבים. כמו אשה מאורסה לא נשואה, לא יתכן עם שלא כורת ברית.

אם מסתכלים על יצא"מ שזה עניין סתמי, ומתן תורה זה סתם הוראות של הבריאה. ולא קשור אלינו במיוחד. אז באמת זה שני דברים שבדרך לארץ ישראל מגלים להם תנאי שצריך לקיים את ההוראות.

אבל ז"א אלא יצא"מ זה כאמור להיות שייך למהלך של ה'.

אי אפשר לקחת עם ולהפוך אותו לעם ה'. אלא ה' לקח אותם ויצר אותם כעם שמהותו היא מכת בכורות והמהלך ההיסטורי של החודש הזה לכם.

זה שה' הולך לפניו יומם, ומשגיח להיטיב, זה לא ביטוח בריאות, אלא זה אומר שאנחנו נמצאים ברובד של ה', בקומה שלו, בדרך שלו.

אנחנו נמצאים במקום ששם הוא גלוי.

ומדוע צריך אחרי יצא"מ, נעשה ונשמע וכריתת ברית בסיני, הלא מי שלא רצה לא יצא ממצרים. משום שצריך את הכריתת ברית את הקשר. גם אשה שבאה להתונה היא רוצה להתחתן אבל צריך חופה.

המשא ומתן עם פרעה

נושא מרכזי ביציאת מצרים הוא המשא ומתן עם פרעה, וידועה השאלה מדוע רצה ה' להכנס עם פרעה במו"מ, ולא להוציא את בני בעצמו.

והנה אופי יצא"מ היה כמבו' בתורה לא רק לגאול את ישראל ביד חזקה, אלא וידעו מצרים כי אני ה', א"כ המו"מ עם מצרים היה להניח כביכול על שולחן הדיונים באופן רשמי, את מאמרו ה', וכך לגלות את רצונו.

אמנם נראה בתורה כי היה כביכול צורך שפרעה ישחרר את בני, ובארו בזה כי לא יתכן שאופי בני יהיה עבדים שברחו... ולכן נעשה כפי האמת, שבני הם עבדים שהקב"ה פדה, והכריח את פרעה להוציא.

ועוד, שאילו היה ה' מומית את פרעה ומצרים, ולא שולח את משה אל פרעה וכו', אז אכן היו בני חורין, אבל לא נכנסים להיות עבדי ה', כי עבד שמת רבו, קונה את עצמו בן חורין. ואילו בא קרובו של אסיר ושובר את דלתות בית הסוהר, הרי האסיר משוחרר, ואף שהקרוב נקרא משחרר ויש אליו הכרת הטוב, אבל לא נכנס האסיר לרשותו. ולכן הנקודה היא שיצא"מ היא מלחמת תרבות, ולא פעולת קומנדו. ה' מעצב את תודעת עמו, ע"י יצירת גוף העם. דווקא על ידי שה' לוקחם מיד פרעה לעבודתו, הרי בני כפי האמת, נלקחים על ידי ה'.

והנה יש אומרים כי המשא ומתן נעשה משום שיציאת מצרים אינה מעשה גילוי כוח וזרוע, אלא עשיית הצדק. ולפיכך הנושא הוא תביעת הצדק מפרעה, וכח הצדק הוא שפוגע בו ומכריחו לשחרר.

אמנם אי"ז מדויק כ"כ שהתביעה הייתה תביעת הצדק, כי הקב"ה הלא לא בא לגאול ולשחרר את כל עבדי העולם, לכה"פ בשלב זה. וסיבת גאולת מצרים הייתה בגלל זכירת האבות, וגם לפרעה הוצגו הדברים כדבר ה' אלוקי ישראל לשחרר את עמו לעבודתו.

מאידך יש שנוקטים להיפך, כי לפיכך דרשו מפרעה רק ג' ימים, בכדי שנושא המו"מ יהיה אך ורק על עבודת ה', כי אילו היה נדרש לשחרר, היה מתפרש שהנדון הוא אישי, מוצד אחד בני רוצים להשתחרר ומצד שני פרעה לא רוצה להפסיד עבדים, אולם עתה אין מדובר לא על שחרור ולא על הפסד עבדים, אלא רק על הנושא בטהרתו, ידע תדע כי יש ה' בקרב הארץ.

לפי באור זה נמצא כי הנושא היה רק על עבודת ה', ולא על בני ישראל ועבודתם כל עיקר. (ורק מכיוון שפרעה כפר בעיקר לפיכך שוחררו בני"ג לגמרי).

אולם גם זה אינו מדויק, שהלא כה אמר ה' "בני בכורי ישראל שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחיו", ומשמע שיש גם עניין בזכויות ישראל, שהם בני הויה ועמו. ומפורש רבות בעניין ראיית ה' את עני בני"ג וצרותם. ובאמת הרי זה נושא כללי ביציאת מצרים האם במרכזה עמד גילוי ה' או שחרור ישראל. ומצינו במדרש שמו"ר מב' ג' "והמה דברו עלי כזבים – אמרו וכי עמנו היה עסוק עם עצמו היה עסוק, לעצמו פדה וכו' שנאמר מפני עמך אשר פדית ממצרים גוי ואלוהיו" ע"כ. הרי שבני"ג ידעו שכביכול גם שכינת ה' הינה בגלות, ואמרו כי ח"ו לכבוד עצמו הוא דורש.

ובאמת הלא אף אם לא הייתה יצא"מ אלא למען גילוי שמו ית', ג"כ אין דברי בני"ג אלא בחזקת כזבים, שהלא כל גילוי שמו כאן הוא בעבורינו, והוא אינו צריך כמובן. וירד למצרים למען יעקב "אנכי ארד עמך מצרימה", "למענכם שולחתי בבלה".

אולם לגופו של עניין כמובן שיציאת מצרים היא חיבור שני הדברים, מחד ענינה הוא זכות ישראל, וכל זכותם היא רק בהיותם נושאי שם ה', שמציאותו היא יסוד ושורש זכות הנבראים כולם. הערה: ושני ענינים אלו, הם מה שתארה התורה על משה (עיין להלן), מחד שהוא מושיע דלים כשמו, ומאידך שהוא רוצה בכל מקום לראות בבירור את גילוי ה'. גם כאן רואים אנו כי יצא"מ מורכבת משני אלו, שהצדק הוא הביטוי לגילוי ה' בעולם.

ולפיכך כל מהלך יצא"מ הוא מורכב משילוב שני פנים אלו, והמשא ומתן היה הן על מלכות ה' ומציאותו, והן על כך שמוגיע להם הזכות לעבוד את אלוהיהם.

ולכן נר' שענין המו"מ על שלושת הימים, הוא הדבר המינימאלי ביותר המשתמע ממציאאות ה' בעולם. שהנה באמת המשתמע ממציאאות ה' הוא הצדק הנובע מכך לנבראיו, כמבואר בעשרת הדברות, וזוהי דרך ה' בעולמו המשפט והצדקה.

אולם תביעת צדק מולאה כלפי כל עבדי העולם, היא בלתי אפשרית במצב זה שהם אינם מאמינים כלל במציאות ה', וממילא שחרורם אי"ז צדק אלא הפקרות. אדם שאינו חי על פי קדושת הצלם אלוהים, אין כל משמעות לתביעת הצדק של הצלם אלוהים שלו. וגם זה לא יוביל לבניין הצלם, אלא להרס שלו. לכן רק עם שה' הוא

אלוקיו לכל דבר, יכול באמת לתבוע מכח זה צדק מלא לעצמו ושחרור. (ורק לעת"ל ששם ה' יהיה אחד, יחזרו כל הנבראים לשלום ושלווה, ואריה יאכל תבן).

אולם להציב בפני פרעה את תביעת שחרור בני"י במלואה, הן מכח הצדק שבה, והן כביטוי למלכות ה' שישראל הם בניו, הרי זה מעל אפשרותו של פרעה להבין, ואי"ז מו"מ אלא שיחת חרשים.

אבל הקיצוניות שהיא נקודת המינימום היא, שמציאות ה' מחייבת שגם העבד יש לו אלוקים, ואת הצדק האלוקי המינימאלי הזה, א"א לקחת אפי' מן העבד. את זה פרעה מסוגל להבין. ולכן על כך היה המו"מ. ונקודה זו מבטאת הן את מלכות ה', והן את ביטוייה בפועל בצדק. וכפי שזה מתבטא בבקשת ישראל, שמכיוון שהם עם ה', צריכים הם לעבודו.

כלומר משה בא לחדש בשם האלוקים, שמכיוון שיש בורא לעולם, אין כזה מושג שאדם ישועבד עד כדי שלילת אפשרותו לעבוד את אלוקיו. מלכותו של פרעה גרסה כי דרישות כאלו מקורם ב"נרפים אתם" והפתרון לכך הוא "לא יותן תבן לעם", לפי השקפת מצרים אין שום ערך מעל חוקי הכלכלה המצרים, וכל הבעיות והפתרונות מתמצים רק בסידור הנכון של המערכת הכלכלית. אבל הקב"ה בא ואמר, "אני ה'". וממילא אפשר לשעבד רק את גופו של האדם אבל לא את אלוקיו, וממילא גם לעבד השפל ביותר ישנה זכות של שלשה ימי עבודת ה'. ואת זה פרעה היה יכול להבין, והיה צריך להבין, ולכן הוא נדרש להבין זאת, על ויכוח זה ננטשה המערכה, האם הכל חומר או שהאלוקים מעל הכל. ותוכן התגלות ה' הייתה להראות שהרעיון האלוקי הוא השולט בבריאה, בכוח הצדק. ומכיוון שפרעה סירב לקבל זאת, שוב פקעה לחלוטין זכותו על בני ישראל.

אולם פרעה התעקש וסירב להבין זאת, ועד היום סבורות מדינות שערכי וחוקי הכלכלה שלהם עומדים גם מעל דתו ואמונתו של האזרח, והם מסוגלים לרצות לחוקק חוקי כפיה על אזרחים שלפי דעתם, אמונתם איננה משתלמת כלכלית. זו מדיניות ההמשך של ממלכת היאור, אולם עם ישראל "פגש" את ה' בהתגלות האומרת: ה' הוא מעל הכל, כשם שחוקי הטבע מעל הכל, ביציאת מצרים פקעו גם חוקי הכלכלה המצרית וגם חוקי הטבע, מול הרעיון האלוקי.

ניתן לשאול מה היה קורה אילו היה פרעה באמת מסכים לשחרור רק של שלשה ימים.

אם היה פרעה אכן מסכים מהתחלה לזכותם של בני ישראל לחרות דתית שלשה ימים על חשבון הכלכלה של מצרים, לא היה בכך שום בעיה, ההפך הגמור, היה זה המהפך ההיסטורי הגדול ביותר בכל הזמנים, כאשר הממלכה הכלכלית החזקה בעולם, מבטלת את האינטרסים שלה בפני דרישתו של האלוקים. אם אכן כך היה נוהג פרעה כל ההיסטוריה הייתה משתנית, ולא היה צורך עוד ביציאת מצרים בצורתה ההיסטורית. אין לדעת כיצד היו אז פני הדברים, אולם אם היה כל זה מתרחש, היה זה מפנה חיובי, ולא תקלה, הקב"ה לא התכוון להתעלל בפרעה לחינם.

לפיכך הפן העיקרי של יציאת מצרים התגלה במושג ה"חירות" הנובעת מהתגלות הרעיון האלוהי. ואמנם יש ברעיון זה נקודה נוספת. מי שמכיר את טיבה של העבדות, ואת מושג העבד, יודע שהמאפיין העיקרי של העבד הוא, שעבד הוא אדם ללא אלוקים. דבר זה נכון מכמה בחינות אולם בראש ובראשונה הוא נכון משום שהעבד הוא אדם ללא אישיות, ואדם ללא בחירה חופשית. ואדם ללא אישיות בוודאי שלא יכול להיות לו אלוקים. במציאות ידוע שהעבדים הנם במקרים רבים מאוד מופקרים לחלוטין, ואכן שרידי העבדות הקיימים כיום משמשים דוגמא חיה לכך. הדבר הראשון שאלוקים "צריך" שיהיה לאדם, הוא שיהיה לו חירות. לפיכך אמרו חז"ל "עבדי הם ולא עבדים לעבדים". עבד, כלומר אדם נטול חירות, בעיקרון כמוהו כבהמה, ממש כמעט ללא הבדל, משום שגם הוא משמש רק כאמצעי לאדם אחר, ועובד בגופו ללא כל אפשרות להחליט בבחירה חופשית על חייו.

ויש בנקודה זו גם יותר עומק, האלוקים "צריך" כביכול אדם בעל חירות, ואדם בעל אישיות של דמות אדם, משום שדרך התגלות האלוקות בעולם היא דרך דמות האדם, האדם המאמין והמתעלה מעל החומריות, המתקדש והאוהב את הרע, הוא החלון שדרכו מתנוצץ בעולם האור האלוהי, הזורח דרך פנימיות הנפש.

רעיון זה נאמר כבר בבריאת האדם "נעשה אדם בצלמינו כדמותינו". ממילא מיעוט דמות האדם, וכפייתו לתוך מסגרת חומרית בהמית, היא סתירת ושליטת הגילוי האלוהי היסודי והעיקרי בעולם, וכפייה כזו כמוה כהכרזה שהאדם כולו חומר, ואין

חלילה הוייה אלוּקית בעולם כלל, ולכן התגלות האלוּקים הייתה בראש ובראשונה דרך חירות האדם מכוח הרעיון האלוּקי, כאמור לעיל.

ועי' לעיל בענין מדוע היה צריך להתחיל ע"י הרעת מצבם של ישראל עיי"ש, ולאור האמור כאן בבאור המו"מ עם פרעה, נר' שיש בזה עוד ענין עקרוני. והנוגע לכאן שהמו"מ והכרזת ה' ע"י ישראל ביצא"מ הייתה ענין עקרוני שאינו סתם הטבת מצבם, אלא הכרזת האמת בעולם, ולכן אף אם זה מרע להם מחובתם לעמוד על שם ה' ולהכריז את האמת, ולפ"ז כאשר דתן ואבירם אמרו ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם... לתת חרב וכו', היה צריך לענות להם, אעפ"כ, אפי' נסבול יסורים לא נסור מלהכריז ברמה שיש ה' ואנחנו בניו, ולכן אנו צריכים לזבוח לו, ורק מתוך הכרזה כזו צומחת יצא"מ כמשה"ת. מכריזים כאלו הם גאולים בעצמותם. [ואכן אלו הם ישראל בגלות – כפשה"ת שם – המוכנים לסבול בגלל דבקותם באמת, ואותם המעונינים לוותר על אמיתותיהם של ישראל משום "אשר הבאשתם... לתת חרב" וגו' אלו הם בני דתן ואבירם, שעליהם נאמר אילו היה שם לא היה נגאל]. (-ושמא אם ישראל באמת היו עומדים על אמת זו, היו נגאלים גאולת עולם-)

וכך יצאו ישראל באופי האמיתי, שענינו שחירותם היא חירות לעבוד את ה', משום שהם עם ה' ובניו, ולפיכך חירות זו היא "חירות עולם".

יציאת מצרים משפט וצדקה

במה שהתבאר לעיל כי יצא"מ הייתה גם עשיית הצדק, הנה בעשרת הדברות מודגש אשר הוצאתיך מארץ מצרים "מבית עבדים", ומשמע כי מודגש בראשית התגלות ה' בדברות, שמצרים היא מקום עבדות, כלומר עוול ורוע, וה' הוא המוציא משם.

ועי' להלן בפסוק "כי תקנה עבד עברי" הפותח את פרשת משפטים, כי גילוי ה' ודרך הצדק פותחת בזכות העבד כביציאת מצרים, ורעיון זה מהווה במשפטים כמו הקדמה לדיני לא תרצה, וכמושה"ת כאן כי מציאות ה' קיימת כאן בכל אדם ועבד.

וכן בהמשך משפטים באזהרה על גר ויתום, כי גרים הייתם בארץ מצרים, כלומר שיציאת ישראל אינה מעבר ממעמד העבדים אל מעמד החזקים. אלא כשם שהיציאה הייתה ע"י ה', כך החירות היא בדבר ה' ודרכו, ובעצם הם עתה יודעים ומרגישים את צער הגל והגר, כי אין לנו חירות וחוזק משל עצמינו. "עי אתם המעט מכל העמים" רק באהבת ה' אותנו ומזכרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו, וה' שהוא הגדול הגיבור והנורא הוא אוהב גר לתת לו לחם ושמלה.

ורואים אנו מיצא"מ ועד ספר דברים, כי גילוי שמו ית' מתבטא בגילוי הצדק, וישראל גאולים בצדק וברחמים, וממילא כל מהותם חייבת להתבטא רק בדרך הצדק והרחמים.

והתבאר להלן כי הפרשות שבין קריעת ים סוף למ"ת, הם הכרת בנ"י את ה', והיות עמו, והולך אחריו. ולהאמור הרי יצא"מ בנויה על שני דברים, אמת וצדק מחד, ורחמים ואהבה מאידך, האמת היא קיום השבועה לאבות, והרחמים הם ותעל שוועתם אל האלוקים וכו'. וממילא הכרת ה' היא הכרתו שהוא צדיק ומיטיב, שזה שורש הכל, הבטחון עליו הוא המחייב את הנשען ואת השבע מטובו לנהוג בדרך זו.

ויש לדרוש זאת על הפסוק (הושע ב' כ') וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, שלא רק שמעשי ישראל שיביאו את הגאולה הם צדק וחסד, אלא עצם הגאולה היא צדק וחסד, כגאולת מצרים, ולכן גם היא תלויה דווקא באלו, שרק קיומם ע"י ישראל מאפשרים את גילויים וישומם בפועל עליהם, ע"י ה'. וכן "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ובכמה מקומות בנביאים האריכו שגאולת העתיד היא "כימי צאתך מארץ מצרים". והתבאר לעיל שהצדק האלוקי, אין ה' פועלו בעולם בכוחו, שהלא כאן האדם נברא בצלם לרדות בברואים ובאם הוא מסתיר את שם

הויה, יש בכוחו לעשות זאת, כמו"כ אדם שאינו נוהג בצדק, אינו יכול לתבוע צדק. ורק בני אדם שמקבלים את ה' לאלוקיהם, ממילא הוא משגיח שחייהם אכן יהיו כאן ע"פ הצדק שלו. ולכן כששבי ציון יהיו במשפט וצדקה, יתגלה על ידם הנהגת הויה בעולם, וגם בפועל יקויים בהם הצדקה ומשפט כלפיהם.

והנה ישראל במצרים, מה שנאמר עליהם בתורה הוא, שהיו "מצוינים" כלומר שלא התערבו במצרים, כמו שאמרו חז"ל שלא שינו את שמם, ושציפו לגאולה והאמינו בה, וכן שלא היו "רעים", כמו' בפרשת המילדות.

ואלו הם רושם תת מודע של נאמנות, ושל לב נשבר. כי מי שליבו גאה אינו מחזיק מעמד בתנאי שיעבוד, כמאמר חז"ל שקנה הנד ברוח מתכופף ומתקיים, ועץ נשבר. ועל רגש זה של קטנות, נאמר אתם ידעתם את נפש הגר. נפש החזק ערלה ואינה מרגשת את רגשות הדל והסובל, משא"כ נפש היודע לקבל סבל, שהיא מזדהה עם החלש. ואם למשל אדם שטבעו חזק סובל, הריהו מתקומם כנגד זה, וכאשר יצליח לצאת ממצבו, מצוי הדבר שישעבד אחרים יותר ויותר, כי כך חוזר להרגשת יכולתו, ומפצה את עצמו על מה שעבר עליו. ולכן ציווי של "כי גרים הייתם", שייך רק לאדם שנפשו מסוגלת לסבול תחת העריץ, ואיננו מעוניין להתחלף עם משעבדו.

ושתי רשמים נפשיים אלו של הנאמנות, ושל לב עני המתרחק מרוע, הם יסודי הצדק והצדקה, ובאלו נגאלו, כלומר קויים בהם מידות אלו של רחמים ואמת – שהיא הנאמנות להבטחה לאבות.

"המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים"

יש השואלים מהו החסד שביציאת מצרים הלא ה' הוא שהוריד את ישראל למצרים והוא שגזר עליהם את השיעבוד, מה א"כ הרבותא שהוציאם משם.

אולם אי"ז מדויק שהקב"ה הוא שהוריד את בני"ל למצרים, עיי' שמואל א' יב' "כאשר בא יעקב מצרים" וגו' וישלח ה' את משה יהושע כד' ד' ויעקב ובניו ירדו מצרים ואשלח את משה, ירידת ישראל למצרים אינה מיוחסת אל ה'. ואכן מי שהוריד את בני יעקב מצריימה הוא מה שמכרו לשם את יוסף, ובעקבות זה ירדו לשם לאחמ"כ, ואף שהיה בזה גם עונש מאת ה' כי תחת שמכרו את אחיהם לעבד נהיו המה לעבדים שם אצל מי שלא ידע את יוסף, אבל גם היה זה תוצאה טבעית ממועשיהם, וכמו שאמרו שם חז"ל במדרש "אוולת אדם תילף דרכו ועל ה' יזעף לבו".

וכמו"כ הוצרכו לרדת מפני הרעב, ומה יותר טבעי שמשפחה שאין לה נחלות בארץ, צריכה לנדוד ברעב, וכמובן שבזרותם במצרים הם צפויים לשיעבוד, ומה יש להלין כביכול על ה', כי הוא עשה זאת. להיפך, אף כי הנתונים הטבעיים היו שהם יגלו וישועבדו, אבל לא ככל המשפחות האחרות שכלו ונעלמו בשיעבודם, בא ה' והקים להם את ההבטחה והחסד לאבות.

ואע"פ שנאמר כבר לאברהם גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו', אף שכך נאמר לאברהם, אי"ז עונש מיוחד שיהיו גרים, אלא הסתר פנים, ודחיית הבטחת הארץ. כלל גדול הוא בכל הנבואות כי כל דבר יכול להתפרש בפירוש רחב יותר או בפירוש מצומצם יותר, ומי שקובע באיזה מעגל יתקיימו הדברים, הם בני האדם במעשיהם.

והרי כך גם היה, שאף שנאמר ועבדום ארבע מאות שנה, אעפ"כ נחשב להם מלידת יצחק וגם זה נקרא גרות ועבדות, וא"כ היה יכול להיות כע"ז כל השנים, ובני ישראל הביאו על עצמם חומרת הנבואה שלא הייתה מוכרחת להיות. וגם במצרים לא היה מוכרח שיעבוד קשה, ורק ע"י שעשו כמעשי המצרים התחיל השיעבוד.

וכך הוא לאורך כל הדרך שאף שבנ"י הביאו את עצמם לצרות רבות ורעות, בכל פעם ה' עשה עמהם חסד להוציאם, כי ברדת אברם מצרים בראשונה הלא כ' הרמב"ן כי היה זה חטא ומכאן נגרם גלות ישראל, ואעפ"כ ה' בחסדו פדאהו והושיעו ברכוש גדול, וכן כשאמר במה אדע, והוצרכו לגלות, לא היה חובה להבטיחם שהוא יגאלם בכל מצב, וה' בחסדו ואמיתו תמיד היה עמו.

שם ה'

הנה אנכי בא אל בני' ואמרתי להם אלוקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו, עי' בראשונים באופנים רבים, והנה כמו שכתבו חלק מן הפרשים אולי יתכן שרוב בני' במצרים שכחו את שם אלוקי אבותם ולא ידעו ששמו הויה, שהלא לא צעקו אף לאלוקי אבותם, כלומר שלא עסקו בענין זה. אולם גם אם ידעו את השם, מובן ענין השאלה, כי הלא מבואר להלן שבשם זה לא נודע לאבות, אלא בשם שקי, ואם כן שאלה של חכמה היא באיזה שם מתוודע עתה לגאלם. (ויתכן שההמון לא ידעו השם וישאלו שאלת תם, והזקנים ישאלו לדעת באיזה שם בא לגאול).

ולא ענהו ה' ששמו הוא בורא העולם הנקרא האלוקים, שכן בשם זה אינו אלוקי אברהם, ולא נמצא כתוב בשום מקום האלוקים אלוקי אברהם, כי בשם אלוקים הוא אלוקי כל הנבראים, ולא יתכן מצד בחינת הבורא שיגאל עם אחד מסויים, שזהו שינוי הטבע גדול יותר מאשר הבאת ברד. ולכן גם בני' הבינו שבשם האלוקים לא תתכן להם גאולה, ואולי לכן לא זעקו במפורש לאלוקי אבותם, כי לא זכרו את שמו הויה, ולפיכך לא ידעו שאפשר שיגאלם. ודווקא בשם אהקה (שהוא כעין שם הויה כמב' בראשונים כאן) בא לגאלם. (ואולי שאלת ישראל מה שמו היא כמו הטלת ספק, וכמו שאמר והן לא יאמינו לי, ושאלתם היא כמו מי הוא זה ואיזה הוא השולח).

ומה ששאל משה בשם ישראל, ולא שאל הוא עצמו, מה שמו. יתכן שרצה לדעת, אבל אין זה דרך כבוד, או שהוא ידע, ושאל מה יש לו רשות לגלות, ואכן נאמר לו שלא לגלות להם הכל.

ויאמר אלוקים וגו' בפשוטו בדבר ה' למשה נאמר לו כי ה' ההוה עם בראיו, הריהו יהיה עמם גם לאחר שיפסק היותו עמם עתה. והפסקה זו מצד ישראל היא, וכאן מבואר ענין ה' קודם שיחטא וה' אחר שיחטא, היינו שבתוך שם ה', שענינו ההוה עם ישראל, מונח בעצם פלא, שאע"פ שמגדרי העולם אין הדבר אפשרי, וגם אין לו סיבה, אעפ"כ ה' בחר להיות עם ישראל והם מעתה מציאות של חלקו בעולם. וא"כ מונח בזה כי גם כשבעונותם כביכול יסירוהו מעמם, ג"כ יהיה עמם להיטיב להם לאחמ"כ, וזהו ה' אחר שיחטא (שהוא ע"י מדת התשובה), אולם גילוי זה נובע מעצם פלא שם ה' הראשון. ולכן לבני' לא נאמר כמובן שהם יסירו את שכינת השם מעמם, אלא שורש הדבר "כה תאמר לבני' אהקה שלחני אליכם".

ויהי לנחש –

ג' אותות, הראשון כי פרעה הוא התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, וכנראה כי דימוי זה היה במיתוס המצרי, וכאן האות כי מטה משה לנחש וכ' הנחש מסור ביד משה, השני כי ישראל היו במצרים כמצורעים (כמ"ש הרידוטוס) [ומצורע חשוב כמת והוא שם נרדף למנודה – עי' מו"ק פ"ג שדיניו כנידוי ואבל וענין הצרעת הוא מות הבשר (כאמור וביום הראות בו בשר חי – משמע שהצרעת היא בשר מת).] והאות שהחי ישוב להיות מצורע שהמצורע לחי והדבר תלוי בחיקו של משה, כלומר שה' מגביה שפלים ומשפיל גאים מחיה מתים וממית החיים. והשלישי על כללות ארץ מצרים שהיאור הוא אלוהיה וממנו היא חיה.

זה שמי לעולם וגו' –

בפשוטו כמ"ש הרמב"ן הוא הודעה שגילוי שם ה' יהיה לעולם רק דרך ישראל, שמכאן ואילך שמו הוא אלוקי האבות. וחז"ל דרשו לא כשם שאני נכתב אני נקרא וכו'. כלומר שהפסוק זה שמי מוסב על שם הויה. אמנם כאשר נתבונן נראה כי הדרש כאן הוא עומק הפשט. כי מכיוון ששם הויה הוא לעולם אלוקי ישראל, ורק דרכם הוא מתגלה בעולם, דהיינו כאשר ישראל אינם שומרים דרך ה' ושמו אינו יכול לשכון עליהם, הרי שמו כביכול משועבד בברית שלא להתגלות בדרך אחרת, והוא כביכול יורד עמם. וא"כ שם הויה ששמו הוא אלוקי ישראל, פעמים שהוא נגלה ופעמים שהוא מכוסה, ולכן תלוי אופן הזכרת שם הויה בכל דור כפי מצב ישראל, שיש שמותר להם להזכיר, היכן שהוא נגלה כגון במקדש וכיו"ב, ויש שאסור היכן שהוא מכוסה.⁶ [עי' היטב ספר השם לא"ע שער ח']

⁶ ויש נבואות שא"א שנאמרו בלא שם המפורש, וכמו "אני הויה לא שינתי" שאילו היה הנביא אומר בשם ה' אני אדוניכם לא שניתי לא היינו מכנים אותו אדני אלא האדון או אדונים. ועוד ראיות רבות כאלו. וסברה הוא שכאשר השכינה שורה על הנביא יש לו דין מקדש. וע"ע בספר השם שם.

וארא ידעתך בשם

וידבר ה' אל משה וגו' – ידוע מה שבארו בפרשה זו, כי אף שיש בדברים אלו (מ"ענתה תראה אשר אעשה וכו') נימת תוכחה, כמו שאמרו חז"ל, אבל כללות הדברים היא תשובה ערוכה וארוכה. ויסוד התשו' היא, שבפרשה הקודמת של שליחות משה מודגש רצון ה' לגאול משום מכאובי ישראל, ואילו בפרשה זו מודגש הקמת ברית האבות שעדיין לא נודע להם בגילוי שמו הגדול. והיינו כי מצד הדאגה לעמו ישראל אינו מובן שייעשה באופן שיהא להם רע. וכאן ביאר למשה שאינו רק מטיב לישראל, אלא מתחיל הנהגה חדשה שלא הייתה בזמן האבות, והיא קיום הברית, והיא להוודע ולהתגלות בשמו הגדול, ומכיוון שיש כאן תוכנית גדולה ומטרה נשגבה, מובן שאף שמתחילה הוא רע לישראל, הרי"ז כדרך כל תוכנית גדולה ומחודשת שאין רואים בתחילתה את סופה. ולבסוף יראו שהיה לטובה.

[והוסיפו לבאר כי כשנגלה ה' לאבות על הבטחת הזרע והארץ היה בקל שקי, וכשנתגלה בשם הויה היה בברית ביה"ב שבא להודיע על הגאולה, וכן ליעקב "ואנכי אעלך גם עלה". וא"כ הגילוי בשם הויה הוא קיום הנבואה שנתנה בשם זה לגאול את ישראל].

אמנם יש לדייק, שאינו ב' מערכות נפרשות ממש, שהלא מתחילה אמר לו כי אהיה עמך, מה שכתוב "כי אהיה עמך" הוא ראשית גילוי שם "אהיה" שמעתה יהא עמו, ולא כפי שהייתה ההנהגה עם האבות עד עתה.

ובהושע א' ט', "כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם" הרי שזה ההגדרה לצד המקביל לעם ה', שה' הוא אלוקינו, וגילוי הנהגה זו בפועל היא "אהיה לכם" אהיה אשר אהיה וכו' שהוא כמו שם הויה, והוזכר שם "פקד פקדתי" ולשון פקידה הוא רק על ההבטחה שנאמרה לאבות, וגם כאן בטרם נאמר מערכת ה' לשונות של גאולה, אמר ה' "וגם אני שמעתי את נאקת בני וגו' ואזכור את בריתי", ומבואר שאותה צעקה של בני מעוררת הרהורים היא היא זכירת הברית, ואין הרהורים דבר נפרד לגמרי מן הברית, שכן לא בא ה' לגאול את כל העשוקים שאינם עמו. הרי שהתעוררות ההטבה היא רק מפני הברית, וגם היא מכח תחילת הנהגת שם אהקה.

ונראה שאכן הרצון היטיב עם ישראל הוא גילוי שם הויה, כי בבחינת הנהגת העולם הרגילה, איך יתכן שה' יבוא ויהיה עם עם אחד להצילו, ומושג בחירת עם א' לא יתכן מצד בורא כל הנבראים, והוא דבר התלוי באהבה (כמב' דברים י' טו'). ועצם גילוי

ישועת אהבה מאת ה', הוא גילוי שם הויה, שהוא ית' אינו מוגבל כלל, ועושה ברצונו, ובחר עם כדי שהם יודיעו את שמו, ויתגלה עליהם לגלות את מלכותו בעולם. ונקודה זו יש לפרש בלשון תפילתו הקצרה של נקדימון בן גוריון, שעלה לביהמ"ק ואמר "הודע שיש לך אהובים בעולמך", כי פלא זה שיש לבורא כל העולם אהובים בעולם, רמזו בו הרצון העליון לתקן עולם, ושעושה לכך פלאות בעולם. ולכן צריך מופת להודיע לבאי עולם, שיש לו כאן אהובים. ולפיכך רחמי ה' על עמו ושבא להיות עמם, כאשר מפרשים ענין זה יותר, הוא הזכרת הבריות ותחילת גילוי הויה, ועד ה' לשונות הגאולה וקיום כל ברית האבות. [ומשמע כי שורש הרצון להטיב הוא הנקרא אהקה, וכאשר מתגלה בעולם בפרוטרוט הוא נקרא הויה]. ועי' מש"ח ג' יד'. ד"ה מעודי. ועי' רמח"ל פירוש לאוצרות חיים מה שביאר ב' התכליות.

ויש לשאול מדוע באמת הוצרכה יצא"מ להתחיל בהרעת מצב ישראל, ואעפ"י שהדבר אפשרי כי יש תוכנית וכמו שהסבירו, אבל מדוע הוא מחויב להיות דווקא כך.

והנה איך היה למשל יכול להעשות באופ"א, אם לא היו באים אל פרעה כ"כ בעזות, אלא מעט מעט, או לאידך גיסא שמיד היו באים מכות גדולות על פרעה. ויתכן לומר כי מכיוון שהמטרה היא וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם, לעומת זה וידעו מצרים כי אני ה'. הרי שצריך התמודדות רשמית וארוכה, ולא לפתוח במכת בכורות, וככל שתגדל ההתמודדות ויגדל המשחק, כך מתגלה המטרה שהיא "וידעו". ולפיכך נחוץ דווקא להטיח את האמות בפרצופו של פרעה, ולתת לו כביכול לענות לפי דרכו, וכך להמשיך לאט לאט, וגם להכביד לבו וכל זה בעבור "וידעו".

אמנם נראה שיש כאן דבר עקרוני יותר, והוא כי ההנהגה בשם קל' היא לפי דרכי העולם ודרך מנהגיו, ואילו היה נעשה בשם זה היה אכן לאט ובהדרגה, ולא היה מהפך לכאן ולכאן. אבל התגלות שם הויה היא ההיפך ממנהגי העולם, ומכיוון שמתחילים באופן המנוגד לכל כלל והגיון, ממילא בשלב א', הרי"ז דווקא מחזק את הצד שכנגד, ובהמשך מתברר כי הכל מתהפך, כלומר כאשר באים להנהיג הנהגה הפוכה, הרי"ז חייב להיות באופן של מהפך.

אכן אין זה מסביר עדיין למה היו ישראל צריכים להצטער, ובאמת בא ישעיהו ופירש כי הגאולה דומה ללידה, בה החבלים והצירים הם חלק מתהליך לידת הוולד. ("כמו

הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה' – כו' יז'. "בטרם תחיל ילדה וגו'" – סו' ז').

והיינו כי מה טעם ישנם חבלים בלידת הוולד, משום שהוולד נמצא במקום סגור, וישנם מחיצות בינו ובין העולם, וכדי להביאו לכאן צריך לשבור את המחיצות. וכמו"כ כאשר הגאולה חפצה להביא לעולם מציאות חדשה, הרי גבולות העולם אינם מאפשרים זאת, וצריך לשבור את מצב העולם בכדי להביא מציאות זו. ומכאן נשתלשל המושג חבלי משיח.

כאשר ישנה מערכת מושגים קיימת אין בה מקום למושג חדש, יש ליצור קודם שבר, ורק אז ניתן להחיל את המושג החדש. (ועי' תניא ספרן של בינונים שכ' שכאשר הצדיק צריך לעלות לעולם חדש א"א בלי שיהא לו איזה שבר במדרגה שהוא נמצא, ומזה יכול לעלות הלאה יותר. וכך הוא כל עניין בריאה וחדוש כידוע).

ואכן את הטבת ה' יכלו בני ישראל לשמוע, אולם את האמור בפרשת וארא, על הקמת הברית וגילוי הויה, עד "אל הארץ אשר נשאתי את ידי וגו' לכם מורשה" (ולא רק ארץ טובה האמורה לעיל, אלא ארץ ההבטחה והשבועה לירושלם עולם), את מושגי הנצח הללו אי אפשר היה לבאר לבני"גם לפני קוצר הרוח, שומעים היו את הדברים באזנם, ובלבם היו מתפרשים באופי רדוד. אולם עתה שנסתמו אזנם לגמרי, זהו הזמן ליצור בחלל האין – יש. וע"י אותות ומופתים להסביר את מעשי ה' הנצחיים, שאין כאן רק איזו טובה, אלא דבר נשגב ונצחי, נעלה מבינת אנוש. שהוא הטובה הנצחית.

שם אהקה ושם הויה

מתחילה נתגלה למשה הויה, אך על השאלה מה שמו נענה משה אהיה אשר אהיה, ולאחמ"כ שוב מבואר שמתגלה מעתה בשם הויה. ולא נזכר מעתה כלל שם אהיה בהמשך התורה.

ומשמע שאהיה אינו שם עצם אלא פעולה ותואר, ושם הויה הוא לעולם שם עצם כמו שביאר הא"ע כאן. והבאנו לעיל כי המדרשים כתבו ב' פירושים לשם הויה, המהווה הנצחי, והבא להיות עם ברואיו כאן. וא"כ משמע שאהיה הוא שבא להיות עם ברואיו, ועצם השם בכל מקום הוא ההויה הנצחית. והתבאר לעיל שאכן עניין ההטבה לברואים, ועניין התגלות אמיתת הויה, הם עניין אחד. ולהאמור אהיה מציין את רצונו לבוא לברואיו. והויה את אמיתת המציאות.

ולכן תמיד שם ה' הוא שם הויה, וכל הנברא בשמי ולכבודי יצרתיו, ורק כשה' מגלה לישראל את שורש העניין הוא משתמש בביטוי שהוא נותן כביכול את אמיתתו לנבראיו, שזה רצונו להיטיב.

ולכן בעיני הזמן והמקום, האמת והטוב הם שני דברים נפרדים שאינם צועדים יחדיו, ואנו נתבעים לעשות את האמת אף שהיא נראית כרע עבורינו. אבל בשורש הדברים ובתכליתם האמת האמיתית והטוב האמיתי הם דבר אחד.

המשיא ומתן של משה לפני ה'

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני לא שמעו גו'. פרשה זו צריכה באור מה טען כאן משה אחר שהתבשר מפי הגבורה כי עתה מתקיימות על ידו ברית האבות (וכבר ענהו ה' מתחילה מי שם פה לאדם). ומה ענהו כאן ה'. ומדוע כאן המקום לפרש שלשלת יוחסין של משה. וכן להלן ז' א'. באריכות חוזר וכופל המקרא וצריך באור.

ויתכן לפרש כי עד עתה נשלח משה לישועת ישראל, ועל זה השתכנע שהוא צריך ללכת, ומתחילה לא נאמר לו שיהא זה משיא ומתן ארוך, וסבר שיבוא בפעם אחת ואחר"ז ה' יבא בידו החזקה. אבל עתה נאמר לו כי אי"ז ישועה סתם, אלא דבר גדול של התגלות הויה וכו'. וסבר שמעתה יילך הכל שפיר, והנה בא אל בני ולא יכלו לשמוע אליו, וא"כ עד הנה בא כאדם פרטי, אבל לייצג כביכול את שם הויה, זה הוא אינו מתאים אם אינו בנס נגלה מייד, שהרי אפילו בני לא שמעו אליו. ואיך ייצג את ה' בתורה של ערל שפתיים שאין דברו נשמע. (ולכן כתוב כאן "וידבר משה לפני הויה" ו' יב' ל'. מזה שלא נכתב כך קודם).

ובטרם הביאה התורה את מענה ה' הקדימה יחוסו של משה. שכן כל עוד שלח ה' איש ראוי ונבחר לישועת ישראל, תואר הדבר כמעשה פרטי, וילך איש מבית לוי, ונולד לו בן הנקרא משה, והוא ראוי להושיע את ישראל. אבל כעת בא מענה ה': "ויצום אל בני" ואל פרעה וגו' להוציא", כלומר אינו עוד שליחות הצלה ובחירת איש מושיע, אלא ציווי שמעתה הם הנציגים לברית ה' וגילוי שמו. (ועי' חטא העגל) ולפיכך עתה מתחיל הסיפור כמו מחדש, ולא מעשה פרטי, אלא שושלת היחוס בישראל, שממשפחת יחס פלוני המיוחס כו"כ לקח ה' להיות ראשים. ומתחילה לכך נולדו ויועדו.

ומענה ה' אח"כ "דבר אל פרע האת כל אשר אני דובר אליך" "ראה נתתיך אלהים לפרעה" "אתה תדבר את כל אשר אצווך". כלומר מעתה אני מבקש לי אדם שיהא שליח, אלא אתה המצווה מגבוה שכל אשר אדבר תדבר אל פרעה. ואינו רק כפיית הר כגיגית, אלא שלציווי של העומד כביכול מצד ה' לא שייך מתאים או לא מתאים. ואכן עד סיום יצא"מ אין משה שואל עוד שום שאלה, כי כביכול הוא העומד מצד ה' ופיו כפיו, כביכול. ולאחמ"כ שב לשאול כבתחילה. (אמנם בפרשה זו נתחדש גם מינוי אהרן, אבל אי"ז עיקר התשובה, שגם לעיל היה אהרן שותף, אלא זהו חלק מיצוג ברית ה' והשתלשלותה בעולם מעתה משושלת היחס).

ולכן מתחילה הפרשה כאן כביכול מכאן מתחיל שליחות הגאולה, כי כאן מתחיל דרך חדשה, ולכן כאן מתחילים כבר המכות בפועל. וכל אריכות שלבים אלו עד כאן, יתבארו בהמשך התורה, כאשר ייראה שיש ביצא"מ עולמות רבים, ולכן כאן הרי"ז נעשה מכמה אופין בשלבים רבים, ואכ"מ.

ד' יג' שלח נא ביד תשלח – משמע שכוונתו, כיוון שאתה הוא השולח, א"כ תשלח ביד מי שראוי לכך, ואני איני ראוי, וכביכול כל אחד אחר ראוי מזמני. ובמדרש אמרו שבלא"ה תשלח אחר לאר"י וא"כ למה זה אנכי. וזה עומק המכוון שאמר משה שהוא אינו שלם, (וכפי שאח"כ יצא לפועל בחטאו), ושליחות ה' בהכרח צריכה שלמות. ולאחמ"כ עתידה להיות מושלמת ע"י בן דוד, וא"כ למה יתחיל ע"י מי שאין בכוחו לסיים. ובקינת הקליר: "ונם שלח נא ביד תשלח כי מה בצע לי להשתלח ואחרי גלעדי ישולח". (איכה את אשר כבר עשוהו), הקליר עמד יותר על צערו של משה, ובפשוטו תחילתו מענווה, שאינו שלם לעשות פועל שלם כשליחות ה'. [אולם כמובן שהוא העניין, שאין שייך השלמת דוד אלא על גבי גילוי תורת משה].

ויהי בדרך במלון

ד' יח'. וילך משה וגו' פרשה זו צ"ב כי לאחר שמושה רוצה כבר לילך למצרים, בא דבר ה' אליו "לך שב מצרים". ולאחמ"כ "ראה כל המופתים וגו'" ולמה לא נאמר לו כ"ז מתחילה. ופרשת המלון צ"ב מזה ענין כל פרשה זו. ומה ויפגשוהו ה' וכו'.

ויתכן לפרש כי משה סבר שלא נתבקש אלא להודיע לבנ"י ולפרעה ובזה מסתיימת שליחותו. ולכן בקש רשות יתרו רק לראות את בני משפחתו, ואולי גם לא לקח אשתו ובניו, כי לא נתכוון אלא לזמן קצר. ולכן אמר ה' לך שב מצרים. כלומר לעבור לשם דירה, וביאר לו שאין לו ממה לפחד שם. ואכן לקח את משפחתו.

וכיוון שראה ה' שבדעת משה רק לעשות מסירת דברי ה' לפרעה, בא אליו דיבור נוסף, שיתווכח עם פרעה בעזות, יעשה לפניו המופתים, ויאמר לו דברים כדרבנות, ולא כמוסר בקשה בעלמא.

ויהי בדרך במלון – בפשוטו משמע שעדיין היה קשה על משה שהוא שליח ה', ונתעכב ב"מלון". ועל זה כביכול קצף ה' על פרעה, (שבו נאמר הנה אנכי הורג את בנך בכורך), נפגש עם משה שהוא אינו מוציא כל חמת ה' וסער מתחולל על ראש גויים, וממילא הוא יומת בקצף זה.

וצפורה ע"י מילת בנה, הכניסה את משה בברית, שיהא משועבד ומוקדש לשליחות ה', ובזה סר הקצף מראש השליח והנהו על פרעה כבתחילה.

ולפ"ז נמצא שכל הפרשה ענינה אחד, והוא המשך ענותנותו של משה וויכוחו, וה' מגלה לו בכל פעם ביתר שאת ועוז את גודל ותקיפות העניין.

וכאשר באו לפני פרעה מבואר (ה' א'). כי מתחילה אמרו לו בלשון קשה ונועזת "כה אמר ה' אלוקי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר" ועל זה ענה פרעה בעזות לא ידעתי את ה' וכו'. ואז אמרו לפניו בלשון רכה שהוא לשון ציווי ה' בחורב "אלוקי העברים נקרה עלינו נלכה נא וגו' פן יפגענו" ועל כך השיב פרעה אין זה אלא שעייה בדברי שקר וטענות של שוא. ומאז התחיל המשא ומתן כביכול, עם פרעה.

והנה יש להוסיף כי בפשוטו מפרשים ש"ויבקש המיתו" הוא על משה, אבל יש לפרש שסמוך על הפסוק הקודם, שהלא התבאר לעיל כי פרשה זו היא המשך הפסוק "בני בכורי ישראל, ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את בנך בכורך" ומייד ויפגשוהו ה'

ויבקש המיתו, היינו את בנו בכורו של משה, בגלל החטאים שנזכר לעיל, שהביאו כל עיקר או שחנה במלון. ובאורו כמשה"ת שכל מעכב לפדיון בכור ה', מכניס עצמו למיתה.

ונראה עוד כי מראה זה של ויפגשו ה' וגו' הוא כמו מראה הסנה, המקפל בתוכו ומגלה את התגלות ה' ואת העתיד להיות, ואם בסנה התגלה שורש גאולת מצרים, הרי כאן התגלה כעס ה' והסכנה שיש בזה, וכשנתבונן נראה כי מראה זה מקביל בדיוק למכת בכורות, שהלא כאן נאמר ע"י ה' נבואת מכת בכורות "בני בכורי, הנה אנכי הורג וכו'" שזה שורש הריגת בכורי מצרים וקדש לי כל בכור ישראל.

והמשך הפרשה הוא שמשה או בכורו היו בסכנת מיתה בעקבות כך, וניצלו ע"י דם הברית, וזהו בדיוק מה שאירע לישראל, שבהריגת הבכורות נכנסו לסכנת מיתה, וניצלו ע"י דם הברית עם ה'.

ובאורו עי' להלן בעז"ה, ובקצרה נר' כי כשם שמשה בהתעכבותו כנ"ל היה בעצמו בסכנה, כך ישראל כיוון שהיו הם מעכבים לכך שיתקדשו להיות בכורי ה' ממילא הם בסכנה, ועיכובם הוא כמבו' ביחזקאל כו' שהיו עובדי ע"ז (ואף אחרי כל המכות דרשו חז"ל משכו ידיכם מע"ז) ועכ"פ לא התעוררו להכנס בברית האלוקים הנורא המכה את מצרים, וזה נעשה ע"י דם ברית הפסח, ואומר לך בדמייך חיי.

וע"י דם פסח ודם מילה, הוקדשו ישראל ה' ונכנסו בבריתו. וכן משה ע"י דם זה הוקדש לה'. (ולכן שלח חזרה את אשתו ובניו).

אמנם יש לפרש באופן קצת שונה ולפ"ז ענין הפרשה כולו הוא המשך אחד. הפרט שאפשר לפרשו באופן אחר הוא לקיחת המשפחה ע"י משה. לעיל התבאר כי בכך קיים משה את הדיבור הראשון לך שוב מצרים, ורק הדיבור השני שהוסיף את העזות והתקיפות לפרעה, הוא שלא נתקבל במלואו ע"י משה. אך יש לפרש שאע"פ שה' ציווהו לשוב למצרים, אבל היה זה כלוחם מלחמות ה', ולא להביא את משפחתו, ולכן אחר שלקחם בא אליו הדיבור על מלחמת ה' בפרעה, שהוא צריך לעשותה, ולפיכך בהמשך במלון כשחנה עם משפחתו היה עליו הקצף, אחר שנאמר לו בפירוש שהוא הולך למלחמה, והקצף היה על המשפחתיות, ולפיכך צפורה ובנה הם שכפרו על הקצף הזה, כי בהם היה תלוי, ואכן אינם מוזכרים יותר, כי כאן חזרו, (וכנאמר להלן "אחר שילוחה", ואל המעשה האמור כאן מכוונים הדברים). והנה משה לאורך כל

השליחות רצה לצמצם את תפקידו, ובכל פעם ה' כעס, (לעיל יד' כאן ולהלן ריש וארא) והכל עניין אחד.

רכוש גדול

ג' כב' והיה כי תלכון לא תלכו ריקם וגו', מכך שבהתגלות הראשונה הודגש פרט זה בהרחבה, מבואר שיש משמעות גדולה לדבר זה. ואכן לבני ישראל באותה שעה אפשר שלא היה זה כ"כ משמעותי, אבל לדורות עולם הרי"ז חשוב מאד, דהנה ה' הבטיח לאברהם בצאתו לדרכו ואברהם מברכיך ומקללך אאור ונברכו בך כל משפחות האדמה. והנה ברדת אברהם מצרימה ורצו לפגוע בו נתקיים בו דבר ה', והנשמע כדבר הזה שאדם בודד בא למדינה זרה וברצותם לפגוע בו מייד נענשו, ועוד יצא מהם עשיר כקורה ונתנו לו מתנות, אין זה אלא רצוי ה', ההולך אחריו, וכך נראה ההולך אחר ה', וכל מעשי יעקב עם לבן ושכם הכל בכלל גלות של "גר יהיה זרעך" אבל אי"ז צורת ישראל המובטח, והיתכן שבני אברהם ירדו מצרים ויגאלו ודי בזה. אי"ז מכבוד עם ה', אלא מכאן ואילך חוזרים לכבודם הראשון, ויוצאים ברכוש גדול כראוי וכיאות לזרע אברהם ונבחר ה'. ואם באותה שעה עבדים היו בעיניהם ולא ידעו לעמוד על כבודם, הרי אדרבא בא דבר ה' זה ומעמידם על אופיים האמיתי.

ודבר זה הוא חלק יסודי בגאולה, כמבואר בברית בין הבתרים, שאין הגאולה רק לצאת מהשיעבוד, אלא לקחת אותו איתנו. והיינו על ידי התרוממות ישראל שנהיו עשירים וחשובים בעיני עצמם ובעיני לך העולם, הם הולכים עכשיו להוביל את כל העולם ולהיות נזר הממלכות והר אשר אליו ינהרו לאומים. וכמו שהיה "כל הארצות באים למצרים לשבור בר".

ותהליך זה באמת הלך והתחזק עד דוד ושלמה שאז הגיעו אכן לשיא ההתרוממות, וכל אשר דבר ה' על ישראל הכל בא. אמנם כשהיה אז חטא וטעות על ידי זה נהפך המגמה, והנה מופיע שישק מלך מצרים. ובאמת עד כאן לא נשמע כלל כח מלכות מצרים מיצא"מ ועד שלמה. כי באמת היו במגמה של ירידה. והמהפך הזה הוא תחילת החורבן והתרוממות המלכויות. ובחז"ל שהרכוש של מצרים היה כנוס באוצרות עד שבא שישק ולקחו ומשם התגלגל במלכויות עיי"ש.

אמנם הרכוש שמוציאים מהגלות, אינו על ידי יצירת מצב חדש של ארץ ישראל ושכחת הגלות. אלא עניינו עצם הקדושה שנצרפה בגלות. וכמו שהתבאר לעיל עניין זיכרון הנשמה שיש בגלותיות. שהזיכרון הזה הוא היחיד המאפשר להוציא רכוש ממצרים. כי לגבי אדם רגיל הרכוש המצרי הוא טמא, ומטמא במגע כדין ע"ז וכל

כליה. ורק בגלותיות שיש ביטול גמור של המציאות, וחוזרים לעפרן, אין מקבל טומאה. ומשם יוצא הרכוש הגדול.

מה שאין כן הבזים לגלותיות ורוצים לקחת רק את הרכוש הגדול ולברוח, הריהם משולים לבני אפרים, שעל אף חיבת הארץ שלהם אל אדמת ישראל לא הגיעו, ונשארו דווקא הם במדבר העמים, וחזרו לעפר לצרפם, והם אלו שנאמרה בהם תחיית המתים של יחזקאל.

מכת בכורות

י' ב' את אשר התעללתי במצרים. מכת בכורות היא עיקר המכה והיציאה (וכמו שהבטיח ה' מתחילה בני בכורי ישראל ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך). וכך נאמר אח"כ ויהי כי הקשה פרעה ויהרג ה' כל בכור וגו', והיא היד החזקה כאמור שם. אבל ה' לא נתן מיד מכת בכורות אלא האריך במכות אריכות גדולה קודם לכן. וכן חיזק את לב פרעה בעבור אריכות זו. ולא היה זה רק למען הרבות מופתים, כי אז היו יכולים המכות לבוא בזה אחר זה, ואילו בפרשיות אלו אנו רואים משה ואהרן, כאשר משה רבינו כביכול משחק בפרעה כשפרעה מבטיח, וחושב שהוא משחק במשה, וכך המשחק מומשיך, ופרעה מוסיף התל, עד לבסוף שה' הופיע בידו החזקה.

אולם אי"ז נצחון ה' בסוף, אלא המשחק ששחק בפרעה כאמור בפסוק זה (התעללתי – שחקתי) הוא שלאורך כל הדרך פרעה חושב שהכל תחת ידו, והוא אינו מסכים וכו', והנה ברגע הסופי כאשר הוא החליט להסכים, הוא הולך לישראל (שהלא אסור להם לצאת מבתיים) ובדמיונו איך עול כבד יורד מעל לבו כשהוא יודיע להם על השחרור, והנה הוא נכנס, ולפתע הוא רואה מתניהם חגורים ונעליהם ברגליהם, כלומר הכל היה מתוכנן מראש, אנחנו תכננו שתבוא ברגע זה, ומתחילה כל אמירתך כן ולא ולא וכן, הכל שיחקת על פי תוכניתנו. וכאשר הוא מאיץ בהם שיצאו עכשיו, בכדי שבכל אופן הוא ישפיע משהו, הם מודיעים לו שזמן היציאה נקבע לבוקר, והוא נהפך למיותר לחלוטין.

כלומר משחק זה שהקב"ה משחק עם הלוי, מטרותו אינה לנצח אותו ולהביסו, אלא להראות כי מלכתחילה כל מעשה פרעה נגד ה', הם תוכנית ה', ונעשו על פי ה' ולמען גלוי שמו. וכמו"כ נכלל בזה גידול משה בבית פרעה והכוונה לגלות כאן שכל השיעבוד והגלות גם הם חלק ממשחק גדול זה.

אם כן אין הגאולה גילוי חדש בו מנצח ה' את הרעים, אלא מתגלה הכללה, כלומר מתגלה כי כל המעשים עד הנה הם מעשי ה'. וכך כל ניצוח וגאולה של ה' בעולם, אינה שבירת הרוע, אלא גילוי שהרוע נכללת בתוכנית הכללית. וכאשר הרוע מגלה זאת ברגע הסרת המסך, ההלם אינו הלם של מנוצח, אלא הוא מרוקן לחלוטין מכל ישותו, ואילו לא היו באים עבדי פרעה לומר לו "מה זאת עשינו כי שלחנו את

ישראל", היה עד עכשיו עומד נכלם והמום בפה פתוח, אל מול פתח בתייהם של ישראל, מהשחוק שעשו ממנו.

והמשך לזה בקריעת ים סוף, כאשר תוכנית מצרים הייתה פתיון מאת ה' למושכם אל עונשם, אחרי שהראו במרדפם שאינם מתחרטים כלל.

ומעניין לראות כי אף לאחר שנקרע הים ובנ"י הלכו בחרבה, הרי מצרים ממשיכים ונכנסים גם הם, ולאחר מכן כאשר המיים חוזרים נאמר "ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים", כלומר אף לאחר שהבינו שה' נלחם, הם עדיין מתכננים לנוס מפני ישראל. ועל זה כתוב, "וישב הים לאיתנו ומצרים נסים לקראתו" כלומר גם בריחה זו שתאמר אנוסה מפני ישראל, גם זה היה מתוכנן והרי אתה נס אל תוך הים, כפי התכנון שתוכנן מראש.

"אני יוצא בתוך מצרים"

"ועברתי בארץ מצרים" (יא' ה')

מבואר כי מכת בכורות היא ירידת שכינת ה' לתוך מצרים, וכמו שאמרו חז"ל "אני ולא מלאך". ומדוע גילוי ה' הוא במכת בכורות ולא בשאר מכות ואף לא בקריעי"ס (ששם לא נאמר מה שנאמר במכת בכורות).

ונראה שהעניין אינו רק בגלל היד החזקה של הריגת מצרים עצמם, אלא אופי נס זה שונה לחלוטין משאר המכות, שכן כל המכות הם הפיכת הטבעי, כמו הפיכת נהר לדם, ופעולה זו היא פעולה הנעשית דרך הטבע. כלומר כח טבעי מסויים הופך את עורו ומשתנה ופועל ע"פ ה'. וזה נקרא פעולה ע"י מלאך. שכח ה' מתגלה דרך טבע, הרובד כאלים מפני ה'. אבל נס הבכורות לא נעשה דרך שום דבר גשמי הנמצא בעולם, כי אין שום תכונה משותפת או שייכות כל שהיא בין בכורות, מושג הבכורה הוא מושג אנושי, והרי זה כאילו יפול וימות פתאום כל מי ששמו מתחיל באות ת'. פעולה כזו אינה רק הטבע, אלא היא זועקת שיש מי שנמצא כאן ופועל כאן בעצמו.

יתרה מזו, פעולה בה מתהפכים בבת אחת פתאום דברים מכל היוונים, נותנת את התחושה, כי לא רק שיש מי שנמצא כאן על ידינו, אלא הרי זה כאנשים המסתדרים לפי הוראה ממטוס גבוה, שצורתם הכללית תהיה כמו פרח וכדומה, ובאם נעשה פתאום סדר כזה על ידי דוממים, הרי התחושה הנוצרת היא כי המציאות עצמה מדברת, ופועלת לפי קוד כללי. ובמצב כזה הרי שקרקע המציאות היציבה נשמטת מתחת הרגליים, והנך נמצא בתוך מציאות חיה, הזועקת כולה אני ה'. פעולה זו היא הביטוי האמיתי של שם הויה, בו כל המציאות אינה אלא בבואה של ההויה הנשגבה. [והכללה זו של כל המציאות, היא רגע "יציאת מצרים", ואז נוכח גם פרעה כאמור לעיל, כי גם הוא וגם רוע ליבו חלק ממעשה גילוי הויה].

פסח מצה ובכור

יב' א' "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר וגו'"

בפרשיות אלו עד סוף פרשת בא, נאמרו מצוות היציאה, ובעקרהם הם שלש פסח, מצה וחמץ ובכורות. אולם לכאורה הם אינם כתובות הסדר אחיד, מתחילה בא דבר ה' למושה, ואח"כ דבר משה לישראל, ואז ציוה אותם רק את מצוות הפסח, ואילו מצה לא אמר. ולאחר היציאה נאמרה פרשה נוספת בדיני פסח. ואז אמר ה' למושה קדש כל בכור, ומושה אמר לישראל מצה, ובפרשה שלאחריה אמר משה מצוות בכורות. נמצא א"כ שהכל בא בכפל פרשיות, וסידורם ג"כ צריך באור.

ולבאר ד"ז נקדים נקודה מרכזית כאן בכל מצוות היציאה. מושג השמירה חוזר על עצמו בפרשיות אלו רבות, והיה לכם למשמרת, ושמרתם את המצות, ושמרתם את העבודה הזאת – פסח, ושמרת את החקה הזאת – מצה, שמור את חדש האביב. ומושג השמירה הוא נדיר ביחס למצוות (רק בפסח ובשבת), ובמרכז היציאה מבארת התורה את עניין השמירה "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני"י לדורותם".

ונראה שהתחדש כאן עניין מיוחד, שהיציאה אינה מקרית בגלל איזו סיבה כגון שרחם ה' עליהם, אלא ה' ישב ושימר את מועד היציאה מתי יבוא, כלומר שהיציאה היא תוכנית גדולה אצל מלכו של עולם, שעכשיו היא יוצאת לפועל. ולכן צריכים בני"י לשמור לדורות את רגע היציאה הזה.

ובתוכן הקבלה זו (של שימורים לה' ולכן שימורים לבנ"י) נראה, כי ישנם שני שלבים, כמו שיתבאר, כי אם היציאה היא מאורע חד פעמי, א"כ אין מה לשומרו, (ורק יש להזכירו לברכה) אך מכיוון שהיציאה היא תוכנית אלוקית שהוצאה עתה מן הגנוך והחלה לפעול, לפיכך מכאן ואילך המשך היציאה הוא המשך התוכנית האלוקית, וישראל שהם נושאי התכנית, יש להם עכשיו ראשית שצריך להמשיכה. זהו הרקע למושג השמירה, ועצם חובת השמירה היא משום שה' ישב ושימר, כלומר שהיה צורך ביצירת מצב שייאפשר זאת, וזה מבוא בתורה שיצא"מ היא רגע הקמת הברית עם האבות. ולפיכך צריך לשמור שמכאן ואילך ימשיך מצב זה, כדי שהיציאה תישמר ולא תסוג אחור.

ואופן שמירה זו היא שקודם היציאה היו צריכים להעמיד את עצמם במצב של נאמנות ובטחון בה', ולכן גם אחרי היציאה צריכים לשמור את רגע היציאה ולחיות כך כל ימיהם, כדי שמצב זה ימשיך, וזאת על ידי שיודעים כל השנה שהיציאה לא הייתה חד פעמית, ולא הסתיימה, אלא כשיבוא אותו יום יש לחדש את העמידה באותו אופן של יוצאים לחירות על ידי ה', (וזאת ע"י המצוות הללו), וכך נשמר רגע זה וממשיך להיות, (ובזה רמוז בפסוק זה גם דברי חז"ל כאן שבחילה זה עתידים להגאל, ושהוא משומר מן המזיקים).

ולפיכך בפרשה זו הייתה תופעה מיוחדת שבדווקא נצטוו קודם ליציאה דברים שכביכול נובעים מן היציאה, וכמו תוכנית שנקבעה מראש, וזאת מהחדש הזה לכם, ואח"כ נצטוו לאכול בחפזון – שיהיה עוד מעט, ונצטוו שאחרי היציאה יאכלו מצות – וזאת קודם לחפזון שבגללו לא אפו בצקם והטעם לזה הוא כי בלא"ה הרי החפזון נצטווה מראש כי זהו הכניסה לברית.

ותופעה זו נובעת מכך שהיציאה היא יציאה לדרך של התכנית, ואיננה מאורע שגרם למצוות, אלא המאורע והמצוות הם המה חלק מן התוכנית. וצורת המצוות כאן הם כמו נרות המנורה המכוונות אל מול נר האמצעי, כך המצוות שלפני היציאה הם שמירה שתבא היציאה, וערוכות כמו היציאה שתבוא, ועניינם שישאל יעמידו את עצמם שהם יוצאים באופן הזה שהוא בידו החזקה של ה', ואז באה היציאה כמו שנאמרה, ומייד מצווים לעמוד מכאן ואילך אל מול פני היציאה, ועניין המצוות האלו הוא שמעתה כל עמידתם היא בידו החזקה של ה'.

וכאמור יש ג' ענינים, מצוות הפסח היא בכדי לאפשר שה' יצילם, והיא לאכול משולחן ה'. וכנגדה מצוות בכור שהיא התוצאה של ההצלה, והיא מה שנהיו על ידי זה במעמד של קדושים לה'. ובאמצע מצוות מצה שהיא עצם החפזון שהוא היציאה, ונצטוו בה עם הפסח מתחילה כמצוות שעה שיהא בחפזון, ואח"כ היה זה בפועל שלא יכלו להחמיץ, ואז מצווים תמיד לעמוד מתוך חפזון זה.

וכעת נבוא לסידור הפרשיות, מתחילה נצטוו משה בנבואה בפסח ומצה לדורות, אבל לישראל לא יכל משה למסור את המצה לדורות, שכן עדיין לא היה החפזון, לכן מסר להם רק פסח לעשותו בחפזון, ואז הייתה היציאה וכאשר נהיו עם ה' נתנה פרשת זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו, ואז כאשר הם עם נבדל, נצטוו בקדש לי כל בכור, ורק אז אחרי שכבר היציאה נעשתה והבכורות נתקדשו, אז יכול משה

לתת את ציווי המצה לדורות, שכן הם כבר עשויים מן החפזון. כלומר שציווי קידוש הבכורים הוא הפתיחה לגלות לישראל את המשך המצה שהוא לראות את היציאה, ולאחר מעשה. ולאחמ"כ גילה להם את "בכורי" שהוא התוצאה. ונמצא שפסח מלפניה ובכור מלאחריה ומצה היא נר האמצעי.

וג' פעמים נאמר כאן שאלת הבן והתשובה, לפסח למצה ולבכורים. וחובת תפילין נאמרה כאן כחלק מחובת היציאה, כי כאמור אין המצה ובכור מצוות פרטיות, אלא כל משמעותם היא שכן היא עמידת ישראל מעתה באופי הזה, והביטוי לכך הוא כאמור שתמיד יודעים שבבא הרגע יחזרו למצב של מצה, וזאת ע"י התפילין שיש תמיד אות וזכרון שזה אופיינו.⁷

במצה נאמר זכרון, ובבכור טוטפת, כי בכור זהו התוצאה מן היציאה שנהיינו קדושים וזה פאר.

וענין השימור, שהתבאר לעיל, הוא יסוד גדול בתורה, וכאן הוא התחדש, כי לכל העמים מאז ומקדם לא הייה כזה מושג של היסטוריה, ולכן מעולם לא כתבו היסטוריה, כי מה שלנו נראה כפשוט, הריהו מיוסד על הנחה מאד מחודשת, שהעולם מתנהל לפי איזה סדר מסויים, וכמו שמאמינים היום כל העולם התרבותי, שהעולם מתקדם. ה"י איך שהם מפרשים זאת. ושיש מערכת של כללים שבה פועלת ההיסטוריה, אבל לולי הנרות אלו, אין כלל משמעות למה שהיה. ואכן כתיבת ההיסטוריה על ידי התורה, התחילה כאן לא ככתיבת מה שהיה אלא בכתיבה מראש, כמצוות החדש הזה לכם, ומצוות פסח, וכל מה שהתבאר לעיל, כי רק מי שמאמין שההיסטוריה הולכת לאיזו נקודה, יש לו מערכת של סדר זמנים, הבנוי מסיבה ומסובב, בעלי משמעות.

והתחלת כתיבת ההיסטוריה מיציאת מצרים, הוא משום שכאן יצאה לדרך התוכנית האלוקית, ועד כאן אכן היו כל מעשי בנ"א בעולם ללא שום כיוון. (מלבד בית אברהם שהיו רק משפחה, שהם שורש יצא"מ).

ומושג זה של ה' המנהיג את ההיסטוריה, גדול אף מהנהגת ה' להפוך ים ויבשה, כי הנהגת הזמנים ושיבוץ במבגרת התוכנית ההיסטורית, היא גילוי הנצח בכבודו ובעצמו.

⁷ ותורת ה' בפיר, לכאן הוא הזכרון של המצה. ע"י להלן טו' כב'.

המצב בעולם כולו בזמן מסויים, אינו אלא נתון קיים, אך התגשמות צדק והטוב, הם תמיד על ידי המשך הזמן, עולם מאמינם כי הזמן הוא שיביא בכנפיו את הגשמות הצדק והטוב, והאמת סופה לנצח. כי התוכנית ההיסטורית היא התגלמות האמת בעולם. ולכן גדולה יציאת מצרים כפתיחת את ההיסטוריה, אף מההתגלות באותו הרגע.

וחידוש זה התחדש לישראל במצוות ה"ליל שימורים" שממנו נובע הציווי "והגדת לבנך" שנאמר עוד לפני היציאה. שכאן התחדש מושג ההיסטוריה, שלמעשה הוא הציר שעליו נסובה רוב כתיבת התורה והנביאים, כי הוא גילוי הויה, שמוליך את כל העולם לגלות את שמו, וישראל הם אלו שדרכם נעשית ההיסטוריה של העולם שהיא גילוי שמו.

ובאופ"א – נראה להוסיף ולבאר במושג השימור. "שימור" משמעו שלא יאבד, דבר שרוח מצויה עוקרתו. א"צ לשמור את אבני הכותל, כיוון שקביעי וקיימי, אבל את המקדש צריך לשמור, כיוון שהילוך בנ"א מתמשך, וצריך שלא יתחלל. כמו"כ שבת צריכה שימור, כי החול ממשיך והולך אם לא עוצרים.

א"כ מבואר כאן שכל עניין יצא"מ, הוא צריך שימור לפניו ולאחריו, קשה לקנותו ככלי זהב וקל לאבדו כזכוכית, ומבואר שאי"ז תאור צדדי, אלא זה כל הגדרת עצם המושג של יצא"מ.

כלומר שענינו, שהוא נגד הרוח. דבר שהטבע מחמיץ אותו, ועומדים עליו שלא ישהה, כל ענינו הוא ליצור היפוך זרם הבריאה, ולכן: אין עניין יצא"מ, שנתהווה כאן בעולם דבר חדש. דאם כך היה, שוב היה נהיה חלק מהבריאה. אלא גם כעת היום, סוף היציאה הוא מצב שכולו היפוך הבריאה, הוא לא דבר כאן, וצריך כל שנה שימור שלא יחמיץ.⁸ - ועיין המשך להלן בחלק ב' בעניין השימור ומכת בכורות.

⁸ וכל הצורה של יצא"מ זה היה בבריחה, לא בצורה בנויה. וממילא הריהי צריכה שמירה, שומרים את היום ההוא. ולמה הקב"ה לא יכול לחבר את היציאה שלא תברת. כי אם זה יחובר, זה יהיה חלק מהמציאות כאן, ולא דבר שהוא נגד הזרם. היינו שזה לא דבר נהפך לחלק מאתנו, אלא דבר עליון. הדבר שהקב"ה יצר כאן, הוא דבר דק, שא"א לתפוס אותו באצבעות. שלא נממש אותו, שלא יהיה בחינת אלילות, שיהפך לדבר ארצי, או משהו שהוא אצלנו. הבסיס שלנו הוא דבר נאצל וטהור ותמיד זה נשאר כך. לכן זה לא רק זכר ליצא"מ, אלא זה לשמור את יצא"מ.

וליל שימורים הוא לה', מפרשים משמר מצפה, כמו ואביו שמר את הדבר. והיינו שזה דבר שצריך לכוון אותו, לקלוע לנקודה.

והאופי של המצות הוא שצריך להעשות בחפזון, בלחץ, שלא עוזבים אותו, לשמור עליו בדקדוק. ולכן פסח זה אופי אחר מסוכות. כי זה משמר בנו את המצב שאנחנו שייכים לזה. כי באופן נורמלי אנחנו אנשי לחם. וצריכים להשמר, שלא נחזור ונהיה אנשים רגילים.

יציאת מצרים

חלק ב'

תוכן העניינים

95	יציאת מצרים וגילוי ה'
102	גלות וגאולת מצרים
107	עשרת המכות
113	בעניין אלילים ופסל מסכה
116	הצדק וידיעת ה'
118	שמות ה'
120	עניין השימור (המשך מחלק א')
124	גאולת החירות
127	בכורות
130	תפילין
134	בשלח פרעה
138	וה' הולך לפניו בעמוד ענן
140	קריעת ים סוף
144	מסה וסיני
148	מצוות מצה
154	קרבן פסח
164	הגדה של פסח
172	לחירות עולם

יציאת מצרים וגילוי ה'

נושא יציא"מ הוא פסיפס רחב מאוד. ונהוג לומר לפעמים בלימוד, שנחשוב על המסקנא שהתחדשה מה אנחנו היינו אומרים ולמה מבואר אחרת (הח"ה לתלמידיו). וכך י"ל גם כלפי יציא"מ. הבה ונחשוב מה אנחנו היינו אומרים, איך לכאורה היה צריך להיות גילוי ה' בעולמו.

הנה יש כאן כמה הקדמות, ראשית יש את הבניין של האבות שצריך להשלים אותנו עם יציא"מ. ועוד, שיציא"מ צריך להיות היסוד של כל התורה, להביא לעולם את מתן תורה, ולהיות יסוד של כל התורה כולה. וכן זה צריך להיות הכנה והקדמה לארץ ישראל, שהיא התכלית.

ובעיקר יציא"מ צריך להיות הגילוי של שם הויה בעולם, שזה מה שהקב"ה אומר למשה, שזהו החלק שעדיין לא היה אצל האבות.

והשאלה היא איך צריך להראות הגילוי של ה' בעולם. מה מבטא ומגלה ומביע את ה' בעולם. האם שירד עמוד ענק של אש מן השמיים.

והנה יציא"מ צריך להיות גם דוגמא ושורש של כל מושג הגאולה בעולם, והתחלת הגאולה השלמה העתידה שהיא תיקון והשלמות העולם כולו. א"כ זה צריך להיות בבחינת השלמות המציאות כולה.

וכן יציא"מ צריך להיות יצירת עם ישראל, עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו, וא"כ זה צריך להיות בבחינת לידה ועיצוב של עם ישראל.

ובאמת מכיוון שזה גילוי וגאולה, לכן לפני"כ אי אפשר אף פעם לדעת איך זה יהיה, כמבואר בקדמונים. כי מושג הגאולה זה תמיד יהיה משהו חדש שלא היה קודם. היינו הגילוי ה', זה תמיד מה שחסר כאן, מה שאין בכלל, ולא מה שאנחנו כבר מבינים וחושבים שצריך.

והנה רואים שהקב"ה בא להתגלות בעולם באופן שהוא נלחם במצריים, למען גאולת ישראל. ובמהלך של נס. וצריך להבין למה זה האופן שנבחר להתגלות בו.

ויש להביא לכל העניין משל: להדגים מהו סיפור המבטא בעצמו את הרעיון שלו. ואיננו רק הוכחה לגלות על דבר אחר. אלא מונח בסיפור עצמו את הגילוי והחדוש.

המשל הוא מסיפור "המהפכה הצרפתית" שבאמת אינו סיפור השתלשלות טכנית של מאורעות, אלא התעוררות של רעיון חדש שנולד בעולם. האנושות גילתה שהיא מסוגלת להיות עצמאית. שיש לה את הכח לזרוק את המלך הנורא.

והנה אם יפני או סיני קורא סיפור כזה, אז ממילא כשהוא מבין את הרעיון, אז הוא כבר שם, בתוכו כבר יש את האדם העצמאי. גם אם בפועל הוא לא יכול לבטא את זה שם בארצו בסין. כלומר הסיפור עצמו מכיל את הרעיון שלו. ומי שמבין אותו, אין צורך להוכיח לו שזה אכן קרה כדי שהוא ישתכנע, אלא אם הוא חווה את הסיפור, אז זה כבר קרה בתוכו ברגע זה, גם אם הוא לא ירצה.

ובזה שאירופאים עשו את המעשים האלו, בזה עצמו הם יצרו והולידו את הרעיון. לא גילו אותו לכולם, אלא יצרו ופעלו שהאדם יש לו היכולת לסדר את ענייניו כך. וזה דוגמא לסיפור שעשייתו היא עשיית הרעיון.

ובאמת המושג הזה האירופאי של החירות האנושית, הלא היא הקליפה של התוכן האמיתי, שעליו הנמשל שלנו מדבר.

והנמשל הוא הסיפור שה' בא לתת חירות עולם לבני ישראל. א"כ יסוד הגילוי הוא לא הורדת עמוד אש. שזה ייצוג שמיימי [וזה היה לאחמ"כ במשכן ובסיני]. אלא הסיפור של בואו לעולם, הוא שהוא יוצר חירות לישראל.

ולכא' הביאור הוא שאין אפשרות שבעולם כאן יהיה יצוג של האלוקות. ולכן הייצוג של שם ה' בעולם, זה רק על ידי משהו פנימי בנשמת האדם, שרק בזה יכול להתגלות ה' להיות כאן בעולם.

כי בבריאה יכול להתגלות רק גילוי שם אלוקים, ולכן כל אש של נס בבריאה, אינה באמת נוכחות הויה. אלא גילוי הויה חייב להתחיל רק ע"י גילוי בנשמות.

אמנם לא נעשה הגילוי ע"י הפיכת אנשים לצדיקים [שזה אולי המהלך בפרשת לך לך]. אלא על ידי הפיכת עבדים לבני חורין. ויש להבין, מהו החירות הגדול הזה, שהוא מייצג את שם הויה.

ולכא' החירות הוא הגילוי של הרחמים והצדק. אבל א"כ זה שוב משהו פיזי, נתינה של תנאים וזכויות לאנשים. וכאן אמור להתגלות שם הויה.

אלא שהחירות שמדברים עליה כאן, היא להיות אדם כזה שאי אפשר לעולם לשעבד אותו כי יש בו קשר וגילוי של שם ה' בתוכו. והיינו שרואים עליו שהוא באמת ראוי לכך שלא יהיה משועבד. שקיים בו הרובד הקדוש הזה. אבל שחרור סתמי של אנשים, זה באמת דבר פיזי ללא משמעות רוחנית.

הגילוי הגבוה שיש באדם שיש בו שם ה'. זה התוכן הפנימי לכך שאדם לא יכול להיות משועבד. פתיחת השרשראות לעבד, שהוא נשאר לאחמ"כ אדם לא אמיתי, זה חיצוניות וקליפה.

הטבע של העולם הוא שתמיד החזקים משתעבדים בחלשים. ואע"פ שבאופן אידיאלי זה לא אמור להיות ככה. אבל המציאות כאן בעצם טבעה והגדרתה אינה אידיאלית, אלא פיזית וכוחנית. ובכדי להעמיד לה אלטרנטיבה, יש להעמיד מולך את האמת הנכונה.

ברור שכאשר בפועל שאנשים הרגישו שזה עוול לשעבד אנשים, אז הם חייבים להפסיק לעשות מה שהם חשים שאינו ראוי. אבל ההפסקה הזו אמורה להיות התחלה של גילוי, היא צריכה לעורר אותם לניצוץ האלוקי שבאדם. שהוא שורש ההרגשה הזו. ובלעדיה היא רגש בהמי ללא אמת.

השחרור של העבדים, הוא בעצם הבנה אחרת של בני האדם, מהו בן אדם, וזה השאלה, מה הם מבינים, מהו באמת הבן אדם, שהוא עושה רושם של בעל ערך.

אם מבינים שהאדם הוא בעל ערך לעצמו. ואינו תלוי כלל בערכים העליונים. אז הוא מאבד את כל הערך שלו, וזה הרס האדם וכל הערכים העליונים גם יחד. וזו החירות האירופית שהאדם הוא ערך קיים במקום כל הערכים האחרים, ולא כגילוי עליון. וזה הופך את האדם כולו ללעג ולקלס ולדבר מאוד שלילי.

א"כ הקב"ה כאן בא להעמיד את החירות הפנימית, היינו את האדם שיש לו את השייכות לקב"ה. את השייכות למה שמחוץ לכל מסגרת. שמעל כל סופיות והגבלה.

הסיפור שאומר שהיה עם של עבדים, ויום אחד היה התערבות אלוקית שהוציאה אותם. היינו מכיוון שיש ה' בעולם, האדם יש לו את השייכות לזה. יש לו נצחיות בלבן, וא"א להפוך אותו למכונה לעולם ועד. וזה מבט חדש על כל העולם דרך האספקלריא של האדם.

ובכדי שהאדם אכן יהיה כזה, הוא חייב להיות שכל חייו יהיו מושתתים על הצדק האלוקי, שזה יהיה תוכן חייו. שיהיו מוקדשים באמת לדרך ה'. שאל"כ הוא כורת את הענף שעליו הוא עצמו יושב.

ורק מהרובד הזה יכולה לבא התנגדות נכונה לכל כללי המערכת הטבעית, שהלא יש לה את ההצדקה מתוך עצם קיומה כמערכת טבעית. ובכללי העולם תמיד החלש ייאלץ לקבל את שלו מייד החזק. ורק אדם שהוא עצמו הצדק, יכול לבנות עולם שלם ועם שלם שיהיו קדש ולא לפי כללי העולם.

וכשם שה' מתגלה בעולם באופן של הצדק שהוא פועל. כך האלוקיות המתגלה באדם מתגלה בכך שהוא חי בצדק.

והנה ביצא"מ מודגש עניין העבודה, היינו שהויה הוא אלוקינו. וזה מודגש "שלח עמי ויעבדוני", שזה הנקודה שהאלוקות בעולם היא שורש השילוח. והצדק כאן אינו רק הסרת עוולה. אלא תוכנו הוא שכאשר יש אלוקים באדם, אז העולם נראה אחרת.⁹ ולכן נוסח החירות כאן היא היעוד, בני בכורי, היינו יעוד קדוש. כי חירות ויעוד זה מושגים נרדפים. וכל המהלך כאן הוא דרך נס. היינו שיש כאן רובד אלוקי עליון שכל הבריאה זהה ומתבטלת מפניו.

ולכן כשגויים ואומות העולם קוראים כזה סיפור של יצא"מ, הם לא יכולים לשאול דבר ראשון האם זה היה באמת כי הנקודה של זה, זה עצם הרעיון שהתגלה כאן. מי שמבין את זה אז הוא כבר אדם אחר. היינו הרעיון שאכן הטבע הוא אלים מטבעו, ומחייב את האדם לכך ג"כ, וכמו שאומרים "זה החיים", ואי אפשר להסתדר אחרת. אבל מאידך האנשים מבינים שחייב להתגלות כאן בעולם הייעוד העתידי.

והחזון הזה של הגאולה, זה בעצם החזון של הגאולה העתידה, שהוא הסיפור המרכזי בעולם אף שהוא עוד לא היה במציאות. עצם זה שיש כאן אנשים שיש להם כזה חזון, זה החזון בעצמו. והיה צריך את כל יצא"מ אפילו רק כדי שיהיו כאן אנשים עם סיפור כזה.

בגאולה שכל דבר חוזר למקום שלו, זה בגלל שמתגלה בו בכל דבר כוונת הבורא, שזה שורשו ומקומו ותיקונו. ובבני אדם, זה מתגלה רק דרך הבחירה, שהם שייכים

⁹ והסוג הזה של הצדק, שהוא מוגיע מלפני ה', הוא שורש המהלך המיוחד של הצדק של פרשת משפטים. כאשר התבאר שם.

לייעוד הזה. ובשביל זה אנחנו צריכים להחזיק אצלינו כל הזמן את הסיפור הזה של גאולת מצריים וגאולה העתידה.

והאבות הם אלו שנענו לקריאה של ה'. האדם צריך להענות לקריאה להיות כלי של הקריאה הזו.

וה' לוקח את האחריות על השלמות התהליך, הוא משלים ומממש את הכל, וכך בגאולה העתידה. אנחנו צריכים להיענות לקריאה והקב"ה הוא האחראי שכל התהליך יושלם, כי התהליך הוא אלוקי ולא אנושי.

והנה מזה הנקודה של כל הפרטים האלו, הצדק והחירות והגילוי דרך האדם, והיעוד שכל זה הגאולה העתידה.

היינו שזה פירצה למערכת הסגורה והמגבלת של העולם. גם הפיזי וגם האנושי.

כלומר: העולם הוא במהותו מוגבל. ולכן יש לו כללים. והכול פועל בשרשרת של הכללים, במערכת סגורה. [שאל"כ לא היינו מוצאים ידיו ורגליו]. על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת, וכל המערכת היא בכפייה. והכל מחויבויות. אפשר לבחור בכלא כאן חוגי העשרה, וזה אולי נחמד. אבל הכל כאן כלא אחד גדול.

ולתוך המערכת הזו, יש פתח שפורץ הגילוי של האין סופיות. והוא אומר ומגלה שהחיים לא מתנהלים רק במישור הזה. של הכללים והמוגבל והכפוי. ומהרגע הזה יש יעוד ויש חירות ויש אין סופיות. ונתוני הפתיחה של העולם לא קובעים.

וזה הויכוח עם פרעה, שהוא מדבר בהגיון בשם כל המערכות. ונגד האנרכיה. והם אומרים לו שיש כאן דבר שאתה בכלל לא מכיר. והוא משנה כאן את כל הכללים. וזה מפורר את כל המערכת שלך. וזה תגלית.

והקב"ה פגש את עם ישראל לא כמגלה תגלית לאנשים בעלמא. אלא כשהם היו במצוקה גדולה, והיו זקוקים נואשות לחירות הזו. ובאמת המצב הזה שיש בעולם את החלשים ואת החזקים, את הסובלים ואת גורמי הסבל. זו בעיה אמיתית שמי שידע אותה זה רק אלו שסובלים. ובכדי לתפוס את הנקודה הזו, צריך לבקר במקום ההוא, אחרת לא מבינים את זה. ומי שיושב למעלה, לא מבין את העיוות הזה. ולא יוכל לצאת לעולם מהמצב שלו. והוא המסכן האמיתי.

ובדרך כלל מזדרכו של עולם שכאשר הגלגל מסתובב, או אז החלשים יוצאים להיות חזקים, והם נשארים בתוך הגלגל הזה. ומדכאים את החזקים של אתמול.

והיציאה האמיתית היא לצאת אל העולם של ה', אל הצדק. וזו היציאה מהמעגל. לצאת מזוכך מן הסבל ולא להיפך.

ולכן יצא"מ היא הפירוש של שם הויה, כמו שה' אמר למושה. וזו השאלה של בני ישראל ושל משה, ולהבדיל של פרעה, מי ה'. והתשובה היא: יצא"מ.

ואם נשאל בן אדם, האם במציאות העולם מי שיהיה יותר הגון יצליח יותר בפרנסה. ומי שיהיה יר"ש יצליח יותר בחיים. יגידו לנו, שלא זה הנקודה. אבל זה הויכוח של משה רבינו עם פרעה. שהגילוי של ה' הוא שפועל בעולם.

ואצל אנשים פרטיים (ולא עם) זה לא יכול להופיע בצורה מוחשית כל כך, אלא רק אצל עם שלם, ולכן זה מופיע ביצא"מ. שמאז זה נמצא בהיסטוריה של העמים בעולם. וזה עיקר התורה. וכל הנביאים וכתובים מלא מהיסוד זה.

והויה אלוקינו, היינו שהיחס בינינו לבינו, כמו היחס שבין ה' לבריאה. אמנם בבריאה אין גילוי הויה אלא כוחו, ואילו אצלנו זה גילוי השם הויה בעצמו. שמתגלה אצלנו הויה. והיינו שמקור כוחינו הוא שם הויה. וכשדבקים בו מצליחים ואם לא לא. כי הרעיון הזה שיש ה' בעולם שהתגלה ביצא"מ, זה אנחנו.

הבריאה שהיא הכח של ה', יש בה הנהגה של כללי כח. ואילו העם שהוא הגילוי הויה הוא העומד מול כל כללי הכח ויכול להם, הוא גילוי הכח האמיתי של הגילוי ולא ככח נברא ונפרד.

וכל העולם באמת התנהלותו ההיסטורית אינה לפי הכללים של הויה, אלא של השרים. כלומר אף שהם עושים עוולות אינם מתפוררים מהר. להיפך לפעמים יצליחו מכך. מאידך אין להם קיום נצחי אלא חולף עם הזמן וירידת השר הזה ממקומו לטובת כוח אחר העולה.

ומכיוון שזו תפיסה אחרת לגמרי על העולם והאדם. שזה מפגש ממש עם גילוי ה'. לכן כמו שיפוי או סיני צריך לקרא את המהפכה הצרפתית שלש פעמים עד שיקלוט שלאדם יש משהו אחר שאין לו. כך להבדיל אא"ה צריך לקרא שוב ושוב את יצא"מ להבין שבאדם יש משהו אחר. שבעולם יש גילוי ה'. כדי שיכנס בלב האדם שם הויה

היינו הכוונה המקורית של הבריאה, העומק והנשגבות של קדושת ה', שזה מתבטא
כאן ביעוד ותכלית חירות וצדק. וזה סיפור של מהפך בכל המערכות.

גלות וגאולת מצרים

הנה בפועל עם ישראל יצאו לגלוית רבות גם לאחר יצא"מ. אולם ארץ מצריים זה משהו אחר ביסודו, מגלות בבל ואדום.

הנה רואים כי תרבות מצריים זה האנטי תזה של התורה, שכל יסוד התורה מתחיל "אנכי ה'" אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כביכול כששואלים לקב"ה מזה אלוקותך על ישראל, משיב אני ההיפך ממצריים. א"כ כל הגילוי שלו כאן, הוא ע"ג ההוצאה וההיפוך ממצריים.

והטעם הוא כי אופי מצרים הוא השקיעות המוחלטת בטבע, נתינת המוחלטות לטבע. ואילו הגלויות של האומות האחרות, אינם כך. וכמעט ולא התקיים "והשיבך ה' מצריים". ועל בבל לא נאמר שיש "תועבות בבל" כמו שנאמר על מצרים. א"כ לא נתבטל מאתנו יצא"מ, שהיא העלייה מהמצב של הגשמיות המוחלטת לעצמה.

ובחז"ל מבארים, שהצורך לפגוש עוד בד' מלכויות, הוא משום שמצריים היא השורש שלהם, וישראל לא יצאו לגמרי עד הסוף ממצריים. ולכן צריכים להתברר עם השרידים שלהם. וממילא יש לנו תפקיד של יציאת מצריים בפועל, מהטומאה שעדיין נשארה בעולם.

[ולכן דרשו בפרשיות שובבי"ם, לצאת מהשאריות של הטומאה שנשארה. ובדרך כלל כל הבעיות שיש לנו באופן כללי הם דברים אחרים, השייכים אל תרבות אדום וחולאיהם. ועל חטאים אלו עוסקים בתשובה בעשרת ימי תשובה, ומתאבלים עליהם בט' באב. אבל השורש של זה מתחת לקרקע זה השארית מטומאת הגשמיות של מצריים, ועל זה דרשו בפרשיות היציאה ממצרים].

ההתנכלות לישראל בכ"מ היא יוצאת דופן. ומבואר כאן כי התקרבותם למצרים, היא שמסבבת את השנאה. "ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף", כי בני"י לא ידעו ג"כ. ומתואר שמת כל הדור ההוא, ובני"י פרו וישרצו. כלומר שהאוירה הסתלקה, ועכשיו היה רק שירון שזה תיאור נמוך ורדוד.

[אמנם לאידך גיסא בפרשת המילדות מבואר, שפרעה לא מצא משתפי פעולה, כלומר קאפויים לא היה, יודנראט לא היה. הסבלות לא גרמו להם שימכרו את זהותם למצרים].

מכאן מתחיל לידת הגואל. וכאן כתוב בצורה סתומה, שהיה איש מלוי. ולוי הוא קצת מחוץ לשאר השבטים (כמבואר בברכות יעקב, וכמבואר לאידך גיסא בספר במדבר), ויותר מכך מבואר שמושה גדל בבית פרעה. והיינו כי אין חבוש מתיר עצמו, וצריך שהגואל יגיע מבחוץ.

וכאן אנו רואים את המעבר מספר בראשית לספר שמות: שהנה בספר בראשית נראה לכאורה שלוי הורחק ולא נשמע עליו יותר. [וכך אכן זה בשמעון]. ובשמות פתאום לוי מופיע כשבט הנבחר ביותר. כלומר: שמהדין של בראשית הוא לא שבט, ומהדין של שמות הוא הכי חשוב.

הדין של בראשית, זה הבריאה, [המציאות שאבותינו העמידו לפני ה' מרכבה לשכינה, וזה בא מהבריאה, "נעשו לו כליותיו"]. והדין של שמות, זה ספר מפעלות אלוקים. הבריאה ומפעל האבות הסתיים, וה' בא שהוא יעמיד את גילויו בעולם בכלים של האבות. [ע"י יצא"מ תורה ומשכן- שכולם דבר אחד]. "אתה בסמנוני, ואני בכבודי".

ומצד המסגרת של האבות שיעקב העמיד, לוי לא היה שבט. אבל מצד הקב"ה הוא בחר בו, היינו את האש הזו שמחוץ למסגרת, זה הכי קרוב לאש ה'. להיות מתווך. אמנם אינו מתאים מצד הכלים והמסגרת של האבות, אבל הוא המתאים מצד ה' לייצג אותו. שהם באמת לא שבט רגיל בין השבטים, בתוך עם ישראל. וכן כל ספר שמות זה ספר התגלות ה' בעולם מצידו.

ותרא אותו כי טוב הוא. רק על משה כתוב שנולד "טוב". וזה המשך הבריאה שכל דבר נברא טוב. כלומר זה בריאה מיוחדת. ובחז"ל כתוב שנתמלא אורה, והוא ג"כ הבריאה הראשונה. את האור כי טוב. והנה למשל אברהם אבינו נולד מתרח, ויצר עבודה יש מאין. משא"כ משה נולד מציאות יחודית. ומשום שנולד טוב נקרא טוביה – חז"ל.

ומה הביאור בזה שהיה טוב. בפשוטו הכוונה, שהיה טוב ומטיב. כל מהותו הייתה להיטיב. וזה התוכן של הגאולה. שלא הייתה ביוזמה של גבורה, אלא באופן של חסד ה'. וזה הלא פירוש שם הויה – שמיטיב לבריותיו [כמבו' בחז"ל וברש"י ורמב"ן]. וזה גם תוכן הגאולה – שזהו הגילוי וזוהי הצורה ללכת בדרכי ה'.

וכנגד פרעה שהוא איש רע, ומגלה דעתו לאורך כל הדרך שאפשר לעשות לאנשים מה שרוצה. בא הקב"ה ואומר שהטוב ינצח.

ומשה יונק מאמו, בתור מינקת פרעה. כלומר לא שינק מבית פרעה, אבל לא מאמו כילד שלה, אלא בשכר. והקב"ה עושה הכל באופן שיהא היתול מפרעה, וזה ההיתול כאן, שמשלם לאמו שתניקהו.

"ויבא אל הר האלוקים חורבה". מראה הסנה, הוא עניין גאולת מצריים, שהוא נצחיות ישראל הקיימים באש זו ואינו אוכל. וזה אומר שהאש אינה טבעית, וגם הסנה לא טבעי. היינו שגם השיעבוד וגם הגאולה, זה הכל מאותו האש. והקב"ה אומר לו: ששולח אותו לחזור לכאן (וזה לך האות וגו' תעבדון את האלוקים על ההר הזה). היינו שהשליחות היא להביא את בני"ל לקחת את האש הזו מכאן. וזה האות שהמראה הזה צריך להתגשם, שהאש הזו בהכרח צריכה להיות, וזה יהיה כאשר "תעבדון על ההר הזה". וה"עבודה" היא הכניסה לברית בקרבן כמבואר בפרשת משפטים. והאש הזו שבאה מסיני למשכן והשראת השכינה, היא האש הזו של מראה הסנה. וכל מעמד הר סיני אינו רק עמוד התורה, אלא היה באופן של עבודה. והלא נעקר יצה"ר מלבם כאמור בתורה "לבלתי תחטאו". [וא"כ שבועות הוא עמוד העבודה, אמנם החלק הזה התבטל בחטא העגל, ומה שנשתייר משורש זה הוא הלוחות שניות, שהם בפלפול שהוא עבודה כמבואר בספרי "ולעבדו בכל לבבכם". אבל השורש הוא מוהעבודה של הברית של הר סיני].

ואש זו היא התנור אש שכרת ברית עם אברהם אבינו. והנה כאן השתנה הייצוג של האש. שכאן האש מייצגת את בני"ל עצמם. והטעם לכך הוא שאחר העקדה הלא הקרבן עצמו עולה באש הזו ומתאחד.

ונמצא שאש זו מגלה כי עניין הגלות מצריים וגאולת מצריים הוא עניין אחד. שהאש של "אינו אוכל", היא עצמה מקור השליחות של הגאולה. כי זה שהגלות היא מצב לא טבעי, זה עצמו עניין הגאולה מכך. [וכמו שהאריך במהר"ל בנצח ישראל]. והכל הוא מחמת שיש כאן מציאות של אש בעולם וזה בישראל.

ואכן לארץ ישראל משה לא הגיע, כי זה ניתן להפרדה מעניין יצא"מ. משא"כ מ"ת לא ניתן להפרדה. ועל כך בא האות.

הנה משה נצטווה בכמה אותות לישראל ומצריים. וזה דבר שלכאן דומה לעניין החרטומים. וכמאמר חז"ל תבן אתה מביא לעפריים. ואכן זה סוג נבואה חדשה שלא היה קודם. נבואה שיש עמה אות. ורואים כה"ג גם בגדעון, אולם לאחמ"כ אינו מצוי.

והיינו שאופן נבואה זו עניינה הוא שהנבואה אינה דבר עתיד, אלא דבר המתגשם באופן ברור, וזה חיבור מאד חזק של הגילוי למציאות כאן. ואכן סוג נבואה כזו היא חלק מכל הרעיון כאן של שליחות משה. שהגילוי בא להיות נוכח במציאות. שזה כל הורדת המצוות בסיני במ"ת, שעניין האבות מתגלה כאן בארץ באופן של ידיעה ונוכחות מוחשית. וזה מקביל לכל אופי מצריים, שהם החיבור החזק לעולם גשמי. וכל עניינם סובבים סביב זה, וזה חכמתם. ועל זה בא כאן לומר שהשם הנכבד הויה הוא הווה עם הבריות בעולם הגשמי.

וכביכול אפשר לצייר שאמרו לו החרטומים למשה, שאברהם אבינו [שבא מאור כשדים] בא לפרעה אז במסר אלוקי אוניברסאלי מופשט, ולא בנוכחות אלוהית גשמית. אבל אתה מדבר כביכול בעולם שלנו על התערבות גשמית, וזה כבר התחום שלנו, ולא המיוחדות שלכם.

ולכן בגילוי של נבואת משה, כאן התחדש "של נעליך מעל רגליך". כי כאן התחדש שהמקום הוא קדוש. שיש אדמת קדש. ההתגלות הזו מקדשת את האדמה. [וקדושת הר סיני לא בטלה אלא היא עברה עם הלוחות והענן הכבוד שעל גביהם אל המשכן, ומשם נקבעה במוריה, ולא יכנס אדם להר הבית במנעלו וכו'].

וזה שאש ה' התגלתה בסנה, היינו שמכאן ואילך גילוי הוא דרך ישראל, דרך גלותם וגאולתם. וזה מה שנאמר כאן "אלוקי אברהם יצחק ויעקב זה שמי לעולם". ומציאות כזו תתכן רק משום שאין זה בגלל מעשיהם ובחירתם, אלא הם קבלו זהות כזו, וזה בעל כרחם. וישראל הלא הם נצחיים בלי רצונם, ואף כאשר הם רוצים להעלים ולהתבטל, אין הם מצליחים. כי נצח ישראל לא ישקר, כלומר מתגלה בהם הויה, בלי רצונם. זהותם כבר מזוהה עם דרך ה', וממילא פועלים בה כללים אחרים.

והלא יש כללי הפעולה של דברים הנמצאים כאן בעולם. ולאידך גיסא יש כאת כללי הערכים והאידיאלים בעולם, שהם שונים מכללי הנמצאים הפיזיים. וישראל נהיו שייכים לכללים האלו, ולא לכללים של המציאויות הפיזיות. ולכן אף שבתוך חייהם נראה שהם יכולים לבחור להפסיק לגלות את רצון ה' וכבודו. אבל הם חיים בתוך

מסגרת מציאותם, ואינם יכולים לצאת מהמסגרת. ואם רוצים ח"ו לצאת אז רואים את זה בבירור, שזה לא מצליח. כמו"ש בחימה שפוכה אמלך עליכם.

ונשאלת השאלה: אם הגילוי הזה התגלה כבר בסנה. א"כ למה תמיד מתחילים לתאר מהגילוי של יצא"מ ולא מהגילוי של הסנה.

אמנם התוכן של שם הויה, זה שהוא מתוודע לבוראים ומתגלה בעולם. ולכן מה שמושה ראה כאן זה מראה נבואה, שהוא בבחינת העולם העליון. הוא ראה את שורש ישראל שבאמת זה כך. אבל המימוש והנוכחות במציאות, שזה כל עניין שם הויה, זה בגילוי בעולם שזה רק ביצא"מ.

אמנם באמת כבר האריכו שיש כאן בחינות שונות, שמראה הסנה חלוק מברית סיני. שהסנה הוא קיום הברית של האבות, והוא המשך בין הבתרים. וברית אבות זו לא תלויה בעם ישראל. ולכן לא מוזכר בה מצוות. [רק באבות מוזכר מילה. וכאן במצרים מוזכר הזעקה לאלוהים אע"פ שלא מלו, אבל היו נבדלים]. ואילו הברית של סיני הלא עיקרה המצוות וכל כולה תלויה בבחירת ישראל. וכתוב כמה וכמה פעמים אם לא תשמעו יהיה כו"ב.

ולכן כשמדברים על התורה לא מזכירים את ברית בין הבתרים המתגלה בגילוי הסנה. כי הגע עצמן דרך משל דא"כ כביכול יאמר האיש הישראלי, "כמו ששם התגלה אלינו בלי שעשינו כלום, כך אני לא חייב גם עכשיו לעשות". כלומר הגילוי הזה הוא על בני ישראל ולא אל בני ישראל.

ובהר סיני נאמר שאנחנו צריך לקיים את האש הזו, שאם לא כן, זה יחזור למצב שהאש תעמוד בסנה, שזה מה שקורה בגלות.

ואכן המועדים של גאולת מצריים והברית וההשגחה שבמדבר, זה דברים שנקבעו לנצח. היינו שאינם תלויים כבר בבחירת ישראל. אם נקיים את המצוות או ח"ו לא. כי זה כבר נצחי שלא נחזור יותר למצריים. [ואכן סוכות זה חג על המדבר, כי שם אנחנו אחוזים מצד הנצחיות]. אבל ארץ ישראל אכן תלויה ועומדת מיתלא תלי וקאי, שאם נחטא נגלה ממנה, ולכן אין על זה מועד.

עשרת המכות

נאמרו במכות פירושים רבים מאד. על סדרם ומשמעותם וחידושים והדרגתם וכו'. ומחמת רוב השיטות והרעיונות המתגלים במכות, קשה לנו לראות סדר ברור.

ובעיה נוספת יש לנו בלימוד המכות, שעניין כל פרטי ההוכחות לסוגי ההשגחה והשליטה, בסוגי מיני האלים, איננו מבינים כ"כ הנדון, משום שאין לנו הכרות עם הע"ז, ופשיטא שהשי"ת שולט בכל.

ונראה שיש כאן מהלך פשוט מאד, שממנו אפשר לבאר לנו את הבנת הדברים. ויסוד הדברים נמצא בראשונים כאן.

ונקדים שבצורת סדרי המכות, נראה שיש כאן איזו צורה מסוימת, מבלי להיכנס לתוכן הדברים ולמשמעותם האמיתית.

שהנה סדר הדברים נראה: שהיאור הוא ראש וראשון להתקלקל. ואחרי שהוא הסריח, אז ממילא התוצאות ממשיות. וממילא כל דרי היאור יוצאים החוצה, ופרו ורבו. ותמלא הארץ צפרדעים. ולאחמ"כ ותבאש הארץ. וממילא מתמלא הארץ כינים. ואחרי שהתקלקל כל שרשרת המזון, והארץ רחשה והתעפשה. אז החיות יצאו ממקומם, ובאו ונדדו, ומלאו את הערים. [וי"א שערוב הוא יתושים ורמשים המזיקים, ובדאי מקומם בשלב זה]. ולאחמ"כ כשהחיות יצאו, בא הדבר. ואז הבהמות נפגעות. ונהיה מחלות באדם, כשחין וכיו"ב.

והנה רואים כאן סדר שעוברים בהדרגה מהשורש של הארץ יותר למעלה עד שמגיעים לאויר. וכעת התקלקל האויר. ומזה עלה הקלקול עוד יותר למעלה. ווהגיע סערות, וברד כבד. ואז הרוח מביאה ארבה, ותחשך הארץ. ואח"כ נהיה חשך גמור מקלקול השמיים וחרדתם.

והנה ידוע שאין שום סתירה בין כל ההסברים הכביכול טבעיים, למשמעות המכות האמיתית. וכל אחד מבין שאין זה פחות נס אם הרוח הביאה את הארבה, וכיו"ב. ופשוט שהדברים הם שידוד כל סדרי עולם.

וכל התיאור הכביכול טבעי, הובא כאן רק כדי להבין את המבנה והצורה של הדברים, איך הם נראים לאדם שמקבל את כל המכות האלו בארצו. כלומר שאין זה סתם

מכות מפה ומשם, כאדם שמרביץ לחבירו ברחוב. אלא יש מבנה שיש לו משמעות פשוטה.

הנה ההתחלה היא מהיאור המשפיע. עובר לארץ. אח"כ החיות. ואח"כ בין הארץ לשמיים, באויר. אח"כ השמיים כועסים ומשתוללים. ואח"כ נחשכים. [וכמו שרצו ישראל שיהיה בחורבן ביהמ"ק (כמבואר במדרש ובקינות), כי כך זה נראה כשהשמיים כועסים].

כלומר, מתחילה הפגיעה היא בארץ מצרים. ערוב זה פגיעה בעיור. במבנה האנושי. כי כשאין ארץ, השלב הבא הוא שמתמוטטים הבתים. כשלחיות יש ארץ הם לא נמצאים בבתים, אבל כשהארץ נרקבת אז כל המבנה האנושי עליה ממילא מתפורר. ובשלב שלאחמ"כ כביכול גם השמיים בנויים על הארץ, ולאט לאט גם הם נהרסים ונחשכים.

ומה המסר האלוקי במבנה זה: בכדי להבין את המשמעות, יש לראות את האריכות בזה הנביאים ובכתובים. ובנביאים רואים שמדברים בעניין זה לא רק במה שמדובר מפורש על המכות, אלא עניינים רבים בזה הם ענפי התורה. ולמשל כל דברי הנביאים על יום ה', שורשם בתורה בהופעת ה' במצריים, והם בשבילינו כמו פירוש על יצא"מ.

"פור התפוררה ארץ והתנודדה כמלונה וכבד עליה פשעה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא מרום במרום ביום ההוא יפקוד ה' על נחש בריח" וגו'

רואים שבהופעת ה', הארץ קורסת תחת פשעה. רוח סערה ואש, ואח"כ ה' בא בקול דממה כאלוהי בסיני. וכמכת בכורות.

"אלוק מתימן יבוא, לפניו ילך דבר, ויתפוצצו ההרי עד, הבנהרים חרה ה', וכו', יחילו הרים, שמש ירח עמד, יצאת לישע עמך, דרכת בים סוסך". עיי"ש באריכות.

"ה' בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החרים .. הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו"

ורואים שכל זה מיוסד על יצא"מ. והעניין הוא שכאשר הקב"ה מגיע לא נשאר שום דבר מהמציאות הקודמת.

היינו שיצא"מ זה מהלך נגד הבריאה, ואין שני מלכים מולכים בכתר אחד. וזה צורה תמידית איך הקב"ה מתגלה ב"יום ה'". ויש לזה סדר "תפאורה" שלמה, בפירור הארץ, ובהתנענעות השמיים, ואח"כ חשך וקול דממה.

אמנם יש להקדים כי יש כאן באמת תפאורה שלמה שהמצרים בנו להם בעולם שלהם לפני כן. בעולם שלהם יש סדר בריאה שלם יציב ובנוי. שזה כל עניין תרבות מצריים, שיש כאן יציבות מיוחדת של סדרי העולם, וחכמי מצריים יודעים איך להשתמש בזה. ועל כן ההופעה של ה' לא באה על רקע ריק. אלא יש כאן פירוק של הבניין המצרי שלב אחרי שלב. והפירוק עצמו הוא הוא בניין התפאורה החדשה.

והמבנה של המצרים, זה מבנה הטבע, שהוא מבנה האלים, האלים של הטבע, אינם על הרים גבוהים. אלא כל כוחות הטבע, מהחיפושית ועד היאור, כל אשר בו כח החיות והתזוזה בטבע.

וכשם שאברהם שבר את הפסלים, [ששם בבבל הרבו במסכות בצורת אדם, כי זה עניין התרבות הבבלית כמבואר בנביאים, ולכן את זה האדם שבר]. כך כנגד זה בא הקב"ה לשבר את אלילי הטבע של מצריים.

ויש כאן מבנה רב קומות, והקב"ה מתחיל מהקומה הראשונה לפורר.

מקור החיות הוא הראשון. ודרך זה מתהפכים כל הקומות, וכך נהיה התפאורה של יום ה'. וכל החיות האלו בדרך, ידוע שהם האלים המצריים, קומות כוחות הטבע שעבדו להם. א"כ יש כאן צורה של גילוי ה' חדש מתוך הבריאה, ע"י היפוכה.

ובד"כ שם הויה מתגלה כמשפיע שפע ומתחבר לברך העולמות, וזה גילוי על ישראל. אבל ההכנה לזה. היא ההתפוררות מול הופעת הויה, וסדרי ההתפוררות, הוא סדר השתלשלות הופעת ה' על הבריאה. וזה מקביל לעשרת המאמרות ולסדר הבריאה.

וכאן רואים שהמציאות כשלעצמה, מתנגדת להופעת כבוד ה'. ובגלל שהיא מלאה טומאת מצריים, זה מתהפך בכזו צורה חריפה, מבניין הטבע להתפוררותו וגילוי הויה דרך הבניין החדש.

"לאחזו בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה. תתהפך כחומר חותם ויעמדו כמו לבוש".

והנה רואים הבדל גדול, שבנביאים, זה נראה זרם ששטף ועובר ואילו במכות זה מסודר כמבנה עם סדרים.

ולכא' הטעם, כי אחר שה' יוצא לדרך, זה בשטף עובר. אבל כאן במכות מצריים זה ההכנה קודם. ולכן זה במו"מ עם פרעה, שאם הוא רוצה, הכל יבא בדרך של בניין. ולכן ההכנה היא בכללים ולא בשטף, כי כאן זה הבניין.

[ויש שינויי פרטים במכות. ורואים שכשההכאה היא על חפץ מסוים, אז אהרן הוא המתווך. היינו כשההכאה היא בעפר הארץ, וכיו"ב, כי אהרן הוא המתווך בין משה לבין הגשמים. אבל כשההכאה היא על מצריים בכללות, אז משה בעצמו עושה.

ובמכה השלישית זה על החלק הבריאה עצמו, כלומר: על הארץ, על האויר, ועל השמיים. ויש שלש חלקים בכל חלק: היאור הוא השורש, אח"כ הצפרדעים הם ההמשך, ואח"כ הארץ עצמה. וכן באויר ובשמיים].

והנה בשפ"א מקץ, כ': "שעיקר נקו' היהדות שה' קרוב מכל קרוב ורחוק מכל רחוק". כי מחד הקב"ה יורד עד פרטי החיים של האדם. וכן כל רגע חיים הוא בעצם שיחה עם ה'. כל דבר שקורה, היינו הקב"ה מדבר ואתה שומע, וכל מעשה שלך אז זה דיבור שלך והקב"ה שומע. ובאמת חצי מהאדם זה הריחוק שלו, ולכן קשה לו להיכנס לדיבור הזה. ומאידך ה' הוא הקדוש והנורא, גבוה מכל גבוה.

ואמנם מדת הקב"ה שהוא "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח". וכשהאדם מרגיש קרוב, אז סימן שהוא רחוק.

כי ה' קדוש ונבדל. וכאן ביצא"מ הקב"ה בא להיות עמו, כמו שאמר. אהיה אשר אהיה. וה' להיות" הזה כאן, הוא בעצמו התיאור הנזכר בחבקוק של "ה' שמעתי שמעך יראתי". ואם זה לא באופן הזה. אז אין שום קרבה. היינו שהריחוק לבד זה זרות, וקירוב לבד זה חילול. וכשהאדם לא שובר את הטבע שלו, אז הקב"ה לא שוכן. הלב נשבר הוא המקום שבו ה' שוכן. ולכן זה רחוק מכל רחוק וקרוב מכל קרוב. וזה המהלך שהגאולה היא דרך הנבראים, ואז א"צ מכות, כשיש לב נשבר.

והנה כתוב ביחזקאל, שישראל לא היו ראויים ליצא"מ, וה' עשה "למען שמו". א"כ הגאולה כאן אינה דרך הנבראים, אלא רק ע"ג הבריאה עצמה. ממילא צריך מכות ומהפך.

וידוע שהכל כאן מחזה של משחק מהרשע. ולא זו בלבד שזה שחוק מפרעה. אלא יש כאן מהלך של מחזה מהטבע שהוא עצמו האלים של פרעה. שהפירוק שלהם בצורה מתוכננת, מראה שיש כאן השתלשלות של כוחות חלקיים ותלויים, שכולם תלויים במקור. וההיפוך שלהם זה בעצמו צורת הופעת המקור.

ומה שהתבאר בראשונים שיש כאן במכות סוגי השגחה ושליטה. הם הם הדברים, כי מראה הופעת ה' על הבריאה, מורכב מכל החלקים האלו.

ולכאן' במכות שלא כתוב הבדלה, בפשוטו משמע שנשפך קצת מן הצד גם על ישראל (ועיי' בזה בראשונים כאן). והיינו כי מי שהיה חבר עם המצרים, ממילא נשפך עליו גם קצת. וכיון שבני ישראל נמצאים במצריים הם בבעיה, כי ארץ מצריים היא ארץ שמתפוררת. וכשאנחנו מרגישים שכאן זה המקום הטבעי שלנו, אז אנחנו דורכים על אדמות מצריים.

וזה חבלי משיח, לשבור את מסגרת העולם, שיתאפשר להביא, מציאות חדשה. וזה עניין הפרשה לעיל, שהתחלת הגאולה דוקא ע"י קושי השיעבוד. והקב"ה ביאר למשה, שבגלל שזה מהלך חדש של הקמת הברית, ממילא חייב לבא מהלך של היפוך שמתנגש עם העולם של פרעה, וממילא בהתחלה יש התנגשות והרעה במצב. ואצל אברהם היה רק אנכי מגן לך, והמכות רק שחררו את שרה. אבל כאן המטרה זה לחדד את הצדדים יותר וליצור עימות באוקטבות הגבוהות ביותר. והיה יכול הכול להיעשות שחרור ע"י לחץ חד פעמי גדול, אבל לא זו המטרה.

ולכן רואים שלאורך כל הדרך, הקב"ה לא נתן לפרעה סולם לרדת מהעץ, ומשה לא מתעקש ולוחץ על פרעה, אלא אומר והולך. ויכול הלא להשאיר את המכה, אבל הוא מעדיף שהתהליך נוסע. ואתה פרעה או שתודה ותחתום על הכל כמו שה' מכתוב, או שתהפך לחלק מהמשחק עד הרגע האחרון. הקב"ה לא בן שיח של פרעה, אלא הוא מראה איך הכל מראש היה משחק מכור, ופרעה מגשים בעצמו את רצון ה'.

[והתבאר באריכות במק"א שהמהלך של יצא"מ היה בנין ארוך, שסופו הוא שכשפרעה סוף סוף מחליט לשחרר את בני"י, הוא מוצא אותם מותניכם חגורים, פתאום הוא מבין שלא צריכים את האישור שלו, הכל היה משחק, ואז הוא מבין ש"עבדו עליו" מתחילה ועד סוף, הוא כל הזמן חשב שהוא משחק כאן תפקיד, "כן מסכים לא מסכים", עכשיו הוא מבין שהכול היה "מכור" מראש].

כידוע היה סיבות רבות לגלות מצריים, וכאן צריך לצאת מכל אלו. ולכן לא מייד כשבנ"י מתפללים זה נשמע ומתקבל, כמו שלכאו' משמע בפרשה הקודמת. ואע"פ שהקב"ה רוצה להוציא, אלא שעונותיכם היו מבדילים.

ואמנם המכות הם חלק מהתהליך הזה. ובמקביל לזה, יש כאן את כל הנבואות למשה. שמשה הלא סירב כי ראה שזה לא פשוט וכמבואר בפרשת שמות. שראה שלא באמת ראויים לכך, וזה דבר בעייתי ולכן לא יצליח. והקב"ה מעמיד כאן כמה וכמה נבואות כלומר עניינים של הוצאה, שיהיה הוצאה אע"פ שבכללי ה' זה לא אמור להיות יציאה. וכמבואר ביחזקאל.

ובאמת רואים בהמשך התורה שבנ"י לא רצו לצאת ממצריים, וזה כל הסיפור של בנ"י אח"כ. הם לא קבלו את יצא"מ במלואה. אמנם היה התערבות אלוקית, אבל א"א לשנות אותם בכח. קשה לקבל את המהלך של פירוק הטבע מלמעלה.

וזה ג"כ החפזון, שאנחנו פועלים לא לפי מצבינו, גם היום, שהלא כך היא כל התורה בישראל, שהיא מעלה אותנו והיא לוקחת אותנו, ואנחנו עם קשה עורף, ונאמנים ללקיחה הזו.

אמנם מאידך, הגילוי הזה הוא השורש לכל התורה והמצוות. שהם משלימים את העבודה של הגאולה, להביא לתיקון. וכל זה בנוי ונמשך מהגילוי הזה שאפשר לפרק את הבריאה ולמצוא יותר אם רק רוצים. וזה כל השאלה, האם מבינים שצריך רק להצטרף להזדהות עם הצד הזה. וזה מצוות "למען תספר", כלומר שלנו יהיה את הסיפור הגדול, שנזדהה עם זה שהבריאה מתפרקת. ושהקב"ה מסובב את כל הסיבובים.

בעניין אלילים ופסל מסכה

לכאור' נראה כי יש שני כיוונים של ע"ז. האחד הוא ה"אלילות" והוא לתת לחסר מעמד אלוהי. והשני הוא העגל "מסכה" והוא לתת לאלוהי מעמד חסר.

והסיבה שהאלילות כובשת את יצר לב האדם, כי החיים שלנו כאן זועקים שהם ממשות לעצמם, ואילו לייחס הכול לגבוה מעל גבוה זה מאמץ ההולך נגד כל טבע האדם. ולאיך גיסא ה"מסכה" מפתה בכך שהיא מסלקת את קדושת ה' שהיא שוב מאמץ נגד הטבע.

אפשר לומר כי האלילות היא נתינת לגיטימציה לריחוק מהגילוי האלוקי. והמסכה היא התפשרות עם הגילוי שלא יהיה כ"כ נשגב ומרוחק. יחס של קירבה גדול מדי. הגשמת הגילוי.

אם נתבונן בזמנינו, הרי מאז שנעקר הע"ז, עבר מוקד ההתמודדות אל תוך האדם עצמו. וגם האלילות והעגל מסכה עברו פנימה.

לכן בעולמינו יש מחד התופעה של הרציונאליות המסתגרת בבועתה, ומתעלמת מהגילוי האלוקי. כמו כן השאיפה האנושית לראות את כל תמונת העולם כמציאות חומרית שאינה מבטאת רצון אלוקי. ומאיך קיימת התופעה של לקיחה של הגילוי האלוקי הורדתו והגשמתו לאיזה דבר מסוים כאן. [וכדברי הגר"א על ה"אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילידתיני"].

שתי התופעות פוטרות את האדם מהמתח שבין האלוקי לבין האנושי. ושתיהן נותנות לאדם מעמד של בעלות על המציאות.

הע"ז היא שורש כל ההתנהגות האנושית שאינה בדרך ה'. כהקבלה לכל דרך ה' שהיא ההמשך של אמונה בה'.

אמנם נושא הרצון להשיג שפע והצלחה בעולם, אינו עצם הנושא הראשוני של העמידה כלפי האלוהות. אלא הוא השלב השני באדם. כלומר עצם תפיסת העולם המאמינה או הזרה היא העומדת במוקד הזהות של האדם. ומשפיעה על כל חייו. ולאחר מכן ישנו עניין ה"עבודה". שזהו השלב שהאדם רוצה לעבוד ולהשיג ולשנות ולקבל, ולפי האלוהים שלו, כך הוא כיוון עבודתו. לא העבודה קובעת את האלוהים אלא להיפך. כלומר לא לפי שרוצה עבודה קלה לכן בוחר לו אלוהים נמוך ורדוד.

אלא לפי שמתחילה יש לו ייחס רדוד בכל מציאותו כאן, שאינו מייחס אותה אל ה', ממילא מתעורר בו אופני העבודה לכיוון הנמוך שבו הוא קבע כבר את כל כיוון חייו.

ודווקא בישראל לא עבדו ע"ז אלא בשביל להתיר להם גילוי עריות, כי באמת כיוון חייהם היה אמיתי וגבוה, כי הויה היה אלוקיהם. ורק היצר אשר הם זונים אחריהם, כי עם קשה עורף הם, כי ההמיר גוי אלוהים וגו', הוא שמעורר אותם לאופני עבודה מתועבים, וממילא גם מתייחסים לפסל שאינו לפי רמתם שלהם כלל וכלל.

ולכן אפשר למצוא דעה [אף שאינה עיקר בפוסקים] כי ע"ז בשיתוף מותרת לגויים. כי עיקר הנקודה איננה העבודה שלהם. ובאמת הגויים אינם מושגחים אלא נתונים לשרים, וכדכתיב אשר חלק להם. ואף שבוודאי אין השרים בעלי רצון עצמי ח"ו, אבל כנראה השייכות אליהם יש בה מקור לשפע, כמו השייכות למזל מוצלח. וכמובן בחז"ל.

ולכן אין הנקודה העקרית באמונה ולא אלילות, ששייג האדם את השפע מהמקור השלם הנשגב והצודק, כי זו באמת מעלה מיוחדת רק לעם הויה. אלא הנקודה הבסיסית היא (לא עניין ההצלחה) אלא עניין החובה.

כלומר שאם יש רצון עליון של בריאה, ממילא יש חובה ללכת בבריאה ביושר ברצונו. וזו חובה בסיסית לכל מי שלא רואה בבריאה אוסף של רצונות מעורבים. ועל זה התביעה מהגויים, שיש כאן חובת יושר.

ולהבין ולייחס את כל הבריאה, ואת האדם בתוכה אל הרצון העליון, שהכול חי כאן מכוח הבורא, והכול ברצונו, ולתכליתו. זהו האמונה המחויבת בשכל רגש נפש ומצפון, והאלילות היא הבריחה מכל זה והעמידה כאן כלפי הכוחות המוחשיים.

ואילו מישראל התביעה היא שלא ילכו כלל לקחת שום שפע מהשרים, כי זו זנות ובגידה באלוהיהם. וכן שלא ימשיכו שפע ע"י הגשמות האלוהות במסכה, שגם זה סילוף בכל גילוי קדושת הויה. [וממילא גם בחינת בגידה של ע"ז].

והרבה יש להאריך בעניין זה, שהתורה לא כתבה בתחילה את עניין ההטבה שה' הפץ להיטיב לנו, אלא את עניין האמת שהוא אלהינו וזו המציאות והוא קדוש. ורק לאחר מ"כ בספר דברים פרשה שיש כאן באמת את תכלית ההטבה, הנובעת מכך.

היינו שנקודת הזהות וההכרה הפנימית היא הקודמת, ולאחמ"כ אופן הפעולה בעולם, שזה עניין העבודה. ולאמ"כ ההטבה. כי אי אפשר שהעבודה תהיה מתוך רצון שיהיה לנו טוב. אלא למען כבוד ה' שהוא הדבר הנעלה והמחייב.

ולכן לכאן יש לעיין למה רבינו הרמב"ן תלה את העיקר בעניין ההשגחה הפרטית. ובאמת שאר מוני העקרים לפניו לאחריו לא מנו עניין זה כעיקר כלל. ויותר יש להפליא, שהלא התורה"ק לא האריכה כלל בעניין ההשגחה הפרטית אלא ההיסטורית הלאומית, ואיך יהיה זה העיקר.

ולכן נראה לפרש כוונתו שהעיקר הוא עצם זה שיש התערבות ניסית בתוך העולם הגשמי, שיש קשר ושייכות אל הויה. ושלא כדעת אריסטו. ולכן אין חלק בתורת משה למי שלא מאמין בזה, כי זה ההבדל בין ההשתלשלות הפילוסופית אריסטוטלית לבין תורת משה.

ולאמור מה שיסד הרמב"ן כעיקר הוא השייכות והחיבור שיש בין הגשמיות לבין הנהגת הנס בשם הויה. שזה הקוטב שעליו תיסוב אמונת הויה. שה' הוא קדוש אבל מאידך הוא המתחבר ברצונו לעולם הטבעי.

ועוד יש להאריך הרבה בעניין ההשפעה של האמונה ולעומתה האלילות על האדם, שזה העיקר מה שיש בזמנינו אחרי עקירת יצרא דע"ז. ואעיר רק פרט אחד, כי ידוע שבמדבר היה ניסיון בהבנת יכולת ה' וגם ניסיון של בשנאת ה' אותנו. היינו מחד ריחוק העולם מה' בחינת ע"ז, ומאידך תפיסת ה' כחסר בבחינת מסכה. ולעומת זה בבית שני, היה ניסיון של תרבות יוונית היינו בחינת ע"ז, ריחוק חיי האדם מהויה. ומאידך שנאת חינוס היינו שתחת לייחס את השנאה להויה באופן ישיר, תופסים את דרכו כשנאה. והם המקבילות שבתוך האדם לדרכי היצרא דע"ז.

הצדק וידיעת ה'

ידוע הנידון מהי נקודת הקשר בין "יושר וצדק" לבין "ידיעת ועבודת ה'". ויש הנוטים כי ההגדרה היא שללא ידיעת ה' בלתי אפשרי "יושר וצדק" אמיתיים.

אמנם ביאור זה מעמיד את הצדק כמטרה לעצמו, ואת ידיעת ה' כאמצעי. מה שא"א לאומרו. בוודאי שאי אפשר לייסד קביעה מהפכנית כזו על הפסוק רק אין יראה אלוקים וכו'.

בוודאי שתכלית האדם היא ידיעת ה', דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים, והאריכו בו חז"ל, והראשונים הפילוסופים הושוו בזה עם המקובלים. ואם אכן התכלית המקווה לעת"ל הוא ידיעת ה', וכל העולם כאן הוא אמצעי לתכלית הזו, למה שכאן בעולם תהא ידיעת ה' רק אמצעי.

קנצי למילין. באמת רבים האריכו בהגדרת המקום של "עשות משפט וצדקה" ביחס אל "כי אם ליראה ולאהבה" וכו'. ואמנם בפסוקים מבואר כי דרך הישר והטוב היא היא דרך ה' ורצון ה'. כלומר כי אין כאן שני דברים נפרדים, אלא בכח ובפועל. היינו: הצורה של העולם לאור הרצון העליון, לאור המידות העליונות, הוא המשפט וצדקה. ומאידך ההכרה של הרצון העליון כיסוד מהות האדם עצמו היא היא מהות האדם, והיא הייראה והאהבה והדבקות.

ואם נתבונן מצד השכל, הרי כל החיובים של יושר צדק ומידות, כולם קדושים וכולם אהובים. אבל אין הם אלא אלילים ועבודת שרי מעלה. חלילה לנו מלעבוד לערכים ושלל רעיונות. דבקות פנימיות האדם בערכי הצדק והצדקה, אם היא בהם עצמם ולא בשרשם המאוחד - אין הבדל גדול בין זה לבין ע"ז.

אלא אם כן אנו מבינים, שכל שלל הרעיונות האלו, הם חלק וענף מהאחדות העליונה השלמה והנשגבה, שהכל גילוי של הרצון השלם. שכל העולם הוא חלק מרצונו, והרצון שלנו הוא ג"כ חלק מכל זה.

וגם המהלך שכל הערכים הקדושים הם מחייבים את האדם, אבל אין קשר בינם לבין המציאות הגשמית, הרי זה שתי רשויות. וזו אמונת הפרסים.

ושורש אמונת ישראל בהויה אלוקינו היא שהרצון העליון השלם, הוא הוא המתגלה
בבריאה הגשמית. ולכן יש עבודה אליו. כי הגשם [שלנו ושל הטבע] מחובר ומקושר
אל הרצון של הגילוי.

הרבה יש להאריך בנושא זה, שהוא מיסודי תורתינו, ולא באתי אלא להוציא מלבם
של המעמידים את ידיעת ה' כשומר על הערכים של צדקה ומשפט. וה' יזכינו להגיע
מהמשיא ומתן לאמיתתה של תורה, ולשפה ברורה בין יושבי ביהמ"ד, לקרוא יחד בשם
ה' ולעבדו שכם אחד.

בעניין שמות ה' יתברך

הנה עניין שמות ה' שמשנתנים מפרשה לפרשה, אינו רק מחמת שיש הנהגות שונות, וכן מחמת שיש לדבר אל ה' בשמות שונים. אלא עניין השמות הוא גם שהם הם המידות של ה', שבהם נצטוינו ללכת, כי הם דרכו בעולם.

והשמות הם גם יסוד העקרים של האמונה, כי המחשבה איך בכמה פנים אנו מגלים את אמיתתו יתברך, היא היא מחשבת העיקרים של האמונה בכל חלקי וסדרי העולם, [והאריך בזה בתחילת ספר רעה אמונה].

ובאמת כל יחס האדם אל ה' וממילא אל העולם כולו ואל עצמו ורעיו, תלוי באיזה שם משמות ה' הוא משיג אותו. ואפשר לראות זאת גם היום בלשון העם איך הם קוראים אל ה', שזה משתנה מעם לעם.

ובחז"ל האריכו במידות ה' ומאידך במידות המחוייבים מצדינו, כי מה שהיה הנהגות גלויות אצל הנביאים בבית ראשון, נהיה בזמן ההסתר פנים למידות בתוך הלב.

ולאחר מכן האריכו המקובלים בספירות, והם הם ההנהגות וסדרי השמות המבוארים בתורה, אלא שהושגו בחכמת הקבלה באופן של הנהגת כל העולם בסוד וסתר עליון. וזה כחלק מגאולת בית שני שביארו הקדמונים שאז שם הויה בא להיות מגולה ביחס לכללות המציאות.

וגם בתושב"כ, אין השמות רק סידור נכון של ההנהגות המשתנות בלבד, אלא זהו המוקד של כל הסיפור בתורה, וכל המתח הנורא הוא שבתחילה היה ה' אלוקי כל העולם ושם הויה ושם אלוקים היו מאוחדים. אבל לאחר החטא נפרדו ומזה יש פרשיות חלוקות ומעורבות בכל המהלך של החיבור יחד. עד שנודע לישראל ונהיה הויה אלוקינו. ומשם ואילך כל הסיפור והמתח הוא איך ישראל במעשיהם שומרים על אלוקות הויה עליהם שלא תיפרד, עד החורבן ושיבת ציון שנתהווה גילוי מחודש.

ובאמת כל יצא"מ הוא פירוש התורה על שם הויה, שכל המהלך הזה של לגאול ולהתגלות וכו' הוא פירוש שם זה כמבואר בתורה. וכל מה שאנו יודעים את ה' הכל הוא דרך המהלך הזה של גאולת מצריים, והוא הפירוש שלנו לכך, ומתוכו גם נחצב הפירוש של הגאולה כמבואר בדברי חז"ל על הגדול הגיבור והנורא שחדשו אנשי כנה"ג.

ויש בו ג' פירושים עיקריים, האחד של עשרת הדברות והמשכן, שהם הויתו עם ישראל. והשני של יג' מידות והגילוי מאהל מועד באש, שהוא קדושתו ונשגבותו על העולם. והשלישי של פרשת שמע ומצוות פרשיותיה, שהוא אחדותו השלמה.

ובביאור שם אדנות כנינוי לשם הויה, היינו כי אברהם הוא שחידש שה' הוא אדונים על בני האדם, ולא רק בורא. היינו שאנו צריכים לקבל עול מלכותו לגלות כבודו בעולם, כי תבל סטה ממסלולו, והוא דובר שקרים.

והשם הזה של אדנות הוא המבטא את ההשגה של שם הויה, כי חובה עמוקה זו היא מימוש של שם הויה ולא של שם אלוקים. ולכן במקום שאסור להזכיר את השם המפורש היינו שאין בו השגה ישירה אלא השגתינו היא דרך הקבלת עול המלכות, שהיא ורק היא מחברת אותנו אל הויית ה'.

המשך עניין השימור המבואר בחוברת חלק א' עיי"ש:

פסח מצרים

הנה האריכו לבאר שפסח מצריים נאמר לא כהבאת קרבן, אלא כחג על הבתים וכו'. ולאחמ"כ הוא נהיה קרבן ה', ומהו החג של המשפחות והעדה, כבר התבאר שכל תכלית וסוף גלות כור הברזל, היא להיות "כלי" למתן תורה, כלומר שהלאום של ישראל במצריים, היה רק הנבדלות המצרים, שלא שינו, משכו ידיכם מע"ז, אבל שם ה' לא ידעו. א"כ היו נבדלים לתוכן לא קיים. והנבדלות הזו מהעולם, שהיא בתי ישראל, היא כלי של האור הנשגב של היש הבלתי מושג (אלא בשלילת היש הנדמה כקיים). שהכלי שלו היא הנבדלות מהיש העולמי הקיים. 13

וא"כ זהו פסח מצרים, שהדם על המשקוף על הבתים, וזה ההתבדלות מן החוץ, וזה המזבח. ולאחמ"כ בפסח דורות לא תוכל לזבוח באחד שעריך, הכלי יחד עם האור, וידעו בנ"י כי אני ה' וגו'. 14

וענין הפסיחה האריכו שצ"ב המרכזיות של הדילוג. ואמנם במצרים לא היה חג של ביאת השכינה, כי לא בא אליהם במצרים, ולא ידעוהו. רק "ועברתי בארץ מצרים" לשון עברה וכעס. כי העולם לא רוצה להפתח לגילוי ה' ממילא יש התנגשות. ובתי ישראל שהם הנבדלים, אינם במצריים, יצאו מן הכלל, הם בדילוג. ואין זה מצד סדרי העולם וההשתלשלות ודרכי הכוחות והתכניות האלוניות של הבריאה [שיש לה

¹³ וכמו הרבה יהודים היום שהתוכן היהודי היחיד אצלם זה לא להתחתן עם גויים ולהקבר בבית"ק יהודי. וזה גם מצוות ברית מילה, לא מצוות עשיה בן דעת, אלא ברית אברהם, להיות כזה. וזה המציאות הערטילאית שצריכה שימור, שלא קימת בעולם, כמו שהתבאר לעיל. ולכן היא יכולה לקבל את התורה, כי שומעת את הדברות ברובד השמימי. ואילו אדם אחר, שיש לו גוף מן האנושות. הרי תוכן הדברות יורד אצלו לעולם שונה וזה לא התורה.

¹⁴ ובתחילת הפרשה "החדש הזה לכם וגו' דברו אל כל עדת בנ"י וגו' משמע בגלל שזה החדש הראשון, לכבוד זה צריך לעשות זבח. וזה הנקודה ההתחלתית, שאח"כ מקבלת את התוכן של סיני ונהיה לפסח דורות. כאן מתחיל החזון, שיוצרים עתיד מתוך הנבדלות. שהלא התחלת הספירה העצמאית על אדמות מצריים, זה עצמו דבר שאינו כלל לפי המצב והענין, אלא התחלה של תכנית גנוזה.

ומכיון שבטו' עתיד להתחיל ההיסטוריה. הרי ממילא התחלת ניסן היא ההתחלה של החדש הראשון. וזה משמעותי מאד, שההתחלה היא לפני המציאות בפועל. שא"כ זה חזון, שימור, תכנית קיימת. ועם ישראל הוא עצמו היה שותף ביצירה. אם הוא לא היה עומד ועושה את הפסח, זה לא היה בא. חירות אינה משמיימת לבד, צריך לקבל אותה, להיות שותף.

סדרים משל עצמה], אלא מצד הכח של שם הויה, שהוא ה"סדר" האלוהי, שהתגלה כאן. שהוא סדר התורה שמופיעה בעולם תורני שלם ומתוקן.

ונאמר ופסחתי... ולא יתן, מחד התעלמות, ולאחמ"כ שמירה בפועל, כי לא נעלמו, אלא ההבדלות העלתה אותם למקום השמור, על כנפי נשרים, ולא למטה. (אבל לא היה שמירה ישר כנז"ל).

ובר"ה התחדשות השנה היא יום תרועה, אבל ביצא"מ היא עצירה של השנה באמצע פריחתה, כל מה שהיה בעיבור, נולד לחיים חדשים.

וראינו בפרשת וארא שכתוב והפלה על כמה מכות. שאף שלא נתנו המכות לישראל, אבל כמו הילד השובב שחטוף מכות, ומי שיושב לידו נשפך עליו מהצד. זה לא ישיר, לא בגושן, אבל כל מי ששכן סובל, אא"כ יש הפלאה, הפלאה זה מחיצה. אבל אם אין מחיצה מהמצרים, אז העברה נשפכת. א"כ צריך להבין הרמז ולהתרחק.

ומציאות אחרת נהיינו רק בפסח. וזה הפסיחה של ה'. שכאן כאילו אין בית. כי באמת היו קיימים במצריים, והקב"ה עשה עמם חסד, שההסתגרות של הפסח תהיה להם עליה למקום ששם יהיו שמורים. בכך הוא מוכן לקבלם אליו אל כנפי נשרים. ואז הם לא במצריים.

ההשחתה באה על העניין של מצריים, שהמקום הזה לא אמור להיות, וצריך לא להימצא בשייכות למקום הזה. ועד היום סובלים מכך שלא עזבו לגמרי את הע"ז. רק הקב"ה מחשיב כל צעד קטן. וכמבואר ביחזקאל ששלח נביאים שיפרשו ולא שמעו לו. "ואומר לשפוך חמתי עליהם במצריים". וזה מכת בכורות. וזה ואעשה למען שמי. ומיהם הנביאים שלא שמעו. כתוב ששלח את אהרן, ולכאו' הכוונה במכות, שזה היה נבואה כל הזמן שהמצרים זה לא טוב. והם לא פרשו. "אבותינו במצריים לא השכילו נפלאותיך", לקחו את הדברים בשטחיות. וכל הבעיות מגיע מזה. והלא כתוב כל הזמן וידעו מצריים כי אני ה'. והיום מפרשים את זה כדבר מאד צדדי. [וכמו שרואים אח"כ שהגויים ידעו כמו הפלישתים שאמרו אלה הם האלוהים האדירים וכו'] אבל לכאו' הכוונה הייתה מלכתחילה שיהיה שיתוף פעולה של עם ישראל. ואז באמת יהיה שינוי בכל הגויים כמו שלעת"ל יודע בגויים. והתקיים כאן רק שלכה"פ נפתח המהלך של יודע בגויים. וכמבו' בישעי' "ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצריים".

וכתבו המקובלים שהאורות שיש בכלים עצמם, גדולים מהאורות. וכתוב על זה כמה ביאורים. במק"א כתוב שחייב להיות אור יותר גבוה כי יורד יותר למטה. כי האור שהולך לגלות הוא יותר גבוה. והגר"ז המשיל שבנפילת חומה האבנים שלמעלה נופלים יותר רחוק. היינו ככל שהאיכות יותר גבוהה, אז בנפילה הוא יותר נמוך. המימוש הוא נקודת התכלית. הבעה חזקה, היפוכה לאור, הוא יותר חזק. היינו שאין זה רק מצד ההכרח, אלא האור שיש בנקודה הכי הפוכה הוא אור מרובד יותר גבוה.

ותמיד אנחנו רואים במציאות את החלק שעומד כלפינו, אבל כל מושג אחוז בהפכו, אין דבר שיש לו קיום ללא הפכו, [וכמו מושג האהבה שאם אין ריחוק אין האהבה אלא תלות או עירוב, ומחויב שיהיה מחד קשר ומחד כבוד ומעמד נפרד לכל צד עם מרחק ביניהם, וכן הוא בכל מושג ומושג]. ותמיד הנקודה של ההיפך היא המחיה את מה שאנחנו רואים, איחוד הניגוד הוא שמחזיק. ולכן הפנימיות של כל דבר היא הקוטב ההפוך, והאור הזה הוא יותר פנימי.

וא"כ פסח מצריים זה כאמור הכלים של שם ה'. שזהו "ציר הזמן" שהוא הנצחיות החופפת על כל שינויי המקומות. וזה המראה של הסנה

ובאמת התורה מעמידה את כל החינוך של עם ישראל על המהלך של ההיסטוריה. שהלא זה הרקע שעליו בנוי כל התורה והנ"ך. ובפרט יצא"מ. שכל החינוך שלנו הוא מהמאורע.

והנה יש "חקירה", האם הדעות משפיעות על המעשים, היינו האם אפשר לחנך ע"י דעות. ובתורה רואים שהיא לא חנכה ע"י דעות. [אף ששמע ישראל נמצא בתפילין, אבל יסודו הוא יצא"מ]. והיינו כי הדעות הם מופשטות, ולכן זה מנותק מהרובד המעשי בנפש, שבו חיים. והמרחק כ"כ גדול ברבדים, שאין בזה גישור, זה מופשט ולא ממומש.

והדבר היחיד שהוא עובדה, הוא המציאות ההיסטורית, [ואכן כך מחנכים היום בעולם, על ההיסטוריה, שהיו ימי ביניים, והיה העת החדשה, וכו' וזה היצא"מ של הקליפה]. ולאמיתו של דבר זה דעה, אבל מכיוון שזה מעשים, ממילא אצל האדם זה נתפס כמציאות. [כמו שאי אפשר עכשיו לשכנע אדם לחזור לימי הביניים, אף אדם לא חושב שהוא עושה טובה בשותפות שלו בעולם המודרני, אלא זה נהפך לחלק ממציאותו].

וזה העניין שביצא"מ, התורה אומרת שזה הזהות שלנו, כל מה שנפעלנו ופעלנו. והיציאה והגאולה זה כבר האורות שבכלים, שהפכו את הפסח מצריים לפסח דורות

אבל עדיין זה לא מתן חוקים ומשפטים, אלא זהות. כלומר זה אור שנהפך לכלי. זה לא רק מצווה, אלא הזהות עצמה נהפכה לשם ישראל. הכלי שחפש תוכן, קבל את הזהות מהתוכן, אבל עדיין אין תוכן פנימי מובחן. עד מתן תורה.

אוהב גר

וביצא"מ יש את כל הענפים של התורה לאחמ"כ. ונתבונן עתה רק בעניין החרות. אחד היסודות של היציאה הוא: "לחרות עולם".

והנה יש לשאול מדוע הקב"ה לא שחרר את הכושים. והלא חלק מהיצא"מ זה שה' אוהב גר ועושה משפט יתום, שזה דרך ה' ככה להתנהג. והקב"ה שלל את ההתנהגות של פרעה, שזה לא צריך להיות כך. [אף שהם מחם וכנען, וא"כ יש לזה סיבה מיוחדת, אולם אין זה כאן אלא משל לכלל הסבל והכוחנות שיש בעולם].

והנה כשכתוב שיצא"מ זה הגילוי ה' בעולם, שכאן מתגלה שם הויה, כתוב כאן דבר מפתיע, שהקב"ה מתגלה בעולם ע"י נתינת חרות לבני אדם. כלומר, שכשיש אדם בן חורין אמיתי אז יש גילוי ה', ואילו בית עבדים זה ההיפך. זה החלון שמגלה את ה' בעולם. הבן חורין.

וזה הרקע למ"ת, וזה עצמו מהווה את היסוד לעשרת הדברות. "אשר הוצאתיך מארץ מצריים מבית עבדים. זה הציור שמבטא את הרעיון, ובלבבות בני"ז זה יצטייר כך.

והקב"ה מעביר לעולם את המסר של הרחמים בצורה הזו, ע"י שאנחנו חלשים וזקוקים לרחמים, ומציאותינו קיימת רק בכך שרחמו עלינו. וזה גילוי שם הויה, שה' הוא לא רק אלוקי הבריאה, אלא הוא מנהיג את העולם ביג' מידות רחמים.

היינו שמאחרי הבריאה יש את הסוד, והוא שכל התוכן של הבריאה הוא הטבה של השלמות. וממילא הקב"ה מוביל את הבריאה הפשוטה לדבר הזה. ומי שיודע את הסוד הזה חי בעולם אחר לגמרי, כי הוא חלק מזה. והקב"ה אומר לבני"ז ביצא"מ: אני משתף אתכם בסוד הזה, ואתם זכאים להיות מרוחמים בסוד הזה, וממילא גם אתם מתנהגים ככה, כי אתם חיים בסוד הזה.

א"כ אנחנו בני חורין בזכות הרחמים, חירויותינו היא של רחמים, של שם הויה, של השלמות הסודית הטובה. וכבר ראינו בחומש דברים, שהקב"ה בחר בישראל "כי אתם המעט", לא מרובכם. והם לא מסתדרים לבד. והקב"ה מורם וקדוש אשכנז ואת דכא ושפל רוח. ומי שיושב במסגרת הבריאה - שהוא מוצלח מושלם מסתדר, אינו יכול להתחבר למעבר לזה. לא יכול להיות שייך. רק מי שחסר, הקב"ה משלים אותו, בברית אמיתית. מי שלגמרי טוב לו לבד, לא יכול להתחתן, הוא לעולם לא יהיה חצי אדם, רק לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו.

ולכן הקב"ה לקח את בני ישראל, שבאמת חווים וחשים את המהות הפנימית של הרחמים והצדק בעולם. וידוע שעניין הרחמים על החלשים, זה נקרא בעולם "מוסר של החלשים", שכך מרגישים החלשים. אולם זה לא שהחלש מוציא אינטרס לעזור לחלשים, אלא מי שלא נפגש עם הקושי, מי שחי רק במישור הרגיל, הוא מעולם לא נפגש עם שם הויה, הוא לא זקוק לזה כביכול, וממילא לא פוגש את החיים האמיתיים, את הפנימיות שמונח באדם ובעולם, שמעבר למסגרת יש מהות פנימית, ובה הזכות הפנימית של כל אדם לטוב. ואע"פ שא"א לנהל את החיים לפי הכלל הזה כפשוטו, בגלל הצורך במסגרת העולם הפשוטה. כי יש לעולם סדר משלו. אבל כל הסדר הוא טוב רק בשביל שיהיו אנשים שיש להם את הנקודה הפנימית הזו, שיוכלו להתנהג כך לעצמם ולאחרים. שזה הדבר האמיתי. ורק בנקודת החסר האדם יכול להתחבר לזה.

ועם שיש לו מסגרת קיום משל עצמו, ומעולם לא נכנס לבעיה הזו, אין לו את החרות הזו, אין לו שום דבר אמיתי מהסוד, אלא הוא נמצא כאן כפשוטו כמו כל הדברים.

והחרות של יצא"מ היינו שהזהות נהייתה החרות, מזוהה עם הנקודה הפנימית הזו, שהיא לא זהה למסגרת הבריאה של החיים.

והכושים למשל גם היום לא נהיו בני חורין. לעבד אין המצב המוסרי של אחריות, ובאו והפכו את מצב העבדות כלומר את העדר האחריות והתפקיד, לחלק מהמסגרת החברתית הרגילה. את הירידות קבעו כאזרחות לגיטימית.

החרות היא דבר שצריך שימור, היא דבר פנימי במהותו. ולצאת לחרות היינו שאתה נהיה בעצמך המציאות של החרות, שאתה נהפך לצדק, לרחמן. אבל לצאת מעבדות לעבדות שאין לה אדנות, זה עבדים משוחררים ולא בני חורין.

הקב"ה בא לתת לבני ישראל, לעשות שהם יהיו הדבר הזה בעולם. כשהנבדלות קיימת, ומוצאת את שלמותה בסוד הזה, אז זה כלי נבדל [מה שנהינו בגלות מצריים] עם התוכן הסודי הזה [שהתגלה בסיני].

והאדם בטבעו הוא יצור כבול וכובל את עצמו, וכל המציאות של העולם שנברא בשם אלוקים, הוא שנברא במידת הדין, כלומר עולם של גבולות, וכשאדם יוצא מהילדות שלו, רואה, שכל דבר של קניין זה אלף אלפי כבלים. קונה אדון לעצמו. מי שיש לו ילדים הוא לא אדון לעצמו. מי שיש לו כסף (להבדיל), הוא לא אדון לעצמו.

אבל באמת אפשר להבין הפוך, כל כבל הוא בעצם קניין, ואפילו מי שכפשוטו ממש יקשור את עצמו לכסא מכאן ואילך, הלא הוא יהפך לגורו ובבא אחרי כמה שנים, כי הוא יהיה אדם מיוחד עם שליטה עצמית שאין כמוה. רק אנשים קשה להם לקשור כבלים.

וחירות שהקב"ה בא לחדש, מהותה, שהלב פתוח, לא כבול. כי הסוד של העולם, שהכל זה רחמים. ולמה לא כותבים את זה בעיתון וכולם ידעו את זה ולכולם יהיה יותר טוב, כי זה לא עובר במילים, כי צריך לב נשבר להיות מחובר לזה. היכן שיש לב נשבר זה פתוח למעבר, לא סגור. לא כבול, ושם יש פתיחות לשכינה.

וטוהר הלב מוציא את האדם מהאחיזה שהעולם תופסחאת האדם, שהלא העולם תופסחאת האדם רק בלב, לא יכול לתפוס אותו ביד ורגל. אנחנו מחזיקים חזק בעולם, וממילא אנחנו תפוסים בו, ולא יכולים לעזוב. לב טהור שמחובר לפנימיות שהקב"ה גילה, הוא משוחרר מהדברים האלה, הקב"ה יוצר שהבית הטהור של ישראל הוא יסוד שם הויה בעולם.

ובעצם הקב"ה בא להוציא ממצריים את החרות בעצמה. הרי זה היה סוד, והקב"ה הלא רוצה להיטיב לאנשים, אבל הסוד לא יכול להתפשט בעולם שלא דרך אנשים שחיים את זה שיש כאן מהלך כזה. אם אנשים יש להם את החשבונות שלהם, אז ההטבה לא יכולה להתקדם. והקב"ה צריך לזה שותפים. וא"כ מידת הרחמים בעצמה הייתה בגלות, השם המפורש היה סוד, המהות הפנימית הייתה גנוזה. והקב"ה בא להוציא את הסוד הזה ממצריים. שיהיה משוחרר, שימשיך לשחרר אנשים הלאה והלאה. וזה כתוב בחז"ל שהשם בעצמו היה כביכול בגלות. וישראל הם הם השם הויה שיצא ממצריים לחרות. כלומר גילוי כאן של רחמים וצדק, מציאות שמזוהה כולה עם הסוד.

מכת בכורות, קדש לי כל בכור

כבר התבאר, שהפרשה של ויבקש המיתו, היא נבואה על מכת בכורות, שכאשר אי מי עומד בדרך של ה' להתגלות אז נשפך עליו הגילוי בעברה. והדרך להנצל מזה להכנס בברית דמים עם הקב"ה, וכאשר מתקדשים להשתייך למהלך הגילוי, אז ניצלים. ובנ"י אכן לא עזבו את מצריים, כמו שהתבאר. ולכן היו צריכים להכנס בברית דמים.

וכאן נפתח שאלה עתיקה ונושנה: למה יצא"מ ה' עשה שזה רק מעבדות לחרות ולא ממוות לחיים. הלא עבדות לחרות זה רק תנאי חיים. והלא יצא"מ זה יסוד הגילוי, והוצאה מעבדות זה רק שינוי בדרגות, דבר לא הכי קטבי והכי גדול.

אולם באמת ממוות לחיים זה כבר היה בבריאת העולם, והלא הבריאה עצמה היא הרקע הבעייתי שהצריך את יצא"מ. וכל כך למה. כי כאשר נותנים למישהו מציאות, אז המציאות נפרדת ועומדת לעצמה. [וזה שם אלוקים]. ואין טעם לחזור עוד פעם ולברוא את ישראל. הלא בזה אנו משותפים עם כולם אל אחד בראנו - זה בן אדם. הבהרת עומק הבריאה לא תבוא ע"י עוד בריאה.

והנה כשאדם עושה כסא, יש לכסא פחות מציאות עצמיות מאשר כשאדם כביכול יוצר חיים. כי מהות החיים זה שהם אוטונומיה, הם עצמיים. מאידך גיסא, החיים הם דבר אלוקי במהותו. הם בין כך כבר דבר אלוקי, רק שזה עצמו הגילוי האלוקי הנקרא חיים, הוא שנהפך כאן בבריאה לייחוס עצמי, לנפרדות וניתוק.

והנה אם נתבונן את מי האדם אוהב יותר, האם את מי שנותן לו חיים, או את מי שנותן לו את תוכן החיים. נראה כי אדם מכבד את אביו אבל אוהב את אשתו. לאבא מגיע זכויות. אבל תוכן החיים זה הבחירה של האדם באשתו, זה השלמות זהותו עם אשתו.

והמהפך מעבדות לחרות, זה לא נתינת חיים, אלא זה התוכן של החיים. האופי והמהות של החיים. ההבדל שבין עבד לבין חורין, הוא בין מת חי - לחי חי. ראה נתתי לפניך את המוות ואת החיים, יש חיים שהם מוות, מוות זה לא אפסחואין, זה משהו קיים ומהלך.

כשאדם עושה דבר, הדבר הנוצר - הוא לא היוצר שלו. אבל כשאדם מצייר ועושה אמנות, או רעיון, אז היצירה זה הוא. רעיון לא מצטייר על ידי עשיית דבר. אלא לצייר

תוכן. ולכן יצא"מ זה לא לעשות אנשים. אלא לצייר תוכן אנושי. הציור הוא היוצר בעצמו. הרעיון. ובמציאות כאן בעוה"ז, אין בכלל בריאה של חיים. אלא רק הצלה ממות, שזה בוודאי לא יצירת חיים, זה דבר חיצוני בלבד. וכמו שלסלק את המשעבד זה לא ליצור חירות, אלא רק דבר חיצוני. ורק לקחת מישהו לשנותו לבן חורין, זה יצירת חירות.

וגילוי שם הויה לא מתגלה כאן בחיות הגופים. אלא בעזרה שלו לבחירתם בטוב. אין גילוי של שם הויה במציאות החיים כאן. אלא רק בתחיית המתים שזה יצירת החיים הנצחיים. אולם איך זה קיים כאן הגילוי של תח"מ, רק במהלך הרוחני של האדם, של הבחירה, שזה היש מאין, החיים בעצם.

ולכן יצא"מ זה עניין רוחני, של יצירת רוחניות טהורה ונצחית. יצירת הצורה ולא יצירת החומר. אמנם בפורים זה ממוות לחיים. הינו, אחרי שעם ישראל נהיו עם קדוש, והם מרכבה לשכינה, אז הם נהיו דבר נצחי. אז ממילא כשרוצים להשמידם נהיה היפוך ונס. הקב"ה לא בא מלכתחילה ומציל את חיי גופי ישראל. אלא קודם כל צריך את התהליך שהם יהפכו למציאות תורנית. וזה יצא"מ. ואז החיות שלהם בעולם נהפכת לדבר ניסי של חיי תח"מ. וזה מתבטא כשנחרב הבית, ונופלים כביכול לאבדון, אז "כי יפול לא יוטל". ומתגלה הנצחיות שטמונה בהם. אז הרקע של הנצחיות כבר מתגלה בחיים עצמם כאן, שהם בגופם לא ניתנים לכליון.

אולם המהפך הזה של קדושת ה'. לקחתי אתכם לי לעם. זה לא יכול להתבטא רק בשינוי אורחות חיצוני מעבד לבן חורין. אלא זה צריך לחדור לתוך האדם ולהפוך את כולו. א"כ מחד לא רוצים לגעת בבריאת הגופים, אבל צריך שהרעיון יחדור ויגיע עד לשם, עד הסוף.

וזה קורה במכת בכרות, שהקב"ה בא לפדות לקחת ולהוציא, אז זה תהליך כל כך נשגב שהמציאות האנושית מותה ממונו. לא יכולה לעבור לשם בחייה. וההשתייכות לקב"ה רק היא האופן לעבור לשם חי. רק בהשתייכות מלאה, שמשנה את הכול עד הפנימיות.

ובאמת לא מזכירים תודה לה' שהציל אותנו ממוות. וגם קרבן הפסח הוא גדר של נתינת חסות, של שמירה והגנה ולא קרבן תודה על הצלת החיים. הקב"ה תמיד מזכיר לבני"י רוממתי אתכם פדיתי אתכם, אבל הוא לא אומר הצלתי אתכם ממיתה.

כי לא זה הנושא. אלא שהפדות הזו היא עד הנפש, זה האופן של השייכות. וגם הבכורות זה התוצאה שאנחנו קדושים, ולא קרבן תודה.

וזה מתבטא בדיני בכורות, שהנה בכורות מצרים הם מאבא. אבל בכורות ישראל הם מאם. ומאי האי. כי בכורות של החשיבות, "ראשית אונים באהלי חם", בכור אנושי, זה בכור מאב, זה המציאות החשיבות שהיא מנגד לקדושה. אבל הבכור של קדושה זה פטר רחם. ה"ראשית" שבמציאות הגופנית של הלידה. [כמו ששבט זה מהאבא – השם, ואילו יהדות מהאם – כי זה קדושת הגוף. ואמא זה קדושת הגוף].

כלומר: התחלף כאן מושג הבכורה בעולם. הבכורה עברה מהחשיבות לקדושה. מהכח אל הראשית. קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. לא החשוב קובע אלא הגילוי שם הויה.

א"כ יצא"מ זה מלחמת תרבות. וממילא זו נהיה מלחמה על החיים ועל המוות. זו מלחמה על הפירוש הנכון של הבריאה. ומוזכר כאן הקול דממה דקה. שהלא במצריים יש צעקה גדולה. ואילו בישראל לא יחרץ כלב. משמע שהלא הכלב נובח על כל רעש בלילה. ואילו בישראל דממה של חרדת קדש. ובמצריים צעקה גדולה. היינו שמצריים זה בצעקה, ובישראל קול דממה דקה.

מצוות תפילין

בדרך כלל כשבאים להסביר תפילין, אומרים שקושרים את התפילין שנדע ונרגיש ונזכור וכו', וכמובאר בראשונים. אבל לכא' הדבר הוא פלאי. כי היתכן שאדם יעשה מעשה כזה, כדי לזכור משהו.

והנה לכא' תפילין זה לא עניין נפשי, שבגללו צריך להניח תפילין. אלא זה דבר היסטורי. היינו שזה דבר שנהיה חלק מעם ישראל במהלך היותם לעם.

שהלא המושג של תפילין זה לא דבר השייך לאמונה הכללית של בורא כל העולמים. אלא הוא חלק מיציאת מצרים. היינו שזה לא דבר שהנפש בעלמא אמורה שיהיה לה, אלא הגדר הוא שאנחנו יצאנו ממצרים עם תפילין

ויש לחדד יותר: שהנה ידוע שתפילין זה תכשיט לחשובי המצרים. והסיבה שמלווה אותנו ביציאה סוג דבר בסגנון מצרי, היינו משום שבאמת מיסודינו הווייתנו כישראל הוא שהיינו שם. וזה דבר אלוקי בזהות שלנו שאנחנו יצאנו ממצרים.

כלומר: הדבר שהוא היה קישוט מצרי, הוא כמו הבתים, אבל הפרשיות הוא עניין אחר לגמרי. ועניין הקישוט הזה של הבתים אצ המצרים הוא שדבר זה נקבע כחלק מצורת הגוף של האדם, ויש לזה אופי גופני וזה דבר מצרי במהותו.

וכידוע שיש שני סוגים באנושות: מצריים ואשור. וידוע שכל התרבות האנושית היא ממצריים ואשור. והאופי המצרי הוא גופני וטבעי, והאופי האשורי הוא כוחני ואנושי. ארץ מצריים היא ארץ כלכלית כגן ה' ארץ עמוקה. והממלכה האשורית היא של כח וכיבושים ארץ גבוהה [ושם הגנים תלויים בגובה כנודע]. וזה מאד ניכר בכתב החרטומים שהוא ציורים וסימנים, והאשורים בכתב היתדות זה כתב של משיכות חדות ועזות.

והנה באברהם כתיב אשר הוצאתיך מאור כשדים, ובישראל כתיב אשר הוצאתיך מארץ מצריים.

ממצריים הקב"ה הוציא את הגוף של עם ישראל, לא את הנשמה שלהם. היצא"מ זה שיש לנו מציאות וזהות גופנית אחרת. מציאות שונה כקיימים כאן בפועל בטבע. וכל יצא"מ זה מערכה מול הטבע.

ואילו אברהם מגיע מאשור, והוצאתו היא הוצאת רוח ישראל. וזה ברור. כי מצריים ארץ שפלה ומתועבת ושקועה בחומר בטבע ובגוף. מן הממלכות תהיה שפלה. וידוע כי לאשורים יש זקן ארוך ולמצרים אין זקן, (כידוע מהציורים שהם ציירו את עצמם) כי לאשורים יש הדר אנושי. ובאשור אין תועבות מצרים. אלא הם רוצחים ועזי פנים כאמרפל ונבוכדנצר. וזה הכח של אשור לבנות מגדל וראשו בשמיים. [וכמבואר בחז"ל שאברהם יצא מתוך דור ההפלה ותיקן את העיוות שלהם, הם אמרו נעשה לנו שם, והוא קרא בשם ה']. וד' מלכויות זה ההמשך של אשור, והם תחילת העולם שאנחנו מכירים. ואילו מצריים היא העולם העתיק.

וידוע שיש סמל מצרי נפוץ הנקרא "ספינקס", וזה סמל מצריים, [ובכל התקופות הבינו הגויים את משמעותו מתוך הציור עצמו. אף שלא ידעו אז את הפירוש שהמצרים כתבו על כך בכתביהם שנתגלו מאוחר יותר]. וענינו הוא מין קפיאה על המקום במבט עוצמתי שולט על סביבותיו מתוך יציבות ונצחיות.

והתרבות המצרית באמת הייתה טרודה ולוצה ועסוקה מעניין המוות. ועיקר יצירתם הוא קברי הפירמידות והחנוטים. עד שנכתב עליהם כי הם נראים כמעט כמו שהמתים הסתובבו בינותם. כלומר היה להם רגש עמוק לנצח וליציבות [והקמת מוזמנטים].

ורעיון הנצח באמת הוא עניין הטוב, וזה גילוי הקב"ה. ולעומת זה יש נצח דטומאה, להפוך את העוה"ז לדבר נצחי. וזה שיא השקיעות בעוה"ז. ומצריים היא עיקר יסוד תרבויות העולם, כי היא הבניין של העוה"ז.

והנה ההתמודדות שאנחנו מכירים היא של רעיון הנצח שהוא שמימי ונשגב, אל מול החולף שהוא שקר ומגושם. אולם אצל המצרים היה בהחלט עניין הנצח. והם היו רואים את עצמם ותרבותם כקופאים על שמרי הזמן החולף. וגם עולם המתים שלהם ופולחנו היה משגשג. כי עניינם היה הקביעות והיציבות וההיות שקוע ומאוחד בטבע המחזורי החוזר על עצמו וממילא יציב ובלתי משתנה.

היינו עניינם הוא החומריות הנצחית.... ולכן שם יש את הטומאות. את העריות ואת המתים.

ולכן אברהם הוא מאשור, כי אברהם הוא הלוחם הגדול היוצא להשלים את כל העולם לחברו עליונים. ואילו וגופם של ישראל הוא ממצריים – כי משם זה הכלים.

מהטבעיות העולמית. שבה ובתוכה יש להביא ולהחיל את גילוי ה', להוריד את השמיים לארץ.

ושם נכנס בכור הברזל הגוף שהיה להם, והקב"ה הוציא את מה שנשתייר בכור, בנה גוף שזהותו ועניינו היא יצא"מ.

וזה התוכחה והשייך ה' מצרים, שיחזרו אחורה למקום הכי נמוך שיכול להיות, שיחזרו למקום שממנו יצאו. אבל ואין קונה, לא יכולים להתקבל שם בחזרה.

ובפיוט של הקליר לשבועות: "אז בכתב אשורית בלשון עברית ובדיבור מצרית הנחלת לבת" וכו' והשלישיה הזו, זה הפסוק בישעיה "ביום ההוא יהיה שלישיה בקרב הארץ, והיה עמי מצריים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל". זה הקצוות של האנושות.

ומצרים ואשור הוא יצר התאווני ויצר הכעסני. ומצריים הוא תועבה, משא"כ בגאולה העתידה שהיא מגלות בבל וצפון, שיתהפך הרע לטוב.

וגאולת אשור היא גאולת הכח להיותו רוחני, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבקות. [והוא על דרך ההיפוך "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, שזה היפך מגדל בבל, וכתתו חרבותם לאיתים]. והיא גאולה של כל העולם וכל האנושות. ובגאולת עזרא שיצאנו מאשור, לקחו מהם את הכתב. שהוא כתב השייך לתרבות ולרוח. ונהפך היתדות לאשורית של ס"ת.

ואילו הגאולה מהתועבה היא בחפזון, וביד רמה ושבירת הטבע. וממצריים צריך לצאת ולעלות, ואילו בבל תמיד נופלת ונשברת.

ולכן יצאנו ממצרים ברכוש גדול, יצאנו עם תפילין, היינו שהגוף שלנו אכן השתנה, והגוף עצמו חל בו התורה. ולכן זה קישוט כזה שהוא כמו חלק המתחבר ומשלים את הגוף.¹⁵

והמצוות שייכות דווקא לעניין מצרים ולא לאשור. כי כל המצוות עניינם הוא שזה דבר מעשי בתרבות הגופנית, וזה יצא"מ. ואילו אשור זה החלק של הכוחות הנפש. היסודות של האבות.¹⁶

¹⁵ ולכא' תפילין דיוצאי מצריים הם של שני פרשיות, [ובחידושי קדמון למנחות דן בזה וכתב כי אפשר שנאמר פרשת שמע כבר ביצא"מ]. וא"כ י"ל כי הטעם לכך הוא כי אז היה שמו עליהם ממש, ורק בערבות מואב נצטוו ליחד בפה ובתפילין כדי להמשיך את יצא"מ. והוא לכלול את גאולת אשור בגאולת מצריים. וכמשה"ת לעיל בעניין זכירת יצא"מ וקריאת שמע.

ותפילין של ישראל, הינו שהגוף שלנו חלק ממנו זה התורה. שאות זה דבר חקוק. שהלא במכת בכורות קבלנו גוף מחדש. ותפילין זה שאדם נקשר עם הדבר.

¹⁶ ובמק"א התבאר שמפ"ר ועד בכור כל המצוות הם בניין המשפחה והעם דרכה. ובניין המשפחה היה מיציאת אשור, אמנם אי"ז מצווה משם, אלא משם נבנה עצם המשפחה וביצא"ז ומ"ת נהיה עניינים אלו לציוויים ומצוות מעשיות.

והמצוות של שמות ומעמד הר סיני הם ברית על הכלכלה והפרנסה והשפע, כמבואר בפרשת בשלח ומשפטים, וזה עניין מצריים.

בשלח פרעה

נתבונן לקרא את תחילת הפרשה: פתאום פרעה הוא שמשלח את בני ממצריים. וכתוב לא נחם אלוקים, ולא שם הויה. והסיבה לכך גם נראית כדבר של "יום קטנות", בעיה טכנית. כל הרוח הגבוהה וההשראה שהייתה עד כאן פתאום נעלמה.

וכן הנוסח "כי קרוב הוא" "כי אמר אלוקים", הוא כפילות נוסח.

ומבואר כי הם עלו חמושים, ומשה לקח עצמות יוסף. ופתאום חוזרים בפסוק הבא למהלך של וה' הולך לפניו בעמוד ענן. וחזו"א הק' איך אפשר דרך פלישתים, הלא התורה נתנה במדבר. עוד הקשו והלא גם במדבר רצו לשוב. ועוד רבו הדקדוקים.

והנה אח"כ הם צועקים לחזור למצריים, ומשה אומר להם ה' ילחם, וה' אומר מה תצעק דבר ויסעו. והוא פלאי.

ולכאנ' נראה כאן כך: שאלו הנמצאים במציאות בזמן שהיא מתרחשת, לא רואים את הדברים שקורים במשמעותם האמיתית, אלא מנקודת מבט קטנה שלהם. ואצלם לא היה כזה מושג "יציאת מצריים" והם לא ידעו את הסוף. [כמו שאברם לא ידע במהלך ניסיונות חייו שהוא "אברהם אבינו"]. ולנו פשוט שהלאה מסיפור יצא"מ זה עוד חומש ועוד חומש... אבל הם לא ראו ככה בזמן הווה. וזה עקרון יסודי באדם שזמן הווה הוא תמיד נתפסחשונה מהתפיסה העתידית.

ויש עוד דבר מרכזי. ששינוי נקודת האמצע של האדם, אינו משנה את כולו. כשאדם יודע שיש הקב"ה, זה לא משנה לו מייד את כל התפיסת עולם. כי הכללים של האדם חוזרים על עצמם, ועולים לראש שוב ושוב. הלם כולל לא משנה את כל הפרטים.

ומבחינתם זה היה דבר עצום שפרעה בעצמו הודה ויצאו בהסכמתו. וכמו שבעיתון היום יהיה כותרת ראשית אם כל הממשלות יבואו ויגידו שבודאי כל הישיבות צריכות ללמוד תורה. וזו הבעיה בהתמודדות על גילוי ה' על מצרים והגויים. שהניצחון של ה' נתפסחעדין במושגים של העולם. ולא גילו להם עדיין את ההמשך של ה"אשר אהיה". ובאמת א"א לראות את זה בשלב הראשון. וגם מרע"ה נתגלה לו יג' מידות רק בנקרת הצור ולא קודם.

ולכן הכותרת היא שא"א ממצריים להגיע לארץ ישראל: "כי קרוב הוא". כלומר זה עקרון בצורת היציאה. זה מידי קרוב. אר"י לא יכולה להיות קרוב למצריים. א"א

שיהיה כתוב ויהי בשלח פרעה את העם ויבואו בני"י לאר". חייב להיות שילכו למדבר וישברו את כל הכלים שלהם, ישכחו מהעולם. ומשם לבנות מחדש את הארץ ישראל. "ויסב אלוקים את העם", [וגם אח"כ אחרי הכל ברגע המכריע, עם ישראל אמרו נתנה ראש ונשובה, דבקו בזה. והיה צריך ועתה פנו לכך דרך ים סוף עוד פעם].

והנה מה זה אומר שיצאו חמושים, לכאן' משמע כמה פירושים, י"ל שהבינו שכך צריך, אבל י"ל שחשבו שעולים בכח עצמם מכאן ואילך, מחד רואים שלא היו לגמרי פחדנים, מאידך יצאו חמושים. וכנראה שאכן היו בישראל כמה כיתות, וכן כמה כיתות בכל אדם ואדם עצמו.

וזה חיבור המציאות המאד פשטנית, בצורה רדודה או בצורה מורכבת יותר. וההקבלה לזה היא ויקח משה את עצמות יוסף, שזה כבר הגשמות התכנית הגנוזה, השבועה של מאות שנים, העלאת הקשר אל האבות, ככה הוא יוצא. ומכאן מגיעים לעמוד ענן שזה מצד ה'.

וכאן מתחברים לפסוק האחרון של בראשית. עד כאן הוקפא ספר בראשית, "וישם בארון". וכשלוקחים את העצמות יוסף, מומשיכים את המהלך ההוא של האבות.

והנה יש לנו כאן טעות. כי באמת מהיצא"מ והלאה זה לא מהלך קבוע ומוחלט, כמו שנדמה. אלא מכאן זה תלוי באמת במעשיהם של בני"י. והראיה היא שהנה בגלל שהם לא הבינו זה קבע את צורת המשך. היציאה היא בהתערותא דלעילא אבל מכאן ואילך זה באמת בשותפות.

וקריעת ים סוף זה "דן אנכי". זה הנקמה במצריים. [המכות זה לא עונש, זה רק הפעלת לחץ]. וכדי לתת עונש צריך שבני"י יבחרו בה'. שהלא ללוט היה אסור להסתכל אחורה. ואם כביכול נראה כאן בעולם שפרעה הוציא אותם א"כ איך יקבל עונש. ולכן צריך לצאת מהתפיסה הזו, שהם הבינו, שפרעה הוציא.

ועל הים, והם אומרים הלא טוב לנו, כלומר הם דאגו, כי עכשיו הבינו שבאמת העתיד לא כ"כ מובטח. ומשה רבינו אומר להם ה' ילחם לכם התייצבו, כלומר יש כאן תכנית מראש עם עצמות יוסף. והקב"ה אומר מה תצעק, והלא לא צעק, אלא משמע שעצם התלייה רק בה' זה כמו צעקה אל ה', שאין לך צעקה גדולה מזו. אבל ה' אומר עכשיו אני מחכה לכם, אתם תצעדו קדימה, ולפי אופן קפיצתכם כך יונהג ישראל [ועי' בנצי"ב באורך].

ונחזור לפסוק "כי קרוב הוא כי אמר אלוקים". בפשוטו כי אמר אלוקים היינו זה מה שהוא אמר להם ולא כל עומק הביאור, (עיין "ואליהם תאמר" פרשת אחרי) ובראשונים כתבו שחלק מהסיבה של הסיבוב כי היו פחדנים, עי' ברמב"ם ובשא"ר. ויש מי שפירש, שהחשש של ושב ממצריים, אין הכוונה לחזור לעבדות, אלא הכוונה כמו שכתוב ולא ישיב את העם ממצרימה. היינו שפרעה אז היה מלך העולם, ובניתיים הוא עדיין נשאר, שהלא הוא הסכים לשחרר. וממילא אם צריך עזרה מבקשים ממנו, כמו מנהג כל המזרח התיכון אז. ופרעה היה מאשר להם לשבת בכנען כבני חסות שלו, כמו הייחס אל אמריקה כיום. וא"כ אין כאן בכלל ניתוק. לא זו היצא"מ, זה משהוא אחר לגמרי. כי קרוב הוא, היו נכנסים לבחינת מצריים שהיה בכנען, שהלא כנענים מעשה מצרים בידם. זה הקרוב הוא של ארץ פלישתים.

כלומר יש כאן רובד לפני מרובד, והכל נכנס במילים של העיקרון, שיש "קרוב", ויש "שב ממצרימה", וזה המשך של הפתיחה "בשלח פרעה". והעניין כאן זה להוציא את מצריים מתוך ישראל.

וכאן בעניין של "כי קרוב הוא" כתוב שה' לע"ע לא רוצה שיהיה "מזבח לה' בארץ מצריים". כי קרוב הוא, זה לא נבדל. וזה עדיין רק בגלל שפרעה הוא המושל. זה לא שינוי מהותי במצריות. אבל לעתיד לבא כתוב "ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצריים".

וכאן נכנס עניין השלשת ימים. ובעצם המצווה של וישבו ויחנו, זה מחויב. כי אם יש עדיין התמודדות רעיונית, אז העמוד האש שיוצא ממצריים ומפחיד אותם לא לרדוף, זה מתפרש כאמור לא דבר הפכי למצריים וכל עולמה וענינה.

ולכן יש לחזור שזה נראה איזו שייכות אכן לאזור. זה נקודת החיבור, וכאן פרעה קופץ עליה בהתלהבות, ונופל במים.

והנה בני ישראל לא יצאו מבחינתם במהלך של זה' הולך לפניהם. א"כ הם עדיין היו בתוך ה"הסכס" של ה"שלשת ימים". ואין לה' חפץ באנשים שמתלהבים מהאש ויש להם הלם ואילו כל המערכת הפנימית של המושגים שלהם לא השתנתה. ולכן צריך לתפוס את האיש הקיצוני שלא נפגע מההלם, שזה פרעה, והוא מיצג במרוץ שלו, את כל אלו שבעצם רק ההלם החיצוני משתק אותם, אבל הם באמת חושבים שיש כאן רק שלשת ימים. ומתוך זה מתברר אמיתת העניין.

העניין של השלשת ימים זה מבטא שיש כאן הסכם בין שני צדדים. התבנית של העולם נשארה אותה תבנית. זה לא עולם חדש של שם ה'. א"כ שימשיך ככה עד הסוף ונראה.

והמהפך של קריעת ים סוף זה כבר מהפך שבני ישראל שותפים בו. בהתערותא דלתתא. שחזרו לפי החירות שלהם באמונה, ושקפצו לים.

והביאו בסה"ק שקריעת ים סוף תליא בעתיקא קדישא ולא בבחירה. ומאידך מבואר שכאן היה בהתערותא דלתתא. וזמשה"ת שהתכנית אכן חייבת להמשיך, אבל האופן והדרגא של הגשמתה תלוי בישראל.

וה' הולך לפניו בעמוד ענן

הנה אונקלוס כשגיייר את חיילי רומי העמיד כשער ליהדות את הפסוק "וה' הולך לפניו בעמוד ענן". וכי יש לך מלך שמאיר לפני עבדיו. היינו כל הערכים המוכרים, וכל האלים, אתה צריך לעשות עבורם. וכאן המלך יוצא ומאיר לפני עבדיו. [וכאן רואים שאכן אונקלוס זה מהלך מיוחד בקריאת החומש].

והנה באמת זה פסוק מפתיע מאד. הלא תמיד אנחנו עובדים את ה'. וכן מה שהביא להם ממוזזה זה גם לא ככל המצוות, שתמיד אנחנו העובדים והשומרים.

ובאמת זה דבר פלאי. ודו המלך אומר "נר לרגלי דברייך ואור לנתיבתי". הלא זה שימוש באור ה'. ואפילו בנר חנוכה אסור להשתמש. וכן "לולי תורתך שעשועי". והלא כתוב "ואהיה אצלו אמון משקת לפניו יום יום" שהתורה היא שעשוע של הקב"ה מקדם הבריא.ה.

וכל הצורה הזו זה בבחינת כל מקום שאתה מוצא גדלותו של הקב"ה אתה מוצא ענותנותו. בכל מקום שיש יד רמה ויד חזקה, שם אתה מוצא וה' הולך לפניו להנחותם.

וכמו שהובא מהשפ"א שהנקודה של התורה היא שה' רחוק מכל רחוק וקרוב מכל קרוב. ואילו כל שאר הדברים בעולם הם בתחום האנושי, לא כזה רחוק, וגם לא כזה קרוב.

אבל הנקודה היא, שה' רחוק מכל רחוק וקרוב מכל קרוב. וכל האנשים הם רק באמצע. קצת רחוק שזה בחינת הריחוק, וקצת קרוב שזה בחינת הקרוב. משהו באמצע.

"כי ה' אלוהיכם הקל הגדול הגיבור והנורא הוא אלוהי האלוקים ואדוני האדונים עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה".

היינו שהשראת השכינה כאן היא בהשלמת העולם, בהשלמת החסרונות שלו.

והנה להיות רק משפיע, זה בחינת שליטה, מי שהוא נותן הוא מחזיק את כולם, וזה יחס חד צדדי. אמנם הקב"ה מתגלה לא רק בכך שהוא משפיע מלמעלה ונותן

מלמעלה את הכל. אלא מתגלה גם באופן שמאיר את הדרך, ואנחנו משתמשים באור שלו. כי גילוי ה' אינו רק מלמעלה למטה, אלא הוא דבר פנימי שהופך את כל העולם.

וכנראה שאי אפשר להבין את זה רק מי שהוא בעצמו עניו ולב נשבר. שבאמנות להיות אוהב גר, זה הגדול זה הגבור וזה הנורא. וה' רצה שאנחנו נהיה כאלו.

ההרכבה הזו, שהקב"ה מצידו הולך לפנייהם בעמוד ענן. ואילו הם אוחזים עוד בשלב של ויהי בשלח פרעה. מזה נוצר כל המשך הפרשה שלנו. כשזה מתנגש ובני ישראל עוברים צד. אז הם עוברים, ופרעה נשאר בצד השני, הוא נשאר בים.

קריעת ים סוף

- רואים שקריאת ים סוף ויצא"מ הם שני חלקים נפרדים ומשלימים.
- יצא"מ היא עצם הוצאת בני ישראל, וקריעת ים סוף היא ישועה פתאומית נוספת.
- ביצא"מ נהיו בני"ל לעם, ובקרי"ס נקם ה' במצרים.
- במצריים נאמר "ועברתי בארץ מצריים" ובקרי"ס זה אלי ואנוהו
- במצריים נקבע יו"ט, בכורות, מצה, פסח, סיפור, זכירה, תפילין, וכו'
- ובקרי"ס לא נקבעה מצוה ולא יו"ט אבל אמרו שירה.
- במצריים נאמר יד החזקה, ובי"ס היד הגדולה.
- בקרי"ס נאמר אז נבהלו אלפי אדום וגו', אז היה העונש מדה כנגד מדה, אז נאמר ויראו העם את ה' ויאמינו וגו',

כלומר:

יצא"מ הייתה הוצאת בני ישראל, בה התגלה מציאות ה' בעולם, ובה הוא יצר את מציאות בני ישראל.

אולם עדיין לא הופקעו המציאויות האחרות. [וממילא כביכול היה עדין גבול ח"ו גם להתגלות מציאות ה' כאן].

ובקריע"ס ראו את הבלתי בעל גבול. הכללת המציאויות הנוגדות [כביכול]. שכן קריאת ים סוף הייתה מורכבת מ:העונש לרע, שהרע הביא על עצמו ברשעו, מדה כנגד מדה, ואז ראו שהכל היה מתוכנן מראש לשם ההתעללות המשחק ברע. ועצם מה שהושיע את בני ישראל הוא מה שהיה סופו של הרע.

ועוד כיון שיצא"מ מעצם טבעה היא מאורע חד פעמי שנעשה במקום מסוים ובזמן מסויים, הרי שאין תופסים בה את משמעותה ופירושה האמיתיים, כי אפשר לפרש את יצא"מ בהרבה רמות של פירוש. הפירוש של ה' אחד הוא הפירוש העליון ביותר, אבל עד שם ישנם פירושים רבים.

וראה פירוש המצרים, שרגע לפני קרי"ס אמרו כי ה' נלחם להם במצריים, ומסקנתם מכך הייתה: "אנוסה מפני ישראל".. ואכן מסיים עליהו קרא "ומצריים נסים לקראתו". היינו שגם זה היה מתוכנן מראש שהם יגידו אנוסה כי ה' נלחם, כי אינו נלחם לישראל, אלא הוא שתכנן שהם יגידו אנוסה וינסו לים.

ומשמעות קריא"ס הוא לא רק סיום של יצא"מ, ששופך אור על התכנון המוקדם מתחילת ספר שמות, אלא הוא פירוש נעלה על יצא"מ שתוכנה הוא מתמשך, ומוחלט, ולא מסוים.

והנה יצא"מ זה הבסיס של המציאות, ומכאן ואילך מצד אחד כבר א"א שיתבטל, כמו שהבראה לא תתבטל, אבל עומק הפירוש והמשך גילוי יצא"מ, הוא מסור ביד ישראל. ולכן החלק הזה של העונש למצריים וסיום המעגל, צריך שיתעוררו לכך ישראל במעשיהם. [עי' שפ"א ושם משמואל ופרי צדיק].

ורק על זה אמרו שירה, שכן כל עוד היה רק יציאה, אין עדיין שירה, השירה היא בסיום המעגל, כשהאדם יוצא מעצמו. כשיש מציאות ה' עדיין יש כביכול התמודדות בין ה' ובין הרעים, וכאשר נעשה דין ברשעים, אז נסגר מעגל, הכל מסודר למפרע, ופורצת השירה.

ולכן אע"פ שהגילוי העצמי האמיתי היה בועברתי בארץ מצריים, אבל היד הגדולה המפוארת הייתה בקריאת י"ס שאין לך תפארת והדר גדול מזה, והיה באופן מגולה מאד, והעונש וגם הגילוי למה יצא"מ מכוונת להמשיך, הביא ל"אילי מואב יאחזימו רעד", שאז הבינו שזה לא סתם משהו שבא על מצריים.

ולכן סיום השירה ה' ימלוך לעולם ועד.

ואכן גילוי זה תליא במעשיהם של ישראל, ותלוי המושכו בהם ולכן בא עמלק בגלל רפידים וקירר את האמבטי והוצרכו למלחמה בעמים. ואע"פ שמעלת הגילוי תלוי במעשי ישראל, אבל עצם המשך יצא"מ אינו תלוי בהם כמו שהתבאר, ולכן נאמר "מה תצעק אלי", כי כבר מובטח ועומד רק תלוי במעשיהם בדרגת בטחונם בה' כיצד זה יהיה, ולכן מה שצריך הוא "דבר אל בני ישראל ויסעו".

והתבאר במק"א שפירוש יצא"מ היה נמוך מאד, שנאמר ויהי בשלח פרעה את העם, ונאמר כי קרוב הוא, ונאמר ינחם העם בראותם מלחמה, ונאמר ושבנו מצרימה, ונאמר וחמושים עלו, ונאמר וה' הולך לפניהם בעמוד ענן.

ועל הים נאמר כי שילחנו את ישראל, ונאמר ופרעה הקריב ויראו מאד, ונאמר הלא טוב לנו עבוד את מצרים, ואח"כ מהו אומר: ה' ילחם לכם, כי ה' נלחם להם, הויה איש מלחמה הויה שמו, ואומר ה' ימלוך לעולם ועד, ואומר ויראו העם את ה' ואומר ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

והיינו שזה היה הביאור העליון של קריאת ים סוף, בבחינת ה' אחד אין עוד מלבדו. וכאן היה ממש ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקיננו. ושלב זה הוא שורש שמע ישראל, והוא הפירוש המשך יצא"מ, ההכשר לכניסה לארץ בגילוי המלא.

ותמיד לפני הגילוי המלא יש דין ברשעים, כמו בסנחריב, ובגוג ומגוג, והמון, שהם מתאספים לעמוד על ה' ועל משיחו, וזה מביא את מפלתם המלאה.

ולכן קריעת הים היה בתפארת מגולה כל כך, שה' צעד לפנייהם, והולך ביים כביבשה, וברוח אפו שכעס על המצרים עמדו המים, ועניין נקמת ה' היה שגאה גאה, וברב גאונך תערוץ קמיך. נאדרי בכח, נאדר בקדש.

וממשיך שנבהלו אלי כנען עד שיעבור עם ה' וינטע בהר נחלתו ויכונן מקדש ה'. היינו שאכן כאן ניתן כוח להמשך הגילוי בתפארת מלאה עד שכל האלים ישתקו עד בניין שלם. ורק עמלק קירר, ואח"כ הוצרכו ארבעים שנה במדבר ונכנסו בלא משה ובאופן יותר ארצי.

ושם של עב' אותיות שהוא הפירוש המלא והמפורט המבואר ביותר של שם הויה ברוך הוא, הוא היוצא מתיבות הפסוקים של ויבא ויסע ויט כי כאן היה הגילוי הביאור הנעלה ביותר של שם הויה, וה' יזכנו לימות המשיח להשיג את גילוי ופירוט שמו הגדול והנורא.

ואז ישיר אמרו חז"ל שרומז לתחית המתים. וע"ד הדרש יו"ט של שביעי של פסח הוא כנגד קריעי"ס כי בעומק הוא שורש להמשך ולסיום.

והיינו שיש כאן שתי מערכות נפרדות ומשלימות, זו למעלה מזו, [כאמור בברית בין הבתרים "וגם את הגוי" וגו'], העשרה מכות הם עצם הדברים בפשטות, והנעלה על כולם הוא התגלות אחדות ה' על כל אויביו, עד שמע ישראל.

ובזה מבואר מה שהק' שאם לא היה חשש כי קרוב הוא לא היה קריא"ס, ומ"ט. אלא כמשה"ת במק"א שכל זה בכלל כי קרוב הוא, שזו היציאה שיש לה פירוש ארצי פשוט. וכדרך שהיתה ההשגה בבני ישראל כך הייתה גם בפרעה כנודע שלעולם הוא מקביל.

שמות רבה פרשה כב: שנו רבותינו הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורים באמת ויציב ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו, אבל אם לא הזכיר יציאת מצרים מחזירין אותו שנאמר (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים ומה בין יציאת מצרים לקריעת ים סוף אלא שיציאת מצרים קשה שנא' (שם /דברים/ ד) או הנסה אלהים לקחת לו גוי מקרב גוי, ואתכם לקח ה', תדע לך שזו קשה מזו שביציאת מצרים כתיב אנכי ה' אלהיך אבל בקריעת ים סוף אינו מזכיר את השם, ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב לפי שכיון שקרע להם את הים האמינו בו שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ובזכות האמנה שהאמינו זכו לומר

שירה ושרתה עליהם שכינה, שכן כתיב אחריו אז ישיר משה לכך צריך אדם לסמוך
גאולה לתפלה כשם שהם הסמיכו שירה אחר האמנה

מסה וסיני

בנ"י חנו כאן במרה, בסין, וברפידים, לפני בואם לסיני, והצד השווה שבג' פרשיות אלו, שמוזכר בהם נסיון, במרה "שם נסהו", בסין "למען אנסנו", וברפידים נקרא שמו מסה על נסותם את ה'. כמו"כ בכל מקום ניתן לישראל חוקים, "שם שם לו חק ומשפט" "ויאמר אם שמע תשמע לקול ה' אלוקיך, והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו" וגו', ובמין "הילך בתורת", "עד אנה מאנתם לשמור מצוותי ותורותי", וברפידים "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע". ולשונות אלו כוללים את כל לשונות התורה (מצוות, חוקים, ומשפטים, ותורות, והישר בעיניו, ושמע בקולו), אשר מופיעים רק בספר דברים, וכן לשון תורת נכתב תמיד רק על פרשה שפרטי דינה מרובים. וכאן לא נזכר כלל מה החוקים והתורות שנצטוו. וגם צ"ב למה היה נצרך כ"ז קודם מ"ת, ולכא' כ"ז רק הביאם לידי נסיון וכשלו ונפלו, וטוב היה שמייד לאחר קריעת י"ס, יבואו לסיני. ולנסותם רק אחר התורה, שאז שמעו מה המצוות ושכרם ועונשם ונכנסו בברית וכו'.

ונראה כאן שנסינות וחוקים אלו, הם שלב קודם למתן תורה. כלומר בטרם שילמדו את רצון ה' מהו, עליהם להכיר את הרקע לכך, שהם עם ה', ושה' הוא אלוקיהם, ומה זה אומר, (עוד קודם למחויבות הנובעת מכך באופן של ברית ודברות). כל זה הוא כרקע ומבוא להתגלות של אנכי ה' אלוקיך וכו'. (ולאחר מעמד הר סיני נאמר ג"כ לבעבור נסות אתכם בא האלוקים (עי' שם רש"י, רמב"ן, רשב"ם וספורנו), הרי שהתגלות ה' נקראת נסות, וכאן הם ההקדמות, ושם השיגו בעצם).

וזה בבחינת שנה ראשונה. כי לא ההלם של קדושת ה' משנה אצלם את הכל. אלא צריך להתנסות וללמוד את האמונה, את דרכי ה'. ללמוד לדעת מה זה אומר במציאות בפרטיה זה שהיה יצא"מ. ומתוך זה גם הם מנסים את ה' – הם לא מצליחים להאמין.

ורואים כאן שהחוקים ומשפטים ומצוות הוא מושג קיים גם קודם מ"ת. שכאשר יש קיום עם ה', יש לזה דרך.

אין שום מובן ליצא"מ שה' נהיה אלוקיהם, סתם ככה. אלא במקום המערכת של מצריים, יש מערכת דרכי ה' שמקיפה את כל המציאות. וכמו זוג בשנה ראשונה שלומדים על האופי והתכונות וההרגלים של השני. וזה חוקים ומשפטים ומצוות וישר בעיניו ודרך ומידות וכו'. המהות המיוחדת של דרכי ה' ומידותיו. לדעת מי

הויה. [מה שמו. מי ה' אשר אשמע בקולו- במובן הראוי של נעשה ונשמע]. והמהות המיוחדת של שם הויה, לא חל על העולם מאיליו. אלא צריך ללמוד אותה, ולהחיל אותה על העולם. ויש כאן נסיון - בחינה, והתרגלות, ונס - גובה.

היינו שכאן למדו לדעת שה' הוא רועם כרועה צאנו, ושעליהם לבטוח בו, ומתוך זה רואים את דרכי ה' עמו ואלו הם חוקיו, ומכאן גם משפטיו ותורותיו, שאלו הם ההתנהגויות הבסיסיות של עם ה', המכיר שהויה הוא אלוהיו, עוד לפני הדברות שהם התגלות והכרת ה'. ולכן לא פורטו כאן התורות, כי אלו הם כל הנהגת החיים על פי אמונת ה' והבטחון בו, שזה כולל הנהגת חיים שלמה. והאמונה והבטחון קודמים לציוויים המפורשים, וזה כלל מתחילה רפואת התחלואים והיפוך תנאי הטבע והאקלים, ולאחר מכן פרנסה, וכשהגיעו למים שהם החיים ממש, וניסו את ה' או אז למדו דרך עמלק שאין לנסותו, ולמדו שאויבי ישראל הם אויבי ה' כאמור בהמשך הפרשה, וכל הפרטים בפרשיות אלו באריכות הם הקדמה למתן תורה, מהו עם של ה'. וגם באברהם נאמר וישמור משמרת חקותי מצוותי ותורותי, וכל זה אף קודם שנתנה תורה, הרי שדרך ה', אף קודם הציוויים, יש בה תורות וכו', וחוקי ה' הם הכללים שמתנהג בהם, והכללים שטבע בבריאה ובהנהגתה וכו'.

והנסיון כאן שניסו את ה' זה בעניין כמה הוא דואג להם ונמצא עמו. שזה עניין האמונה, להבין את עומק היצא"מ. וה' אומר במן, למען אנסנו הילך בתורתי. ותורה זה נאמר תמיד על מערכת של דינים. והיינו שלאכול על שולחן המלך זה תורה שלמה כידוע. וכך במן, האכילה על שולחן ה' היא תורה גודלה. וזה כולל גם את כל תורת הביטחון.

וצ"ב שגם בשמות המקומות יש כאן סין וסיני וסנה. ואולי זה מגיע מכך שהיה מקום של קוצים. [סנה]. ולכן זה מקום של נסיון ושל התרגלות. וה' יאיר עינינו.

ולכאן הימק"ל אחר מ"ת א"צ עוד לדרך זו, כי הכל נתפרש במצוות. אבל מפרשה זו רואים, כי אדרבא קודם מ"ת והכנה לזה הוא ההליכה אחר ה', ודרכיו וחוקיו וכו'. ואף סיום התורה כמה פעמים והלכת בדרכיו, אחרי ה' אלוהיכם תלכון וכו'.

ורואים כי יש חילוק לשונות בין המן לשליו: בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וידעתם כי ה' הוציא אתכם ממצריים. ובבקר לחם, וראיתם את כבוד ה'.

כי השליו הוא מגיע ברוח ה'. וכמו המשך מעשי ה' במצרים, זה מהפכה. אבל המון מגיע בקול דממה דקה בטל. והוא מגיע מהשמיים לארץ. הרי זה כמו הקדמה לגילוי התורה שיורד מהשמיים. וזה מעמד של כבוד ה'.

וגם עניין השבת של המון, הגיע מכך שהיו סמוכים על שולחן ה', ומזה נפגשו בימי ה', ואז הגיעו לכך שיש לו שבת. וזה פרשה מיוחדת שזה השבת של ה' עצמו שהוא שובת ומברך.

והיה ביום השישי וגו', פרשת השבת כאן אינה ציווי חוקיה כאשר נצטוו בסיני, אלא כאן נאמר להם שהיום הזה הוא קדוש לה', ובפשוטו לא נאסר עליהם כאן כלל מלאכה, אלא להיפך כאן זכו בזכויות השבת "ראו כי ה' נתן לכם השבת", כיוון שהם עם ה' וה' יום זה קדוש לו, לפיכך הם מקבלים כפליים, ואינם צריכים לטרוח כלל ביום זה. כלומר: בדברות נאמר להם שאסור להם לחלל את השבת, וכאן נאמר להם שאין להם צורך לעבוד ביום זה. ואם שביתת שבת שנצטוו בסיני היא משום קדושת השבת, הרי כאן קבלו מוכח "ויברך אותו", "על כן הוא נותן לכם לחם יומיים". (וכמוכן שהברכה והקדושה תלויים בז', כי מניעת המון בשבת היא מקדושת היום לה').

ופרשה זו, היא שלב ממוצע בין פרשת ויכולו לבין שבת סיני, שכן אילו לא ידעו בנ"י ששבת היא יום קדוש לה', איך אפשר היה להגיד להם בדברות שמור את יום השבת לקדשו. ובדברות לא באו לחדש להם מושג, אלא לצוותם על הדבר הפשוט כי מכיוון שיומו של ה' הוא שבת, ממילא אם הוא אלוקיהם, צריכים הם לשומרו. אבל קודם לזה צריכים הם להכיר את אלוקיהם ודרכיו, וכאן הכירוהו שיומו הקדוש הוא שבת. (וזה דוגמה להאמור לעיל שקודם צריך לידע דרכי ה' וחוקיו).

והכרה זו הייתה מכיון שאכלו על שולחן ה' את המון, ממילא היו בסדרי שולחן ה', שבשבת יש ברכה. והציווי את אשר אפו אפו אינו מדין חילול השבת אלא מדין הכנה.

וכאן מבואר בפשטות מה שאמרו חז"ל שהוצאות שבת ויו"ט הם מאת ה'. כי סדר העולם הוא שאדם אוכל שבעה ימים בשבוע ועובד לשם כך להביא לחמו ג"כ שבע ימים בשבוע, וכאשר נאמר לבני ישראל שביתת השבת, כמוזבן לא נאמר להם שמעתה יאכלו פחות, אלא שעבודת ששה ימים תספיק להם לשבת. וזה מה שכתוב שה' ברך את יום השבת. שהוא יום שאינו של עבודה אלא שמקבל מהימים האחרים, ונהיה לו יותר, כי הוא גילוי התכלית של כל הימים. והמדרגה הזו שמתברכים

מלמעלה, היא המדרגה של בנ"י כאן שאוכלים משולחן ה'. וכל השומר שבת הריהו מאוכלי המן.

וגם במלחמת עמלק מבואר בפרשה שלפעמים גבר עמלק, וכמו שאמרו חז"ל שזה היה על נסותם את ה', ולא בטחו בו, שזהו רפיון ידיים מתורת ה', כמבואר בפסוקים לעיל. ואופי המלחמה היה על ידי ידיו של משה, ובפשיטות הרי"ז פרישת כפיים לשמייים, שהם צורה מיוחדת של צעקה אל ה', שמשמעותה תלות ומסירת הידיים למעלה, כקטן הפורש ידיו לאמו, וכל פרשה זו היא בתלות חייהם של ישראל בה'. ועל פרישה זו נאמר "ויהיו ידיו אמונה עד בא השמש". כתוב ויהיו ידיו אמונה, אמונה היינו בלי הפסק, וכתוב בלשון אמונה, כי זה היה כאן עניין האמונה. ומכיוון שניסו את ה' והיו ראויים לעונש, לא השלימו את כילוי עמלק, אלא נקבע מצב קבוע שהשט תלוי, ותלוי ועומד במעשיהם. ולכן כתוב "מלחמה לה' בעמלק מדר דר" כלומר שאינו מצב קבוע אלא תלוי כל דור לפי מה שהוא. (כמו וזה זכרי לדר דור). [וקריאת המזבח ה' ניסי, אולי הוא על משקל הנסיון המוזכר בכל הפרשות, ואל מול מסה ונסותם, עשה להם ה' נס].

מצוות מצה

בפסח יסוד איסור החמץ והמצה, שייך לחיפזון. אבל לכאורה לא במנהג ישראל הימים של פסח עצמו הם הימים הכי לא נחפזים בשנה. ואפיו הסדר עצמו יש בו בחינה מסויימת של חיפזון, אבל עיקרו הוא חירות וסדר.

חיפזון כתוב בראה, ובפרשת בא כתוב לאכול מצות כי ביד חזקה הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ (– ואפשר לפרש שזה מדין שולחן גבוה).

ובכל המצוות יש להם משמעות גם קודם המאורע, אבל המפורש בתורה הוא במצה, שלפני שזה היה בפועל נצטוו לאכול מצות.

וחג הפסח הוא השורש של הכול. ויצא"מ אינה עצם היהדות אלא היא השורש שלה¹⁷. ולכן מה שצריך לשאול איך מגדירים את השורש של היהדות. איך נאחזים במקור של הדברים. [ושבועות זה לעמוד פנים אל פנים, ישקני מנשיקות פיהו. וסוכות זה חג הסיום והתכלית]. כי בפסח בונים את הכול מהשורש.

ומכיוון שזה שורש זה נמצא כבר לפני היציאה, כי היא העניין שמצמיח את היציאה. ואנחנו נאחזים היום בשורש של העניין. כי זה עניין חג המצות. להיאחז שוב בשורש. והמצה המקורית היא לא המצה של טו' בבוקר, אלא המצה שייצרה אותה זו שאכלו בליל טו'.

והנה אברהם לפי הפשט אפה מצות משום שהאורחים הגיעו בפתע ואין זמן להמין, ולכאורה כך היה מנהג אברהם כי א"א לדעת כמה אורחים יגיעו, ולכן תמיד נתן מצות. וזה מבטא שלא חי בצורה של תכנון ומהלך שלו. כי כולו היה פנוי ודורך ומזומן לקראת הרגע שמביא לו את התפקיד, וכמו שיצא למלחמה מייד כשבא הפליט. הוא לא בנה לעצמו את מהלך החיים. אלא הלך מהמציאות אל אשר אראך. וההליכה הזו שאצל אברהם זה כבר נהיה "רץ אברהם" זה החיפזון השרשי במהותו, "חיפזון זה התנתקות" (מהזמן השגרתי). להיות מנותק לגמרי מהמציאות כאן, וללכת לפי ההדרכה של ה'. והמצות האלו אינם צריכים שמירה כי הם ממש בהדרכת ה', ואינם מהעולם שלנו. והמצה זה ההגדרה של השורש, שכך הדברים יוצאים מה' ומתגלים בעולם. וזו המצה המקורית.

¹⁷ ובגלל חטא האדמה בבריא, לשורש אין את הטעם של הפרי אלא טעם אחר.

ויעקב אבינו כבר חי בסדר מיוחד משלו, ולא שהעולם העליון הופיע כפורץ את הסדרים מלמעלה למטה, כי בשלב ראשון הסדר כאן מתבטל וההוראה העליונה תופסת את כל המצב. אולם לאחמ"כ מתיישב כאן בעולם הגילוי העיון ונהיה סדר חדש ואלוקי על פיו המיושב כאן בעולם.¹⁸

והיחס בין החמץ למצה, אפשר לומר שהעיקר הוא מניעת החמץ, וכל המצה היא רק כדי להחליף את השולחן מחמץ למצה. אבל להאמור זה מתחיל מכך שיש רגע קדוש שהוא מצה, והוא יד חזקה ועליונה. ואסור לחלל את הרגע הזה עם החמץ של האנשים. כי המצה זה הרגע המיוחד שהוא מנותק מהרגע הקודם ומנותק מהרגע הבא, והוא שלם לעצמו.

והעירו שאיסור חמץ מגיע חצי יום קודם, והאריך בזה ב"חנה אריאל", וכתב שבסדר הזמנים החמץ קודם, אבל ביצא"מ המצה הייתה לפני איסור חמץ. ורק כאשר עומדים בפסח שהוא היוצר את הרגע של המצה, ממילא נאסר החמץ, וזה לא זמן שיש לו דין משלו, [וזה אתיא מדרשא], אלא זה זמן של הכנה שמשתייך בפנימיותו לאחריתו.

ומצינו שגם במקום קדוש – במקדש ובשיירי מנחות – אסור להכניס חמץ. כי באדה"ר נקבע שהחיטה שהיא הלחם לא תהיה כמו תפוח שגודל מוכן על העץ, אלא המזון יהיה שייך לעבודה ולחלק האנושי. ולעבודה שבאה בעקבות קטנות האדם, ודעתו העצמית. כי הוא יגדל באופן חסר המחייב את עבודת האדם. ולכן זה החלק האנושי, ואת זה לא מקריבים לפני ה'.

וגם באכילת כוהנים משולחן גבוה, לא מביאים את האנושיות שלהם אל שולחן ה'. ומה שיש דין "למשחה לגדולה", זה הגדולה של שולחן המלך לא של הגדולה האנושית. זהו כמו חזרה על חטא אדה"ר להכניס אל מקום ה' את החלק האנושי.

ואפשר לומר באופ"א כי כאשר יש שייכות אצל ה', לא צריך את החמץ, כי החמץ נצרך רק בחטא הדעת, אבל במקום ה', אין צורך בזה. (כי הלא פשוט שפסחאינו סיגופים, אלא זה מתאים ונכון). כשהאדם נמצא לבד הוא מכין לעצמו את האוכל, אבל כשהוא לא לבד, אינו זקוק לזה.

¹⁸ ואברהם הוא חידש את ההליכה והריצה וחיפזון, ויעקב עשה סוכות כמשה"ת בעניין סוכות.

ומצה זה אוכל ארעי, שאוכלים כאשר נישאים על כנפי נשרים, ומי פתי יסור הנה להעלות את החמץ שלו על הכנפי נשרים.

ויש הבדל בין פסח לסוכות, שהצורה המלאה שקשורים לה' זה כשיש בית מיוחד לזה. אבל הראשונות היא באוכל, ובקבלת החיים, שזה אנחנו מקבלים משולחן גבוה.

ופסח זה חג שאנחנו פאסיביים, ואנחנו צריכים רק לעמוד בצורה שיוכלו לקחת אותנו בחיפזון. רק להסכים להתנתק מהסובב ומהזמן והתכנית שלנו. להפסיק עם החמץ שלנו. הצורה של חידוש ושורש העניין, הוא רק לבא בצורה שאנחנו מסכימים שיקחו אותנו. ובזה אנו עולים על הרכבת של הקב"ה שיש לה סדר משלה.

והאדם מטבעו או שהוא תפוס בעבר, ושקוע בזמן הקודם. או שתפוס ברגע הבא של העתיד, והוא לא נמצא באמת ברגע הזה, הוא לחוץ או שיש לו תכניות או שריך לעתיד. או שהרגע של ההווה תופסחאותו, והוא כבול לרגע זה. אבל כדי שיוכל לפעול באמת ולהיות מחובר אל החיים ולא כבול, צריך לא להיות כבול לא לעבר, ולא לעתיד, ואפילו לא להווה, אלא לכוון את ההווה. וכמו שאברהם אבינו פועל כל רגע את ההזדמנות שלו, בלי חשבונות אחרים.

ואע"פ שאת המצה עשו לפני שזה היה, כי כשהרגע קורה אי אפשר לתפוס אותו, וצריך להיות מוכן ומזומן לכך שיבא דבר שאי אפשר להתכונן אליו, צריך להיות מוכן לא להיות שייך לחיים הרגילים.

ומתוך הניתוק הזה נוצרת מציאות חדשה. אבל צריך לצאת מכל העולם של הזמנים הרגילים. ובוודאי שאחרי שעלינו ברגע הזה לרכבת של הגילוי העליון, שכל רגע מתגלה משהו חדש, יש לזה סדר ומהלך עליון. ותכנית מיוחדת. ואז הולכים בסדר הזה בלי שום חיפזון, אלא להיפך ברוגע הכי גדול. ואת האור הזה צריך לעכל, וימי הפסח אין אומרים אפילו הלל, אלא יושבים על הרגע הזה, וכמו שכתוב שבעת ימים תאכל עליו מצות. כומר שהשולחן של הפסח עומד שבעה ימים. וזה הווה קיים ועומד.

המטרה של הניתוק הזה, היא היצירה שבאה בסדר הנעלה שבא אחריו. וזה ספירת העומר. שסופרת את הזמן שבעה שבועות, עד העצרת. ואז לא רצים לשום מקום, אלא להיפך, נמצאים בדרך הסלולה שקביעת מועד הפסח כבר קבעה לנו את העצרת.

החירות היא לצאת ממה שכובל לעבר היצירה שהיא יותר פנימית, ויש לה סדר פנימי משלה. (וגם ציפור דרור שהיא בת חורין, יש לה את הסדרים שלה שמחויבים מהיותה ציפור דרור). המציאות הנבראת היא מציאות כובלת, וככל שאדם קרוב יותר לא"ס ולא לבריאה זה יותר חירות, החירות האמיתית היא החלות של הא"ס, זה לא פות מערכת מסודרת, אלא שהיא יותר פנימית ורחבה וגדולה וקרובה לאין סופיות.

והנה יש יסוד של ר' נחמן שכל רגע אדם מתחדש מחדש, וזה משחרר את האדם מכל מצב, אולם לתפוס את הדברים כפשוטם בכל עניינם, זה נגד כל התורה כולה. כי כל התורה אומרת שכל דבר יש לו השפעות, ויש סדר ההשתלשלות.

אולם יש נקודות ששייכות לזה, כמו התשובה ויוהכ"פ, אבל שמה לא נאמר שזה לא היה, אלא שם נאמר שצריך לשלם את המחיר על מה שהיה ובזה הוא יכול לחזור למקום הגבוה. (כי התשובה זה סוד של נקרת הצור, שרק במקום הזה במהלך שלו הוא לא סותר הכל).

ובפסח יש באמת התחדשות ראשונית של לידה, שזה מנותק לגמרי מהעבר, אבל זה לא לכפר על טעויות של הרגע הקודם, אלא ההתנתקות מהמצב הטבעי.¹⁹ ובכל שנה זה לא קורה לבד, כי העניין הוא שזה זמן מחודש ומתחדש, תמיד הוא חדש, ולכן צריך כל שנה לחדש את זה, כדי שתמיד זה ישר חדש. המציאות של להיות על זמני, לא נהפכה להיות הזמן הטבעי.

וביהו"כ פ התשובה מהפכת את המור למתוק, ובפסח המור ממותק על ידי הפסח.²⁰ ואכן בשביל שיהיה משהו חדש צריך מור קודם, וזה מחבר את הרע לטוב, שעכשיו רואים את ההתנתקות שנוצרה מזה. ומכך עלינו לשולחן גבוה.

וגם בשבת אנחנו צריכים הכנה קודם ולא יכולים לעשות כלום, אבל שם זה הסדר זמנים של הבריאה שיש בו זמן שלם. וזה משלים את זמן ההכנה של הששת ימים. משא"כ יצא"מ שבא להוציא את האדם מסדר הזמנים לו, אל החדש הזה לכם ראש

¹⁹ ועל הטעויות שהיו שילמו את המחיר בגלות מצריים. ומה שיצאו קודם שימו בד' גלויות.

²⁰ והיום שאין לנו פסח אין מה שימתיק את המור. אבל לאיך גיסא היום כבר למדנו לטעום במור עצמו טעם של ליל הסדר.

חדשים. וזה לא מגיע מהאדם ולא יכול להכין את זה קודם, רק שיבוא מוכן שיקחו אותו.

ובכל דור צריך לראות את עצמו כאילו יצא, היינו להיאחז ביציאה ההיא. שלא ליפול למטה. אבל לא צריך לחשוב שהוא יורד למצריים ואח"כ יוצא מחדש, כי זה בבחינת לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד.

והמציאות של שיעבוד מצריים קיימת בגאולה, כי נלחצנו עד כדי כך שנאחזנו בלקיחת ה'. הלידה יש לה חבלים, ואז הוולד יוצא לאוויר העולם.

ונמצא שיש כאן דבר שהוא לא יש מאין, אלא אין מיש.²¹ ובזה שאנו נלקחים בזה עם ישראל הם יש מאין ולא הווה רגיל (שחולף).

אדם יש לו מבנה שכל מצווה יש לה את המקום שלה לאיזה אבר היא שייכת. (ודבר שהוא כנגד המחשבות של ה' ממילא הוא מצווה במחשבות של האדם ולא במעשים, וזה המידות המבוארות בתומר דבורה).

והאדם בעצמו זה דבר שמאד קשה להגיע אליו בדרך הטבע. שורש האישיות אינו מה שנמצא בפועל, אלא הוא שורש בעומק. ואינו תלוי במעשה מסויים או בדיבור או הרגשה, אלא הוא דבר פשוט ומוטבע.

והנה יש ד' שיטות יסודיות מהם העיקרים, וכל שיטה יורדת שלב יותר במבנה של האדם והעולם.

לרמב"ם העיקר הוא החיבור למציאות הנצחית. ולרמב"ן (פרשת בא) העיקר הוא שהמציאות הנצחית יורדת ומתערבת בעולם שלנו כאן. (וזה כבר מתקשר עם רצון האדם).

והכוזרי אומר שהעיקר הוא שיש רצון במעשים, לא המחשבה עיקר אלא המעשה, היינו שהמציאות האלוקית לא רק מתערבת בעולם, אלא שכתוצאה מההתערבות הזו היא יוצרת כאן לאחמ"כ מציאות מלאה של סדרים וכללים אלוקיים.

והמקובלים אומרים שכל פרט זה עיקר – היינו עצם זה שכל פרטי המציאות משתלשלים מלמעלה ועומדים מכוונים כנגד המציאות העליונה.²²

²¹ ועי' מלבי"ם תורה אור בראשית על היפוך יש מאין ואין מיש.

והשורש של הכול זה שהסדר כאן צריך להתבטל ולהלקח, לתת למציאות העליונה לפרוץ כאן. והשורש אין בו עדיין טעם, וזה שאין בו טעם זה מאפשר את הפרי, שלאחר הפריצה נוצר אחיזה וחיבור. ומערכת שלמה גילוי של הרצון הא"ס כאן.

²² ובמק"א כ' הלשם שכל דברי הרמב"ם נכונים בעולם עליון. ובסוגיא זו באמת דברי הרמב"ם הם ברובד נעלה. והמקובלים מחשיבים את הירידה לעולם העשייה.

קרבן פסח

בקרבן פסח יש כמה פרשיות. בתחילה כתוב דברו אל כל עדת ישראל ויקחו להם שה לבית. אח"כ כתוב ויקרא משה לכל זקני ישראל, ולא כתוב את הדינים הקודמים, אלא ועבר ה' לנגוף את מצריים וכו', ומה תגידו אח"כ לבניכם. ומשמע שהתוכן של המצווה נמסר לזקנים שיעבור דרכם אל בני ישראל.²³

עצם שם פסח, מפרשים שהוא סוג של שלמים. ועולה זה הקרבה של כל החי, והזריקה היא זריקה של הכל, ואילו שלמים זה לא שבאים להקריב אותו, אלא החיים שלו הם לה', והבשר נאכל משולחן גבוה.

ובמדבר כל בשר תאווה הוא שלמים, היינו עצם הדם היה לה', ואיסור אכילה בדם מוזכר עם פרשת השלמים – בצו. זאת אומרת זה נקרא שלמים, שחיי בהמה הם לה'. וממילא כל דם אסור. וממילא בבית רק לא אוכלים את הדם, ולפני ה' זה מוקרב אליו.

ופסח זה סוג מסוים של שלמים כאשר יתבאר. כל שלמים זה מצב שאנחנו כבר יהודים וממילא החיים לה', הדם הוא הנפש, אסור לשלוט עליו, אסור בכלל לקשר אותו לאכילה "לא תאכלו על הדם". וכשהחיים הם לה' - הישראלים הם האוכלים משל גבוה.

אבל פסח זה שלב הכניסה לברית, (ולכן זה חובה ונקרא עבודה), ובשלב הכניסה אין זה מצב טבעי שאוכלים משולחן גבוה, אלא צריך יצור את זה שאנחנו נהיה אוכלי שלמים.

ולכן פסח בשאר ימות השנה שלמים, ואילו ביום הזה השלמים הזה הוא פסח. [והעקירה לרוב דעות דרבנן, וכמו שאשם שכפרו בעליו הוא עולה, ועקירתו דרבנן, כי אשם זה עולה של חייב]. וכמובן ששלמים רגיל לא נהפך לפסח, כי לא יוחד לקרבן היוצר אותנו כמקריבי שלמים.

²³ הערה: טעמי המצוות זה דבר בעייתי, כלומר להגיד סיבה חיצונית למצווה. אבל מה שכן נכון לדבר, זה על התוצאות של המצווה, כלומר איך זה נראה שיהודי עושה את המצווה. וכן לנסות ולהגדיר מה עצם הצורה של המצווה. לא לנחש איזה תוכן יש מאחורי הפרגוד. אלא מהו הדבר שאנחנו רואים אדם בצורת אדם כזו שאוכל מצה. והמצווה היא כמו ציור. וכל חלק מאיר על רעיו.

וזה שיש כרת בשוא"ת זה מחודש כמבואר בחז"ל, והיינו כי פסח ומילה זה כניסה לברית, ואם הוא לא נכנס, הוא נשאר בחוץ, הוא לא צריך לעשות מעשה לצאת. ולכן שייך מושג של פסח שני, כי אין "עבר זמנו", כי הוא צריך להכנס לברית, וממילא למה ניגרע.

ויש להבין מה זה ברית המילה ומהי ברית הפסח. ולכאן המילה היא שינוי מציאות האדם עצמו, ופסח הוא לאכול משולחן גבוה.

המילה זה מציאות שאנחנו ישראלים, ומחויבים לזה. ופסח זה שמוקבלים את צרכינו מאת ה'. מילה זה השייכות שלנו, אבל לבא לקבל זה הפסח. והיינו שלא ללכת לקבל במקומות אחרים...

וא"כ יש לשאול היכן השורש של ברית זו בבראשית באבות. ונר' שזו ברית בין הבתרים, שבמילה נכרתה ברית על הזרע בשם אלוקים ושקי. ואילו על הארץ נכרתה הברית בברית בין הבתרים בשם הויה. וזה הברית על קבלת הטוב. והטוב שאנחנו מקבלים זה – א"י.

וגם בין הבתרים זה בקרבן, קח לי עגלה משולשת. וידוע שהעבודה זה לבא לקבל, וכמב' בתורה ובנביאים, ובכתובים. "אם יהיה ה' עמדי הבית הזה יהיה בית אלוקים". ההכנה לזה היא קיום החובות, והנוכחות עצמה היא שה' בא ונותן לנו.

ושאל יהודי אחד, מה הקשר בין ה' השלם המחייב אותנו בדרכי השלמות, לזה שברא ארץ ושמיים גשמיים. אולם באמת עיקר הנקודה זה להבין ששני נושאים אלו תלויים וקשורים אחד בשני והם דבר אחד. שהטוב נובע מהרצון הרוחני השלם.

ובמצרים היו מולים "כי מולים היו כל העם היוצאים ממצרים". והתורה אומרת "כל ערל לא יאכל", היינו שאמורים בעקרון להיות מולים. ומה שהיה חסר להם זה להיכנס לברית של לקבל משולחן ה', (וערל לא יכול כלל להיכנס לקבל).

ויש ברית של סיני על מ"ת שהיא נכרתה על הארץ (כמו שפי' הרמב"ן שזה ברית מותנית), ואף שכבר כרתו ברית עלי זבח בפסח. אולם המצוות הם הם הצורה שה'

אלוקינו, וא"א לבא לעשות פסח ולא לעמוד בדרכי ה' שהם המצוות. נמצא שפסח זה ההתחלה של ברית סיני.²⁴

והיום בגלות באמת לא סמוכים על שולחן ה' בעוה"ר. וכמו שהאריך בדרשת מוהר"ח מהזוהר. וממילא באמת אין פסח. (ועי' מש"ח בזה).

במעמד הר סיני יש כפה הר כגיגית. ובדברים כתוב באריכות ענייני הבטחון אמונה הטבה, הנוכחות, לבא להשען, והקירבה. ובספר דברים מאריך על הטוב שה' ייתן לישראל. ויש בדברים שני מיני טוב, הגשמי והרוחני. ובפרשת ואהבת האהבה היא על אחדות ה'. וכשארין אר"י אז זה העיקר שטוב לנו ה' בעצמו לא מה שהוא מחלק.

ואנחנו בפסח שלנו מצפים לגאולה העתידה, שזה חידוש הברית כמבו' בירמיה. כי הברית הראשונה הופרה ונלקחה הארץ. ומה שאנו בטוחים שיהיה חידוש הברית, וסמוכים על הברית שתבא, זה אנחנו נשענים וסמוכים היום על ה', ברוך שומר הבטחתו לישראל. לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

איך נעשית הברית של פסח. התבאר לעיל בעניין בכורות שיצא"מ זה מעבדות לחירות, ולפתע נכנס עוד חלק שהיינו צריכים למוות וכו' והבכורות. והנה מהיכ"ת שימותו ישראל, הלא בא להציל אותנו, ובשום מקום לא כתוב שהיצא"מ היא ממוות לחיים. אלא העניין הוא שההקדשה של עם ישראל נגע עד המוות והחיים. וזה היה האופן של כריתת הברית – כי הצורה לצאת בהופעת ה' הייתה להיות שעונים וסמוכים עליו ולהיות מיושבי שולחנו וכאשר יתבאר.

הנה יש את הגאולה של הלילה ויש את הגאולה של היום. בלילה אמרו להם להשתחרר, והיציאה הייתה רק בבוקר.

ולנו יש את החג של יום יד' חג הפסח, ויש חג' של טו' חג המצות, וכמו שהאריכו במפרשים. וביד' ביום מקריבים וביד' בלילה אוכלים, כקדשים הנאכלים בלילה והלילה הולך אחר היום. וזה החג של הדילוג והפסיחה. ובתחילת חג' טו' בלילה אוכלים את המצות של תחילת השחרור בחפזון שהיה בטו'. וכמובן שהם נפגשים

²⁴ והברית הסופית על הארץ זה בגריזים ועיבל, וכמו שיהושע אומר לבנ"י אח"כ שעדיין אפשר להתחרט כי לא קבלו עדיין את הארץ לגמרי והוי כעסוקין באותו עניין.

יחד ויוצאים יד" באותה מוצה, הן במצת חג המצות והן במוצה של על מצות ומרורים תאכלוהו של חג הפסח.

ונדיר שיש מצווה שהיא מיוחדת רק ללילה, [אין קדשים שחייבים לאכול בלילה, רק פסח, שיוצר את הטו']. ויתכן כי הוא לילה שנובע מהפסח ויוצר את הטו' ממילא יש לו דין יום.

א"כ היה שני שלבי גאולה, ההקדשה בלילה של פסח ובכורות, שהיא שחרור עקרוני לההיהפך לעם קדוש. ורק אח"כ יציאה בפועל בעצם היום הזה, בחיפזון. בנ"י נכנסו אל הדברים ויצרו אותם (ואת עצמם) בלילה, והופעת ה' הייתה בחצות, וזה המעבר אל היציאה בפועל. וכמובן שזה הוא עיקרון שלא יהיו שני השלבים ביחד, אלא קודם כל מהות חדשה, ואח"כ יציאה בפועל. [וכמו שבמגילה קודם היה רכיבת מרדכי לגדולה מהפך עקרוני, ואח"כ בפועל ירד לעשייה]. והיינו שהעיקרון יוצר את המימוש ולא להיפך.

וזה מבואר בפרשה של ויהי בדרך במלון, שצריכים למות כשה' בא ומקבלים חיים חדשים ע"י דם הברית. [וגם בסיני היה פרחה נשמתם וחיים חדשים].

והנה יש להקשות שבנ"י אומרים לפרעה "ויחוגו לי במדבר", איזה חג עשו. [והלא רק בעגל כתוב חג]. ונראה כי החג הזה זה החג ש הכניסה לברית, שה' נהיה אלוקי ישראל. והם בקשו שזה יהיה במדבר, ופרעה לא הבין, אז עשו את זה במצריים, והוש משלם את המחיר שבהופעת ה' יש מכת בכורות, וזה מכת בכורות. וזה החג לה' שדברו עם פרעה. וזה חג יד חג הפסח.

(כמו"כ יש לשאול על הפסוק תעבדון את האלוקים על ההר הזה, והלא לא ציויתי על דבר עולה וזבח. ולכא' הקרבנות בהר סיני היה דבר צדדי ולא העיקר. אלא שהקרבנות האלו הם הכניסה לברית, בזריקת דמים והזיה. ומה שבלשונינו נקרא: "קבלו את התורה", בתורה נקרא: "כורתי בריתי עלי זבח". ועל זה כן ציויתי שיבואו בברית).

והנה יש פסח מצרים ויש פסח דורות. ובפסח מצרים אמרו לעשות דברים קודם שהם היו במוציאות, חגורים וחפזון ומצות, כל זה לפני שזה היה. היינו שזה יצירת הדבר.

והנה עניין יסודי בפסח הוא עניין השימור, והתבאר לעיל בעניין השימור דון מינה ואוקי באתרא. (והתבאר שם שפסח הוא יצירת המצב, ומצה הוא עצם המצב, ובכורות הוא התוצאה עיי"ש).

הנה האיסור חמץ מתחיל מיד' בצהרים, ויש לזה דרשא מלא תזבח על חמץ, אבל גם נדרש על זה הפסוק אך ביום הראשון, כי זה קצת ההתחלה של טו'. וזה דבר שלא מצינו כמותו שיתחיל האיסור מחצות היום, וזה משום שכאמור לעיל כאן הדין הוא "לעשות" את הלילה של המצה. ולכן זה מתחיל מחצות.

הפסח נאמר למשפחות, קחו למשפחותיכם, שה לבית אבות, והפסיחה היא על בתי ישראל. ומבואר במכילתא שהדם של פסח שמגיע למשתי המוזות והמשקוף נקרא ג' מזבחות.²⁵

ובעם ישראל עדיין לא היה להם שום דבר מלבד המשפחות. ובאמת ברית הזרע כבר הייתה וכום היו נימולים, וממילא זו המשפחה של בית אברהם הקיימת, והמשפחה הזו באה לברית של הפסח.

ואחרי המילה הלא נצטוו גיד הנשה, שזה יצר את המשפחה של ישראל כמו שהתבאר בעניין גיה"נ, אום זה רק דבר שלילי, שהם לא כמשפחות אחרות, ובכל גלות מצריים זה רק התוכן השלילי שלא היו כאחרים, והם צולעים. אבל מה כן אוכלים במשפחת ישראל – זה הפסח.

וכן כתוב כל עדת ישראל יעשו אותו, ואכן יש לו דין של קרבן ציבור. רק שעיקרו לאכילה ולכן הצורה שכולם מתחברים יחד לפסח אחד של כל העדה כולה, זה ע"י משפחות משפחות.

ויש משפחות, ויש בתים. בית זה הגוף המגדיר שבתוכו המשפחה מתכנסת. ועליו נאמר לא תוציא מן הבית. ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר זה הצורה המקורית של השמירה, ולדורות זה דין בזמן האכילה שלא לעבור מחבורה לחבורה.

²⁵ והעירו שלא מבואר בפסח מצרים שזה היה זריקה לה', ויש לומר כי עדיין ה' לא בא למצרים לפני חצות, ממילא אינו ממש קרבן, אלא זבח משפחה. ואח"כ כשמגיע ורואה את הדם אז זה מתייחס אליו.

ובית מגדיר את ההבדלה מן החוץ, שזו יחידה סגורה. וכמו שאומרים היום "שלא לצאת לרחוב". ואכן הפסח נפסל ביוצא מן הבית. כי עקרו לאכילה ותוכנו הוא החבורה בבית, ולכן לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה.

בפסח יש דין להיכנס לבית,²⁶ ובסוכות יש דין לצאת מהבית. הכניסה של עם ישראל היא ע"י הכניסה לבית. ובסוכות זה כבר השלב שאנחנו שמורים בצל ה' גם בחוץ.

וכל הפסח הוא להתחיל מחדש מההתחלה, וכן והגדת לבנך זה גם נקודה של להתחיל מההתחלה את התורה מחדש.

בהקרבת הפסח, יש דין ש"עיקרו לאכילה" ולא אמרינו "אע"פ שאין בשר". ותלוי בכוונה לאוכליו. כי כל התוכן של הקרבן הוא כאמור שבאים להיות אוכלים על שולחן ה'.

והנה במן גם נאמר הדין של נותר, כי כשאוכלים אצל ה' לא שמים בכיסים. לא לוקחים למחר. זה להפוך את השולחן היב"ת, ולא לאכול על שולחן ה'.

ומבואר באחרונים שאף לכו"ד שפסח צריך להיאכל עד חצות בגלל חפזון שכינה, אבל נותר נהיה רק בבוקר, וכמו בקרבנות אחרים וכמו במן.

ומכיון שפסח זה לקבוע אותנו כאוכלי שלמים, ממילא זה שצריך להישאר כל זמן האכילה על השולחן ה' ולא ככל שלמים, אלא יש בו דיני אכילה מיוחדים.

ודיני האכילה הם: צלי, ועצם לא תשברו, ועל מצות ומדורים. ולכא' נראה שההגדרה היא שהלא בכל קדשים יש מצווה שזה ייאכל, ולא מצווה לאכול. ובפסח הלא יש חובה לאכול. וכאן לכא' ההגדרה היא לעשות מעשה של אכילה, להתייחד לישיבה לאכול, לייחד את האכילה שהיא מיוחדת לעצמה, ולא חלק משאר אכילות.

ואם גוי נכנס בליל הסדר הוא רואה שזה לא שיושבים ואוכלים בעלמא, אלא שזו אכילה שיעקרה הוא המעשה אכילה.

²⁶ ועד היום יש שבפסח לא אוכלים מחוץ לבית. וכן מנהג ישראל שבפסח נמצאים בביתם, ובסוכות יוצאים לחוג יחד בחוץ.

ובדין צלי- אמרו טעמים משום חשיבות וי"א משום חיפזון. וצורת הדבר לכאן נראה שהוא על כרעיו ועל קרבן, היינו שצלי זה כמות שהוא, ובישול זה לא כמות שהוא.

ועצם לא תשברו בו, זה נאמר יחד עם דיני האוכלים ולא תוציא מן הבית, ומשמע שזה דין לאכול את הכבש, דין במעשה האכילה. שכל הזמן יאכלו את הכבש כשהוא בצורתו ככבש, את הקרבן שנשחט ולא את הבשר כבשר. וכשאוכל פסח צריך להגיד מה הוא אוכל, והגדת, שיאכל את הדבר עם התוכן, הקרבן שנשחט.

ובאמת כל האכילה היא אכילה שיש לה צורה, שיש לה סדר, ועל כן קרא שמו ליל הסדר.

על מצות ומרורים – לאכול על מצות זה לאכול עם לחם של קדשים, "לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותם מאישי", על שולחן גבוה לא שמים חמץ. [וגם פסח שני נאכל עם מצה]. א"כ י"ל שהוא מדין השולחן גבוה ולאו דווקא מדיני הפסח. אולם מצינו "לא תשחט על חמץ דם זבחי" ואולי גם זה יתכן שיש לפרש על דרך זו, שמכיוון שפסח זה הכניסה להיות מאוכלי שולחן גבוה, ממילא לא רק אכילתו אלא כל הרשות צריכה להיות שייכת לשולחן זה. ועכ"פ בפסח שני מצינו שאוכל מצה עם הפסח, והלחם על השולחן, ויל"ע.

ועצם הדין לאכול עם לחם, היינו לאכול את זה בארוחה שלמה, ולא בשר בפנ"ע, ומרורים זה סוג מסוים של ירקות. ירקות זה עושה שהסעודה היא לא רק בשר עם לחם, אלא ארוחה יותר מגוונת ויותר חשובה. וצריך שזה יהיה דווקא מרירות, שזה הניגוד של הבשר. וזה דוקר. ומחד זה ההיפך של בשר הפסח, ומאידך זה הדגשה של אכילת הפסח, זה תפאורה שמדגישה את הפסח.

וידוע שינוי הסדר שיביאו קודם הירקות כדי שישאל, ותמהו רבים איזה תוכן יש בשינוי שכולו רק שישאל, והתשובה בכלל לא מסיבה למה לעשות כזה שינוי. אך י"ל שלהביא את הירק מהתחלה בצורה רשמית זה חלק מהעניין של מרורים, שמראים שהיום חלק מהאוכל החשוב והעיקרי הוא ירקות.

וחלק מהצורה של שולחן המלך, זה שאוכלים שם רישמי ומסודר. "למשחה לגדולה", זה יותר מעשה אכילה מאשר אכילה של אוכל לשובע. ואכן הפסחנאכל על השובע ולא לתיאבון. וזה צורת שולחן המלך שאוכלים שם צורה ותוכן, ולא אוכל.

ובודאי שהמצה אינה סתם זכר, אלא זה מבטא את האופי של העם שנתהווה ביצא"מ. הצורה של העם היא צורת עצמאותו. וכמו שאמר ר"ש ברנד שיש מדינה שלעצמאותה עושה מצעד של טנקים, כי זה תוכן העצמאות והפנימיות שלהם, "נקח את גורלינו בידינו".

ויש להביא משל מרעיון עצמאות אחר, מהעצמאות של הודו, ששם נשארו נאמנים לתרבות ההודית שלהם, והם לא נלחמו בנשק נגד המשעבד הבריטי, והיה להם שיטה הודית עם מנהיג כמו נזיר, ובאחד השלבים החליטו להפסיק לצרוך את הטקסטיל של אנגליה, וכי תאמר מה נלבש, התיישב המנהיג וטווה בפלך חוט פשוט וגס ולבש אותן, ואמר שכל אחד יטווה חצי שעה ביום, וכולם נהו אחריו, וזה הנהיה הסמל שלהם.

וזה ביטא את כל המאבק, של לחזור לפשטות ולא להשתלב בתרבות האירופאית, וכו'. וזה דוגמא שהעצמאות אכן מבטא את האופי הפנימי, ומגדיר את כוונת השחרור ואת הייעוד שלו.

ולמה באמת היה בחיפזון, כי ידוע שהופעת ה' במצריים אינו דבר שיכול להיכנס לעולם, ואי אפשר להכיל אותו. וזה מה שמשה שאל למה הגאולה מתחילה בקושי לישראל. וה' ענה לו שזה בגלל שזה גילוי הויה. היינו שזה מחאה נגד הבריאה ומהפכה, ואינו צומח מתוך העולם, ולכן חייב להתחיל בהתנגשות ומהפך ולא בצמיחה איטית. [וכן במגילה נהיה יותר גרוע ומתהפך לטוב]. והמהפך של יצא"מ לא בא להגיד שיש משהו יותר טוב, אלא שהאמת היא בקוטב הכי הפוך שיש, וזה לא יכול לצמוח בצורה רגילה בלי הקצנה והתנגשות.

ובאמת אילו היו מענישים את המצרים בבת אחת לא היה שום חיפזון, אבל אז זה היה צורה שהמצרים אינם ועם ישראל הולך לו להיכן שהוא רוצה בשמחה רבה. ולא זו הצורה של יצא"מ. אלא זה נעשה בצורה של מלחמה והתנגדות ומהפך והפעת ה'. והמצרים נענשו רק בסוף בקריע"ס. כלומר היציאה נעשתה מול התנגדות. וזה עקרוני שאכן כל מהלך ישראל כעם ה' וגילויו בעולם היא נגד ההתנגדות של העולם. ומי שמדמיין שזה נמצא, שזה מובן, שאין כאן חתירה מול הר, אז הוא מתכוון למשהו אחר מהופעת ה'.

והופעת ה' הייתה בפסיחה ובדילוג. והמצה בגלל החיפזון. ונראה שיש קשר בין המושגים חיפזון ודילוג.²⁷

ובגאולה העתידה כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'. לכאן כתוב שם שהמצב עכשיו שה' מופיע בעולם זה בחפזון. [והוא המושך גיה"נ כמשה"ת שם]. ובחג של לעת"ל יאכלו לחם [וזה טו' של סוכות שהוא שייך לעת"ל כמשה"ת שם, אבל עדיין אין זה מצווה שיהיה חמץ]. וזה בבחינת ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קדש לה'.²⁸

וזה פלא איך איסור חמץ שהוא על הלחם הרגיל, וגדרו איסור מועד, איך הוא בכרת. והלא כרת זה על דברים שהם מחוץ למסגרת ישראל. ולכאן החיפזון הוא בגדר זכר ליצא"מ, ואיך יש כרת על העדר זכר. (וכן תמה ברדב"ז). ועוד הגדילו להרחיקו בבל ייראה, ולכאן אין זה צורה של זכר. וכל ההרחקות האלו הם על דבר שאתמול אכלו אותו בשופי.

וא"כ מבואר בזה שהצורה שחיים תצמיד והלחם שאוכלים תמיד, אז יש יום שזה מופקע לחלוטין. א"כ למה מותר לאכול אותו כל השנה, היינו כי אחרי שעולה ולא אוכל חמץ כמה ימים, יכול להמשיך ולאכול. היינו שהמושג של לאכול את הלחם של האנשים כל השנה בלי שום מחאה על זה, זה הכרת. ואין זה משום זכר, אלא משום שכל ההיתר לאכול את הלחם של האנשים הוא רק מהשבוע שלא אוכלים אותו. השגרה עצמה כמות שהיא, זה כרת מחוץ למסגרת של עם ישראל.

ויש כאן השוואה בין פסח לראש השנה. שהתרועה היא שבירה כלשונה. והחפזון אמנם אינו זעזוע אבל הוא התנתקות מהמציאות, והוא יותר מלך לך, כי הוא לרוץ ממש. והצורה של איסור החמץ היא שבירת המהלך השגרתי והרחקתו אל מחוץ לחוק.

²⁷ כתוב ויאמר משה אל זקני ישראל משכו וקחו לכם וכו' ושחטו הפסח, ולא מסביר להם מה זה הפסח, וזה פלא. ויתכן כי פסח הלא הוא לשון קפיצה ודילוג, וא"כ יתכן שכך קוראים במליצה לגדי הקטן הקופץ. שהוא הקרבן על הפסיחה והדילוג.

²⁸ היינו שהאכילה היום יומית היא עצמה תהיה קדש לה', ולא יצטרכו לקבוע לזה מועד. והדילוג הוא גדר של הבדלה וכן החיפזון הוא הבדלה, ואילו לעת"ל יהיה ה' אחד ושמו אחד.

והתורה מציינת לזה את ה"יד חזקה". ואח"כ נאמר שהיה בחינה שניתן להתפרש של ברעה הוציאם ומבלתי יכולת, כלומר שההתנגדות וזה שהיציאה נעשתה בכוח זה מאפשר פירוש שלילי. והיכולת הגדולה היא לא בחיפזון. אבל במצב של העולם עכשיו, שבירתו ושבירת ההתנגדויות והנבדלות ושבירת המצב זה מתבטא בחיפזון.

ובאר"י אמר על החיפזון שהיה שם השפעה שלא כסדר המדרגות אלא בדילוג שלא כסדר. היינו שזה לא היה אמור לקרות בהתאם לצדק, ובהתאם לאפשרויות הרגילות של סדרי גילוי ה' בעולם לפי הדרגה.

ובכל שנה בליל הסדר יוצאים מצרים עוד פעם, ובשפ"א שבכל שנה בליל הסדר המדרגות מסתדרות, ולכן בעתיד זה יהיה לא בחיפזון ולא במנוסה. כי לאט לאט זה מתיישב על הלב ונכנס לפנימיות, עד מאסיפכם אלוקי ישראל.

[ולעת"ל יש נבואות שיש חבלי משיח, ויש נבואות שזה באופן אחר, היינו שיש רעיון כזה ורעיון כזה ולא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו].

בבכורות הוא סדר שהוא על טבעי במהותו, (כמשה"ת לעיל במכת בכורות), ועל כל זה יש את הדילוג, שהוא הוצאת ישראל במהלך של הסדר הזה.

ולמה בפסח היה צריך להיכנס לבתים, כי היינו במצריים, ואי אפשר לצאת לרחוב, אלא להתכנס לבית. להיות מובדלים, והבתים הם שמתקדים. זה מצב של אין שאין סיבה לזה וזה קורה בהתערותא דלעילא יש מאין.

ופסח זה ליצור יש מאין בכל המובנים, בגילוי ה' וביצירת ישראל. ויש מאין זה תמיד קפיצה ולא בהדרגה. וממילא זה גם בחיפזון.

והנה האדם מוצא את עצמו שהוא במצב רחוק מהקב"ה ובגלל זה מתרחק עוד יותר, ולא מתאמץ לשנות מאומה כי בין כה וכה הוא רחוק. ואילו היה חושב שהוא קרוב, היה מתנג אחרת בכל הדברים. ובנ"י במצרים היו רחוקים, ולכן היה צריך קפיצה, ולהשתייך לה' בדרך של יש מאין. כי אין דרך וסולם להגיע לשולחן גבוה, כי הוא גבוה מעל גבוה שומר, ורק ע"י קפיצה מהעולם אפשר להגיע לשם. אף פעם אין סיבה ודרך לשם, רק לקפוץ.

הגדה של פסח

הסיפור של ההגדה אחר מהסיפור של שמות. בספר שמות מסופר כל שלבי היציאה והגילויים שלה. ואילו בהגדה מדברים בעיקר על ההודאה. ולא רק זו אלא שמדברים על חובת הסיפור, ועצם סיפור היציאה עצמה תופסחמעט.

בשמות מוגדר היציאה בתור תחילת והקמת הברית ולמה שזה מוביל, ואילו בהגדה בהודאה מוזכר רק שעשה לנו טובה.

והנה אחרי שלמדנו כ"כ הרבה שיצא"מ זה כזה דבר עקרוני שמתחלף כל ההנהגה בעולם ומתגלה שם המפורש וזה גילוי ה' בעולם ושורש מ"ת, איפה כל זה נמצא בהגדה.

ובאמת ההגדה זה משהו אחר, וכאשר יתבאר. וראשית יש להקדים דבר יסודי בגאולת מצריים.

הנה יש לשאול איך מוגדרים את יצא"מ בשתי מילים. ונראה לכאור' כי התרגום של יציאת מצרים לשפה שלנו הוא: "גאולת עולם"

היינו: מושג הגאולה זה דבר נצחי. והסיפור הארוך עם כל הפרטים, הוא שהקב"ה פועל כאן בעולם גאולת עולם, [ובהמשך כל העולם יגאל בסוף]. והגאולה זה להביא את הנבראים לשלמות שלהם למצב האמיתי שהם יכולים להגיע אליו. והשלמות שלהם זה להגיע אל הבורא. כל העולם כשהוא מחובר לקב"ה אז הוא שלם. ובפרט לבני"י. וישראל יש להם את הקשר, וזה הגאולה, הגאולה זה הקשר אל הקב"ה.

ואת המילה מצריים צריך לתרגם למילה עולם, היינו שזה הדבר הנצחי, שהקב"ה חיבר את ישראל אליו והם גאולים. ואף שאכתי עבדי אחשוורוש אנן. אבל ברור שהמשמעות של היציאה היא עקרונית.

כשעם ישראל היה על אדמתו ולא בגלות, עוד לא היה צורך לתרגם ככה את יצא"מ. אבל היום שעם ישראל מפוזר ומפורד – התרגום ליצא"מ הוא גאולת עולם.

והנה אתמול בבניני האומה (היה נאום של נשיא ארה"ב) כתבו מומחי העולם לנאומים, נאום על יצא"מ. והוא [הכושי שיצא מעבדות לנשיאות] אמר: שיצא"מ זה הבסיס של כל האמונה בעולם. ודיבר על האמונה שהאדם יכול להגיע למושהו מעבר

למציאות שהוא תקוע בה, שיכול לעשות טוב, שיכול להיות טוב. אולם מייד אח"כ אמר משפט שמראה שהוא פספסחאת התוכן והמסר של יצא"מ.

אחרי שהאריך שלכל העולם פועל רק מכח האמונה הזו שהתגלתה ביצא"מ, אמר: שאנחנו (ישראל) צריכים לדעת שכל עוד אמריקה נמצאת בעולם אנחנו לא לבד...

הוא אומר שיש כזה רעיון בבריאה, אבל פספסחאת זה שהרעיון הוא שעם ישראל לא לבד. גם כשאנחנו עבדי אחשוורוש – אנחנו לא לבד. אנשים שהקב"ה גאל אותם – משועבדים הם לא יכולים להיות

תמיד אנחנו בקומה זקופה, [לא שתי קומות – רש"י בחוקותי ואולך אתכם קוממיות] גם כשאננו מקבלים עונש, לבד אנחנו לא.

ובאמת בזמן האבות עדיין לא בא הויה להיות אתם יחד תמיד, והיה שייך המצב של שיעבוד מצרים שהוא היה שיעבד רוחני על כל האישיות שלהם. אבל היום הגלויות הם כבר מהלך אחר לגמרי, ואנחנו כבר לא יכולים לחזור למצריים.

ויש לדון במצווה של סיפור יצא"מ:

יש נדון הידוע מה ההבדל בין הסיפור למצוות הזכירה כל יום. ולכאור' הזכור של היום הזה והגדת ביום ההוא זה הגדר של הסיפור. והנ"מ – שבזכירה אפשר לצאת יד"ח להגיד רק את זה שהיה יציאת מצריים. ואילו בליל הסדר צ"ל מצה זו. כלומר זכירה זה להגיד שמהו היה, ואילו סיפור זה להגיד שאנחנו עכשיו בתוך הדבר הזה, שמה שאנחנו עושים זה חלק מזה, שהדבר הזה נמצא פה על השולחן. כי סיפור זה לחוות ולא להזכיר.²⁹

ואולי יש נ"מ עוד – שבהזכרה לא צריך להגיד שזה אנחנו, אלא עצם זה שה' התגלה, אבל סיפור – צריך להגיד אנחנו או אבותינו, או שאומר מצה זו שזה המשמעות. כעסוקין באותו עניין.

זה החלק לספר שאנחנו לא צריכים את אמריקה, שיש לנו את יצא"מ עכשיו.

²⁹ המעבב הוא שיהיה מצה ומרור מונחים לפניך, שזה דבר עכשווי. ולכתחילה צריך להטעים את ההזכרה המיוחדת של פסח מצה ומרור. והמעלה הראויה היא כאילו הוא עצמו יצא ממצריים.

והנה המקור למצוות הסיפור הביא ברמב"ם ממכילתא דרשב"י זכור את היום הזה אשר יצאתם ולא יאכל חמץ, כלומר: המצווה של אכילת מצה מוגדרת בתורה כמעשה זכירה.

בפשטות קוראים שבגלל הזכירה לכן לא תאכל חמץ, המצווה היא התוצאה של הזכירה. אבל אחרי שמבינים שגדר זכור הוא בפה, אז הגדר הזכור כתוב כך: ויאמר משה אל העם זכור את היום וגו' כי בחזק יד הוציא אתכם ולא יאכל חמץ. ואח"כ מצות יאכל את שבעת הימים והגדת לבנך

המצה זה צורה של סיפור. הצורה של הזכירה זה שאוכלים ומסבירים למה אוכלים. התורה הוציאה את מצה בלשון זכירה. ההגדרה של המצה זה שנכנסים לחוויה מחדש. וכך כל השמירה מן החימוץ.

והנה לכאן יש ביציאת מצרים שני חלקים, יש את בחינת הגאולה עולם, שזה שלם בתכלית, ויש גם את החסרונות שבגללם זה עדיין לא כך, בדרך היה מעכבים. ונהיה אופן אמצעי לפי דרגתנו.

וכל המצוות של יצא"מ הוא באופי שזה עדין לא גאולה שלמה. וגם הפסח זה מגיע מהצורה שה' קידש את ישראל אליו שהם לא היו ראויים והיו צריכים למות. וקרבן פסח נקרא "ועבדתם את העבודה הזאת" ומי שלא עושה פסח הוא בכרת, כי הוא לא נכנס יחד עם ישראל מחדש לצאת ממצרים.

וגם המצה זה החפזון, ולא הגאולה המלאה של "כי לא בחיפזון תצאו". ואנחנו צריכים בפסח להפסיק את הלחם שאוכלים תמיד, ולאכול לחם עוני, כי אנו צריכים להשתייך למציאות אחרת. וזה כל השמירה, לצאת מהמציאות הרגילה ולהיכנס לגאולה מצריים. המצה זה לא המצב הרגיל שלנו.

א"כ יש בעולם גאולה ניסית. וכדי להיות ברובד שהיא נמצאת צריך להיכנס לשם. העולם לא נמצא שם. להכנס לחפזון ליד החזקה וכו'. ה מציאות הפשוטה לא הגיעה לשם, אצלה זה לא מתגלה. במצב של המצה, שמה יש את הגאולה עולם השלמה. המצה היא הגבלה, שבה נמצא השלם.

ולחם עוני נדרש בחז"ל לעניין הסיפור, לחפם שעונים עליו דברים הרבה. וע"ד הדרש י"ל ש"לחם עוני שעונים עליו", היינו כי ידוע שיש כזה מושג אצל בני אדם, שכשרוצים לדבר יושבים על אוכל. ובלי זה, זה מדי רשמי ולא אנושי. וגם לא יושבים בייחד כ"כ חזק בלי אוכל. וכאן המצה זה לחם שהוא בשביל הסיפור. היינו שבאים לשבת לספר. ועל שולחן ריק זה גדר של זכירה ולא של סיפור.

ובפשוטו הכוונה שזה הלחם הידוע שיש לכם עליו סיפורים, על הלחם הרגיל אין לנו סיפור עליו. ויש מפרשים שמצה זה הלחם של נודדים, (כמו פיתות אצל בדואים). והוא לחם שהם יושבים ומספרים עליו, משא"כ העירוניים שאין להם בכלל סיפורים, והם משקיעים את הזמן בעשיית לחם חמוץ. וא"כ המצה היא צורה לספר עליה. וזה מה שכתוב "בעבור זה" שהמצה היא ההמשך של שיחותינו ליצא"מ ועל זה אומרים הנה זה ההמשך.

ועכ"פ המצה נאמר בלשון זכירה. והמשך הפרשה היא תפילין, שמצה נמצאת בפרשת תפילין. ומסיים קרא: לזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפך. ובפך זה מצה. וכן מתפרש עוד: יהיה בפך זכירת יצא"מ – כי ביד חזקה, וזה ע"י התפילין. שכך יצא"מ הוא חלק מהחיים שלנו, ע"י התפילין כל השנה.

ומצוות זכירה בכל השנה, זה כתוב בפרשת מצה של דברים: למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. רואים שזכירת כל השנה יוצאת מהמצה. הזכירה היא זכירה של הסיפור של המצה, ע"י התפילין. זה לא שני דברים. הפרשת מצה שבתפילין אתה שם את זה בין עיניך שכל יום תזכור.³⁰

ועתה נבוא לעניין ההגדה:

הסיפור איך אנחנו בפנים יש בו שני חלקים: יש את החלק שזה דבר שמחייב אותנו, ויש את ההודאה והשבח.

³⁰ זה שאלה באחרונים מה הגדר של הזכירה, האם אכן צריך בזכירה להגיד שזה אנחנו. האם זה מצווה אחת, או מצווה נפרדת, אולי חלק מתפילין או מקרא"ש. [עי' שאג"א ורמ"ש].

והנה החדש הזה ראש חדשים, ההתחדשות מתחיל מיצא"מ, אבל התחדשות החובה שלנו שייך יותר לעורו ישנים של א' תשרי, ואילו החדש הזה לא מדברים על החובה, ולא כמה אנחנו עומדים בזה, אלא כמה ה' הוא טוב אלינו.

כלומר: ההתחדשות הזו היא לא מצד המחויבות אלא מצד מה שהוא אתנו וממילא אנחנו אתו. וזה גדר ההתחלה, וגם יש בזה פן של שלמות אידיאלי. כי הגאולה מצריים התוכן שלה זה השלמות המלאה והשלמה כמשה"ת לעיל, וזה דבר שהוא מעל ומעבר לעניין החובה. ואמנם בעולם כאן היא נמצאת במצב של מחויבות, כי היא עדיין לא מושלמת. וזה משום שאנחנו עדיין לא שתפנו פעולה מלאה. ולכן ישנים ומתעוררים.

אבל הקב"ה שעשה את הגאולה, ונתן את רוחו בישראל – הוא נתן את השלמות. ואכן מצד העיכובים שאנחנו עשינו יש מתח של חובה וצריך לעמוד בזה. אבל הוא נתן הכל. לכן המימד העיקרי של סיפור הגאולה, זה המימד של השלמות. ויש כאן מימד של שלמות מלאה.

כתוב "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" רואים שבגלל שהם יצירי ה' לכן תהילתו יספרו. "אב לבנים מספרים תהילות ה' ועוזו ונפלאותיו לפני אדם". היינו הבריה שהיא נבראה יש לה את השירה שלה. ואילו האדם הוא מחויב, וממילא הוא במתח הוא לא רק משורר. הצפרדע אומרת שירה יותר ממוך.

אולם התפיסה השלמה היא שישראל הם יצרתי לי אז תהילתי יספרו, זה השלמות. זה לא רק אמירת תודה, (ואח"כ רואה שיש בזה גם מוסר), אלא תהילתי זה הסוף של השלמות, שנהיים שייכים לתהילות ה'. בה' יתהללו כל זרע ישראל. וכנמצאים שם בלספר תהילות ה', אז נמצאים באמת באותו זמן במצב של הגאולה השלמה. המצב שיושבים על המצה ומספרים ושרים- זה מצב של גאולה שלמה.

ואח"כ יורדים מזה לחמוץ, ואז מתחיל עבודת הספירה, לעלות למ"ת. אבל במצב של "השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג" – לא נמצאים במתח, אלא בשלמות.

ה' שנתן לנו את הכל, לא צריך כביכול להפסיד בתהילותיו ועוזו, רק בגלל שאנחנו הלכנו שלעפר. את החשבון הזה אנחנו נעשה בר"ה. ובאמת גם אנחנו לא חייבים להפסיד, כי גם לנו יש את הלילה הזה שאנחנו ברגע המושלם.

סדר ההגדה:

ההגדה בנויה על 3 סיפורים: עבדים היינו, ארמי אובד אבי, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם.

עבדים היינו – זה הסיפור שמספרים לבן השואל.

ארמי אובד אבי – זה הסיפור שמספרים לקב"ה

ובעבר הנהר – זה הסיפור שה' סיפר לנו. [שם זה נאמר על החובה שיש לנו, יהושע אומר לישראל בשם ה' הרי אני התחלתי והבאתי אתכם מכלום, אבל אנחנו אומרים את זה בצורה שונה, בשבח ה'].

והתשובה להגיד לבן החכם, שהוא שואל מה העדות והחוקים וכו', הוא שואל אותך מזה זה התורה. וכבר ראינו בפרשת תפילין, שיצא"מ זה תורת ה', וכך מתחיל גם אנכי ה'. וזה מה שאומרים לו שהתורה זה: שהיינו במצריים וה' נתן לנו את ארץ ישראל. לחיותנו כהיום הזה. זה התורה- שהיינו עבדים וה' מביא אותנו אליו ואז טוב לנו. הדברים האלה שאיתם אנו נמצאים עם ה', בזה נהיה לנו טוב.

שהלא הבן רואה שאנשים אחרים לא עושים את זה. ואנחנו אומרים לו שבאמת הם לבד. אנחנו היינו שום דבר, ועכשיו אנחנו בטוב שה' נותן. והוא שם, הוא נמצא ריק.

וצריך דווקא שאלה – בכדי שהמציאות עצמה תהיה חלק מהסיפור. כך נכנסים לתוך הסיפור. ים

עבדים היינו ויוציאנו ה' - זה הכותרת. שאנחנו שייכים ליציאה של ה'.

ומייד מומשיכה ההגדה ואילו לא הוציא עדיין הינו משועבדים. זאת אומרת שלא יפול בטעות, שלא יספר עכשיו את הסיפור של שמות, כאילו זה סיפור עקרוני של כל העולם. שהא ספר שמות זה הסיפור של המלאכים, מזה היה בעולם. וכן כל הביאורים שאתה רוצה להגיד בליל הסדר, על העומק של יציאת מצריים, זה בחינת הסיפור של המלאכים, וזה הסיפור של כל העולם. אבל כאן זה משהו אחר, זה להגיד שאנחנו בפנים. וזה לא נמצא בללמוד את שמות. את שמות לא מספרים – את ספר שמות לומדים בעיון נשגב ולא עם לחם על השולחן.

ואילו להיות בפנים זה "הודאה". ארמי אובד אבי – זה הסיפור שאני מספר, שזה נוגע אלי. ההשגות הגבוהות שאתה רוצה להגיד בליל הסדר, זה לא הסיפור שלנו. הסיפור הוא להגיד שזה נוגע אלינו. זה סיפור של אבא לילדים על הלחם.

ההלל של ההגדה זה לא ההלל של סוכות. אלא זה הלל של יוצאי מצרים שאומרים יחד אתם. להלל זה יש תורת מצה. ולכא' הלא הדין להוא לדבר עם הילד, ולמה פתאום בהלל מדברים עם הקב"ה, אלא שהסיפור הוא לא ללמד את הילד, אלא להגיד שזה נוגע אלינו, אתה נכנס להלל שהם אמרו. אין חובת הלל, אלא החובה להיכנס לשם. ואז האדם שר אתם ביחד. זה לא דין להודות, אלא זה חלק מצורת היציאה, מי שלא מהלל, סימן שהוא לא שם.

בשביל ללמד אותך מה ה' רוצה בעולם, לא היה צריך לעשות ארוחה בסדר חריג ומיוחד. אלא כי זה נוגע לסיפור שלנו.

ולכן דבר ראשון מדגישים את הנקודה הזו: ואפילו כולנו חכמים, אנחנו צריכים להיכנס. זה לא קשור לחכמה של כל השנה, לחוות בתור יוצאי מצריים.

והסיפור שמספרים על היציאה, זה לא הסיפור רק של הגילוי של מכת בכורות, אלא כמה שהסיפור הזה גדול וענק ורב רושם.

בעבר הנהר ישבו וגו' - מתחילה עובדי ע"ז

למה מתחילים מעובדי ע"ז היו אבותינו. כי יצא"מ היא הקמת הברית ההבטחה שהבטיח לאבות. ואכן בספר שמות זה מבואר, שה' הקים את בריתו. פרע את השטר, בנאמנות. הוציא לפועל אף שלא היו ראויים. אבל כשבאים לספר את הסיפור, אז כביכול זה רק פירעון שטר. ולכן יהושע מתחיל שאת כל השטר זה גם ה' עשה. לא להיפך. הקב"ה יצר את האבות. הקב"ה עשה את כל התיווך. אין כאן שתי צדדים, גם ההבטחה זה ממונו. והוא גם שומר הבטחתו [וכשאפילו את התיווך של האבות מוציאים, וממילא גם של משה. משא"כ בספר שמות].

וחלק מהגאולת מצריים זה שיש לנו את ההבטחה הזו. וגם היום אנחנו לא לבד, יש לנו את ההבטחה

ועיקר הסיפור זה ארמי אובד אבי, שעיקר הפרשה לה לקשר בין יצא"מ לבין היהודי הפשוט בארץ ישראל עיי"ש היטב. ומ"וירעו לנו ונצחק" זה כתוב בלשון גוף ראשון.

וזה בין סיפור לשבת, זה גדר של "הגדתי היום לה' אלוֹקִיךָ", "וענית ואמרת לפני ה' אלוֹקִיךָ".

לחירות עולם

א.

החירות בנויה משני חלקים: א. ביטול הכפייה – שהוא רק תנאי לחירות, ולא החירות עצמה. ב. היכולת לפעול לאחמ"כ שלא מתוך הכרח הנסיבות, היכולת ליצור דבר חדש, להביא בשורה חדשה, שהיא היא לב החירות ומטרתה.

החירות הראשונה, אפשר לתתה גם לכלב, או להבדיל, לילד ביום של חופש, אבל אז כשמוסרים ממנו המוסדות – כמובן אין לו שום דבר לומר משל עצמו. הוא לא יוצר בשום כיוון.

החירות הנהוגה בעולם המערבי [יוון, רומי], אינה קדושת חירות האדם באשר הוא אדם, באשר הוא צלם אלוהים נעלה. אלא רצון לחופש [שהיה חזק מאד ביוון, בניגוד לעמי המזרח שלהם היה רצון לשייכות כוללת עם הלאום הטבע והאלילים].

הביטוי הפשוט לכך שאין זה ערך של חירות אלא רק רצון לחופש, הוא מכך שרק לאנשים מסוימים נתנו היוונים את הזכות לחופש, ואילו רוב בני האדם לא זכו בזכות זו. כלומר לא היה זה רעיון אמיתי ומחייב, אלא נטיית הלב לחופש. וממילא גם לא היה בזה כלל את עולם הקדושה של נשמת האדם, אלא להיפך נטיות הלב של האדם הם שקבעו את צורתו של החופש, כמו אותו הילד ביום החופשי שלו.

מתוך התנ"ך שהגיע אל אומות העולם, הגיע לאירופה מושג האדם שנברא בצלם אלוהים, וממילא אינו סתם בורג במכונה, אלא עולם שלם בפני"ע, תכלית, יוצר, בעל משמעות, ובעל זכות אמיתית. – וזהו ביסודו הערך הנעלה של מושג החירות: שהאדם אינו בורג במכונה של גלגלי שיניים, של טבע העולם, אלא משהו שמתגלה בו משמעות אין סופית נשגבה, והוא פועל מחוץ למסגרת ההכרחים של הטבע.

וכך רכוב על גבי נטיית הלב של אומות המערב לחופש, עלה ערך החירות להיות ערך מכונן, לחברה המערבית שמיוסדת על כך שכל אדם בה באשר הוא אדם, יש לו חירות.

אבל: בתהליך החיקוי, הועמדה במרכז רק החירות השוללת, ולא החירות החיובית בעלת הערך. שהלא שבכדי לפעול כבן חורין, צריך בסיס של אמת, וצריך להיות "בן דעת". ואילו באירופה במסורת רבת שנים עוצבו ערכי האמת הדעת ומבנה

האנושיות (המשפחה האצולה הלאום) ככלי מדכא מלא עוול וחף מצדק שכל כולו הוא "אנטי האדם". כתוצאה מעיוות זה, בכדי למצוא לעצמם מקום חופשי – הציבו את החירות שלהם כמחוז לכל מסגרת של אמת, מחויבות, ומשמעות של צלם אלוקים. [ולא במקרה היא התגלגלה לכפירה בכל ערך האדם ומשמעותו, ולשלילת קדושת החיים וקדושת המשפחה וכו']. החירות הוא רעיון נשגב, אבל המערב לקח את החיצוניות שלו, ורוקן אותו מתוכן ומאפשרות מימוש.

וכמה סמלי הוא הדבר שבסמל החירות שלהם הנקרא "פסל החירות", הוא נושא בידו לפיד גדול, ובתוך הלפיד יש למעלה... מסעדה... זה מה שהם שמים בתוך לפיד החירות...³¹

כששמים אדם בספינה ללא מופה ומצפן, אין לו חירות, יש לו אנרכיה מוחלטת, בשביל שיהיה ירות צריך מטרה, וידיעת הדרכים. ובנמשל בכדי להיות בן חורין, צריך להיות בן דעת המכיר את האמת והאחראי על כל המשמעות הנוראה של הצלם אלוקים. ומאחריות זו הוא לוקח את החירות לכונן עולם מרומם מעל עולם ההכרחים של כוח ויצרים.

והנה סמל בן החורין בתורה הוא המלך- ואכן אנו מוצאים כי מלך חייב בס"ת על זרועו, משום שהוא אחראי מאד, יוצר ומעצב ומכוון. – ועל דרך זו ניתן לומר כי היום בעידן הטכנולוגיה, כל אדם הוא בבחינת מלך, שהלא הוא מעצב את חייו לבדו, וכל אדם אחראי על החלטותיו, שהיום הם עולות להשפיע בהיקף עצום. וממילא – בכדי להיות בן חורין, צריך כל אדם ס"ת בזרועו. כי רק מי שיש לו יעוץ, שיש לו דעת, שיש לו אמת המדריכה אותו, יכול ליצור על פיה בשורה ותוכן בשביל עולמו שלו. כשיש לו את צורת הצלם אלוקים האמיתית ואת המשמעות של זה אז הוא יכול על פי זה לעצב את דרכו האישית, לעבר המטרה המיוחדת שלו. או אז הוא יכול להיות מה שהוא באמת בלי לבגוד בעצמו ובתפקידו מחוסר הבנה ומחוסר אחריות.

³¹ לו חכמו ישיבילו זאת, היו שמים שם מסעדה המחלקת אוכל בחינם לכל דכפין ומלמדת את כולם דרכי ה' חסד וצדקה. או אז היה זה סמל החירות של האדם...

ב.

אלו החושבים כי המצוות הם מגבילות את החירות של האדם, הוא משום שהם חושבים שהמצוות הם מערכת טכנית, משל היו מפה מורכבת של נתיבי ים, המגבילה את הנסיעה החופשית בים, ואז יש מקום לתחושה כי המפה מגבילה. – אף כי הגבלה זו של האמת היא הצלת נפשות והדרך היחידה להגיע למקום כל שהוא – אבל סוכ"ס יש כאן תחושה שהלוואי והיו יותר נתיבים בים.

אולם זוהי טעות יסודית, שכן המצוות אינם הוראות טכניות, אלא קריאות כיוון, הדרכות נפשיות שהאדם מתחבר אליהם, ומוצא בעזרתם את הבסיס האמיתי שלו לבנות ממנו דרך חיים.³²

ההתחברות של האדם למצוות אינה דבר צדדי הבא מחוץ לחייו שלו, אלא בדיוק ההיפך, כל הרגשי האדם ומצפוניו הם שצריכים את המצוות, וכן כל יצירת הקשר עם הקב"ה באמצעות המצוות היא המטרה והשלמות העליונה של האדם באשר הוא אדם. החיים עצמם אינם אנרכיה אלא עומק גדול שאי אפשר להגיע אליו יש מאין, וצריך להעמיק את כל כוחות הנפש ולרוממם בכדי לחיות ולא להסתובב סתם כמות מהלך.

צא ולמד: כשאדם שייך למשפחתו, ילדיו אשתו הוריו חבריו, ארצו. האם זה מגביל את חירותו כאדם, או שלהיפך זה פותח לו את האפיקים להיות אדם בן חורין אמיתי שמעצב את היותו בן אב בעל וחבר ואדם באופן האנושי והיצירתי הנעלה שהוא יכול להגיע אליו.³³

³² ראיית מערכת החוק כהוראות טכניות שכופות סדר על הפרט לצורך המערכת כולה, היא ראייה אופיינית שמוגיעה מהתרבות הרומאית/אירופית. ואין לה דבר עם אהלי שם. והיא היא אכן היפך החירות. אצלם החוק הוא אכן מערכת טכנית הבאה ממקום חיצוני לאדם, ומגבילה אותו. אולם כאמור המצוות אינם הוראות ממקום חיצוני, אלא להיפך, הם הם פנימיות נשמת האדם, כשם שמשפחת האדם אינה הכרח חיצוני אלא היא היא המקום המתאים לכוחות הנפש של האדם, שיהיה לו בית, וילדים, וכו',

³³ זו בדיוק הטעות האירופית של מושגי החופש מול השייכות לדבר אמיתי, כביכול אדם ללא שום נקודת מוצא מחייבת, זהו אדם בן חורין. ולא היא הוא אולי "חופשי", אבל זו לא חירות כי אין לו שום אפשרות להגיד ולעשות משהו בעל משמעות. אם הוא ריק מ"אמת". כולו שקר וריקנות.

ולכן המצוות אינם נוגעות אל צורת החיים הפרטית, שהלא אין שום דמיון בין חיי הגר"א לחיי הבעש"ט, ובין הרמח"ל לנב"י, אלא שכולם יצאו לדרך מתוך התריג' שהם צורת הצלם אלוקים של יוצאי מצריים, בכדי לחיות אותו לפי דרכם.

כמו שהחוק אצלם הוא מערכת חיצונית, כך החירות היא חופש חיצוני, ושניהם בדיוק הפוך מהמובן האנושי. שהוא פנימי ונעלה. שהלא מסגרות השייכות האנושית (עם, קהילה, חברה, הורים, וכו') הם החיבור לפנימיות של האדם, וגם היצירה של החירות עצמה היא כינון של הפנימיות והביטוי שלה. וכפי שאנו רואים שהשייכות האנושית למסגרות אינה הגבלת האדם אלא היא חלק מאישיותו, ובלא כל המסגרות הללו הוא חסר מאד. כך המצוות שהם הקשר עם ה', הם הם חלק נשמתו של האדם, ואינם הוראות של אמת חיצונית. וממילא הם הפותחים לו את השערים. [והשייכות המוחייבת והחירות הם שתי צדדים של מטבע האדם השלם, כי השייכות היא החיבור היסודי של המכנה המשותף, של כל האנשים, והיא הבסיס וגילוי האמת והקשר. ואילו החירות היא היצירה האינדיבידואלית הבוחרת, של כל אדם, שמתוך האמת והקשר הוא מחדש את הבחירה וההידוש המיוחד שלו].

וא"כ: אם נגיד בין פסל החירות ל"להא"ה) "לוחות החירות" שניתנו כחירות ישראל, היא לאמיתות של דבר הניגוד בין: חופש וחוק – במובנם המערבי: חיצוניות. ובין: קשר וחירות, המשלימים זה את זה ליצירה הנעלה.

ויש הנוהגים לומר כי המרחב המערבי הוא שיח של זכויות ואילו של היהדות היא שיח של חובות. אולם כפי האמור לעיל: ראייה זו נובעת מתפיסה מערבית, בה החוק הוא חובה. ואין זה נכון כלל להבין כך את התורה.

התורה אינה שיח של חובות, ולא של זכויות. אין זה מס הכנסה שיוצא מנקודת מוצא של הפסד או רווח. אלא היא גילוי של אמיתות. מהי האמת על מקומו של האדם, על נפשו, על תפקידו, על תכלית הבריאה, וגילוי ה' בה.

אם ניקח למשל את המושג "תפקיד" - תפקידו של האדם, ומשמעותו של האדם, האם זה ניתן להיות מוגדר כזכות/חובה הלא זה מושג אחר לגמרי.

אם נקח למשל את: "אנכי ה'"א אשר הוצאתיך מארץ מצריים מבית עבדים וגו'. - האם זו חובה או זכות. זה כמו לשאול האם מי שיש לו אבא זה חובה או זכות.

זה אינו ויכוח על הגדרות, אלא שאלת חיים פשוטה. התורה אינה חובות, התורה היא בחירה בחיים, היא קשר, היא משמעות, היא תפקיד, היא עומק, היא מהותנו הפנימית, היא תגלית, היא מפה, היא דרך החיים. היא הרצון של חי העולמים וקונה הכל.

ג.

החירות של זמן חירותנו אינה חירות של הגשמה עצמית. שכן יש שלשה דרגות חירות: חירות פיזית המאפשרת עשייה, זה כאמור לעיל יש גם לכלב. מעל זה יש חירות נפשית המאפשרת יצירה [כלומר ביטוי ומימוש אישי]. - אבל כל עוד יצירה זו אינה משהו חדש, אין בה כל משמעות. היא רק ביטוי והוצאה לחוץ של מזה שכבר קיים באדם, והריהו כמכונה בלבד. ומעל זה נמצאת לב החירות שהוא היכולת "לבחור", שזה בריאה של טוב חדש, שלא מכח הנסיבות.

בחירה חופשית היא בריאת יש מאין, בניגוד לכל אשר נעשה תחת השמש, שכאמור בקהלת אינו אלא סובב והולך ואינו חדש.

בכדי לבחור צריך להיות באמת מעל הנסיבות החיצוניות, להיות קשור לא"ס, להיות קשור במשהו שמעל השמש. ולא לחפש רק בתוך עצמו.

